

**XIX. YÜZYIL OSMANLI-RUS SAVAŞLARI KAPSAMINDA
TUNA MUHAFAZASINDA SİLİSTRE**

Servet IŞIKLI
(Yüksek Lisans Tezi)
Eskişehir, 2014

**XIX. YÜZYIL OSMANLI-RUS SAVAŞLARI KAPSAMINDA
TUNA MUHAFAZASINDA SİLİSTRE**

Servet IŞIKLI

**T.C.
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü**

**Tarih Anabilim Dalı
Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Eskişehir
2014**

T.C.
ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTİSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Servet IŞIKLI tarafından hazırlanan “XIX. Yüzyıl Osmanlı-Rus Savaşları Kapsamında Tuna Muhafazasında Silistre” başlıklı bu çalışma 20/11/2014 tarihinde Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, Jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan.....

Prof. Dr. Osman KÖKSAL

Üye.....

Yrd. Doç. Dr. Cezmi KARASU

(Danışman)

Üye.....

Doç. Dr. Hayrettin PINAR

Üye.....

Yrd. Doç. Dr. Musa KILIÇ

Üye.....

Yrd. Doç. Dr. İbrahim KÖREMEZLİ

ONAY

..../..../201..

Doç. Dr. Hasan Hüseyin ADALIOĞLU

Enstitü Müdürü

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Servet IŞIKLI

ÖZET

XIX. YÜZYIL OSMANLI-RUS SAVAŞLARI KAPSAMINDA TUNA MUHAFAZASINDA SİLİSTRE

IŞIKLI, Servet

Yüksek Lisans-2014

Tarih Anabilim Dalı

Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Cezmi KARASU

Osmanlı Balkanları üzerinde Tuna muhafazasında önemli bir yer edinebilen Silistre, askerî, ticari, iktisadi açılarından stratejik bir konuma sahiptir. Bölgenin tarihi boyunca işgale, istilaya maruz kalması ve muharebe alanı olarak kullanılması bu yargıyı doğrulamaktadır. Çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmış olan bölgenin taarruz ve savunma gibi görevleri daima kayda değer bir seviyede görülmüştür. 1388 yılında Osmanlı Devleti hâkimiyetine giren Tuna kıyısında kalesi olan bu şehir XVIII. yüzyılda Karadeniz kıyılarını tehdit eden kimi akınları durdurduğu gibi stratejik öneminin artmasıyla XIX. yüzyıl savaşlarının ana güzergâhını teşkil etmiştir. Tuna kilidinin Silistre üzerinden kırılmasının istenmesi, yüzyıl boyunca bölgeyi kanlı mücadeleler merkezi haline getirmiştir. Osmanlı Devleti'nin bölgedeki varlığı 1878 Berlin Antlaşması ile sona ermiş olacaktır.

ABSTRACT

SILISTRA: UNDER THE XIXTH CENTURY OTTOMAN-RUSSIAN BATTLES ON CONFRONT OF THE DEFENSE OF DANUBE

IŞIKLI, Servet

Master Degree-2014

Department of History

Field of Modern Age History

Adviser: Ast. Prof. Dr. Cezmi KARASU

Obtaining an important role on the defence of Danube, Silistra possesses strategic location on military, commercial, economic grounds. Being exposed to occupation, invasion, and combat throughout the history proved this judgment right. The region which hosted many civilizations in had offensive and defensive tasks at significant levels. As well as stopping the raids in XVIII. century on the Black Sea coasts, Silistra, which entered under the domination of the Ottoman Empire in 1388 and had shores of the Danube, was on the main routes of XIX. century wars with the growing strategic importance. The desire to unlock Silistra over Danube made the region the center of the bloody struggle throughout the century. The Ottoman presence in the region ended with a treaty of Berlin in 1878.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	x
EKLER LİSTESİ.....	xi
ÖNSÖZ.....	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SAVAŞ ALANI: TUNA, DOBRUCA, SİLİSTRE COĞRAFYALARINA STRATEJİK VE TARİHSEL AÇIDAN BİR BAKIŞ

1.1. TUNA VE DOBRUCA COĞRAFYALARINDA MUHAFAZA	4
1.1.1. Tuna Coğrafyası ve Muhafazaya Geçiş	4
1.1.2. Tuna Savunma Hattı	6
1.1.3. Dobruca'nın Siyasi Önemi.....	8
1.1.4. Osmanlı İdaresinde Dobruca ve Muhafaza.....	9
1.2. KALE ŞEHİR: SİLİSTRE	10
1.2.1. Adı ve Coğrafi Konumu	10
1.2.2. Bölgenin Tarihçesi	12
1.2.2.1. Osmanlı Öncesinde Silistre.....	12
1.2.2.2. Osmanlı Döneminde Silistre	13
1.3. MÜSTAHKEM MEVKİLER: SİLİSTRE VE TUNA SAVUNMASI.....	14
1.3.1. Kale ve Muhafaza	14
1.3.2. Silistre Kalesi Tasvirleri	19
1.3.3. Tuna Boyu Serhad Kaleleri.....	20
1.4. XIX. YÜZYIL OSMANLI-RUS SAVAŞLARINA DOĞRU: TUNA VE SİLİSTRE.....	24
1.4.1. Tuna'da Değişen Savaş Stratejisi	24
1.4.2. Stratejik Açından Savaş ve Silistre.....	26
1.4.3. Osmanlı-Rus Harpleri ve Silistre (1768-1792).....	28

İKİNCİ BÖLÜM

ORDU, GÜÇ VE DEĞİŞİM: XIX. YÜZYIL TUNA MUHAFAZASI

KAPSAMINDA ASKERİ FAALİYETLER

2.1. TUNA'DA OSMANLI ASKERİ FAALİYETLERİ VE DEĞİŞİMİ.....	30
2.1.1. 1806-1812 Öncesi Askeri Faaliyetler	30
2.1.2. 1828-1829 Öncesi Askeri Faaliyetler	33
2.1.3. 1853-1856 Öncesi Askeri Faaliyetler	36
2.1.4. 1877-1878 Öncesi Askeri Faaliyetler	37
2.2. OSMANLI ORDU KUVVETİ, ASKERİ GÜCÜ VE SAVAŞ STRATEJİLERİ.....	38
2.2.1. 1806-1812 Osmanlı Sefer Hazırlıkları.....	38
2.2.2. 1828-1829 Osmanlı Sefer Hazırlıkları.....	39
2.2.3. 1853-1856 Osmanlı Sefer Hazırlıkları.....	42
2.2.4. 1877-1878 Osmanlı Sefer Hazırlıkları.....	44
2.3. RUS ORDU KUVVETİ, ASKERİ GÜCÜ VE SAVAŞ STRATEJİLERİ.....	46
2.3.1. 1806-1812 Rus Sefer Hazırlıkları	46
2.3.2. 1828-1829 Rus Sefer Hazırlıkları	47
2.3.3. 1853-1856 Rus Sefer Hazırlıkları	47
2.3.4. 1877-1878 Rus Sefer Hazırlıkları	50

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TUNA'DA SAVAŞ: XIX. YÜZYIL SİLİSTRE VE BÖLGESİ'NİN ASKERİ VE

SAVUNMA TARİHİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. 1806-1812 OSMANLI-RUS SAVAŞI.....	52
3.1.1. Tuna Boyundaki Harekât (1807)	53
3.1.2. 1809-1810 Muharebeleri.....	54
3.2. 1828-1829 OSMANLI RUS SAVAŞI.....	55
3.2.1. Silistre'nin Kuşatılması (1828).....	56
3.2.2. Silistre'de Muhafazanın Şiddetlenmesi (1829).....	58
3.2.3. Silistre Kalesi'nin Düşmesi Üzerine.....	60
3.3. 1853-1856 OSMANLI-RUS SAVAŞI.....	63
3.3.1. Osmanlı Savunması: Silistre Müdafaası	65
3.3.2. Kuşatmanın Kalkması ve Harbin Sonuçları.....	67

3.3.3. Silistre’de Muhafaza Üzerine Notlar	68
3.4. 1877-1878 OSMANLI-RUS SAVAŞI.....	70
3.4.1. Tuna’da Değişen Rus Stratejisi.....	71
3.4.2. Harbin Askeri Sonuçları	73
SONUÇ.....	74
KAYNAKÇA	78
EKLER.....	88

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
ATASE	: Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
Bkz.	: Bakınız
C:	: Cilt
ev.	: Çeviren
der.	: Derleyen
ed.	: Editör
Gnkur.	: Genelkurmay
haz.	: Hazırlayan
s.	: Sayfa
ss:	: Sayfa Aralığı
S:	: Sayı
Yay.	: Yayımlayan
yy.	: Yüzyıl

EKLER LİSTESİ

Ek 1: 1806-1812 Osmanlı-Rus Harbinde İslibozi Mütarekesine Kadar Devam Eden Harekât	88
Ek 2: 1806-1812 Osmanlı-Rus Harbinde Rumeli Cephesindeki Harekât (1809)	89
Ek 3: 1806-1812 Osmanlı-Rus Harbinde Rumeli Cephesindeki Harekât (1810)	90
Ek 4: 1806-1812 Osmanlı-Rus Harbinde Rumeli Cephesindeki Harekât (1811)	91
Ek 5: Silistre Kalesi ve Rusların Yaptığı Tahkimat (Temmuz 1828)	92
Ek 6: Türk ve Rus Kuvvetlerinin Yığınak Durumu (1828)	93
Ek 7: Tuna ve Balkanlarda, Osmanlı ve Rus Ordularının Genel Harekâtını Gösterir Kroki	94
Ek 8: 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbinde Rumeli Cephesindeki Harekât (1828)	95
Ek 9: 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbinde Rumeli Cephesi Harekâtı	96
Ek 10: Osmanlı İmparatorluğu'nun Edirne Andlaşması Hükümlerinin Yerine Getirilmesinden Sonra Avrupa Kıtasındaki Vaziyeti	97
Ek 11: Osmanlı-Rus Kırım Harbinde Rumeli Cephesi Harekâtı (1853-1854)	98
Ek 12: Silistre'deki Osmanlı Ordusunun Muhasarasını Gösteren Kroki	99
Ek 13: Osmanlı Ordusunun Rumeli Cephesindeki 27.06.1877 Günü Konuşu	100
Ek 14: Plevne'nin Düşmesine Kadar Rumeli Cephesi Harekâtı (1877-1878)	101
Ek 15: Rusça Tuna Nehri'nden Geçiş Planı	102
Ek 16: Osmanlı ve Rus Kuvvetlerinin Tuna Nehri'nin Geçirilmesinden Önceki Konuş Durumunu Gösterir Rusça Kroki	103
Ek 17: Tuna Nehrini Geçişte Osmanlı-Rus Kuvvetlerinin Konuş Durumunu Gösterir Rusça Plan	104
Ek 18: Bulgaristan ile Romanya ve Silistre Hududunu Kapsayan Harita	105
Ek 19: Tuna Deltası ve Dobruca Havalisi Haritası	106

ÖNSÖZ

XIX. yüzyıl, İmparatorluğun genelinde olduğu gibi Tuna boylarını ve Silistre'yi de yeni bir değişime tabi tutuyordu. Bu değişime neden olan temel konu Osmanlı-Rus savaşlarıyla meydana gelen olaylar silsilesiydi. Osmanlı'nın taarruz etmek yerine savunmada kalmayı tercih etmiş olması İmparatorluğun müstahkem mevkiiler ile daha çok ilgilenmesine sebebiyet verecekti. İncelenen kaynaklar bu noktalara verilen önemin XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren arttığını göstermektedir. Sağlam temeller ve surlar üzerine inşa edildiği söylenen bu müstahkem mevkiilerin ve istihkâmların genel itibariyle savunmaya dayanamaması araştırma konusu olarak ele alınmıştır.

XVIII. yüzyılın sonlarında Karadeniz savunma hattı üzerinde bulunan kaleler Rus güçleri tarafından çözülmüştü. Bu sürecin sağlam adımlarla Tuna'ya doğru yaklaştığı ise günden güne belirginleşmekteydi. Özellikle, yüzyılın son çeyreğinde patlak veren Osmanlı-Rus savaşları (1768-1792) her bir taraf için örnek teşkil ederken tarafların ders almalarını gerektiren harp örnekleriyle doluydu. Geçmiş muharebelerden dersini alan ve imkânları dâhilinde yeni muharebeler için çalışan başarılı olurken, gereklilikleri yerine getiremeyen ise defalarca başarısızlıklarla karşı karşıya kalabiliyordu. XIX. yüzyıla gelindiğinde Karadeniz'i aşırp Tuna'yı geçmek adına denemelerinin sürdürüldüğü yıllar geride kalmış olacaktı. Yüzyılın hemen başlarında, 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı artık sıradaki hedefin Tuna üzerine yoğunlaşmak ve bu noktanın aşılma istendiğini kanıtlıyordu. 1810'da Silistre'nin ardından da Rusçuk'un düşürülmesi Rusları bu bölgeyi ele geçirmek adına cesaretlendirecekti. Bir yandan Osmanlı askeri teşkilatının yeniden yapılanmayı sürdürdüğü yıllarda tarihler 1828'i gösterdiğinde yeni bir Osmanlı-Rus Savaşı ile karşı karşıya kalınacaktı. Önceki muharebelerde de olduğu gibi Tuna boyundaki savunmanın Osmanlılar tarafından daha çok Silistre ve Rusçuk önlerine çekilmesinden ötürü Rus kuvvetlerinin gözü bu stratejik noktalarda olacak ve yaşanacak mücadeleler burada cereyan edecekti. Özellikle, Silistre açısından İstanbul'a giden elverişli yollardan birinin buradan geçmesi, bölgenin Karadeniz kıyısına yakın olması, Silistre'nin aşılmasıyla Varna'nın ele geçirilebilecek olması ve

Karadeniz'den ikmal, lojistik yardımı alınabileceği düşüncesi Rus planlarında bu coğrafyayı oldukça değerli kılıyordu.

Osmanlı'nın Tuna boyundaki savunmasının yetersiz kalma sebebi düşünüldüğünde pek çok cevap ile karşılaşılmaktadır. Bunlardan bazıları; Avrupa'daki askeri düzene yetişmek adına atılamayan adımlar, Yedi Yıl Savaşları'nın (1756-1763) getirdiği askeri düzenden haberdar olunamama, var olan ordu yapısında devlet aleyhine çıkan isyanlar, Avrupa tarzındaki yeni ordu teşkilatının bir takım kesim tarafından hoş karşılanmaması ve ekonomik açıdan da yetersiz kalınması gibi sebeplerdir.

Müstahkem mevkilerin stratejik noktalarda yer alması ülke güvenliği açısından can alıcı bir görev üstlendiklerinin ifadesidir. Bu sebeple savunan taraf gerekli tedbirlerini alarak gelebilecek taarruzlara karşı daima hazır konumda bulunmalıydı. Osmanlı Devleti'nin çözülme devri olan "XIX. Yüzyıl Osmanlı-Rus Savaşları Kapsamında Tuna Muhafazasında Silistre" isimli bu çalışmada Osmanlı müstahkem mevkilerinin kuruluş amaçları olan taarruz görevlerini sonlandırdıkları ve zamanın ihtiyaçlarına binaen bu görevin değişikliğe uğramasıyla yeni bir yapıya "taarruzdan savunmaya" geçişlerinin gözler önüne serilmesi istenmektedir.

Çalışmada varılması istenen amaç, tarihimizin kırılma anlarına şahitlik eden sınırlarımızda serhad özelliği taşıyan Tuna boyu müstahkem mevkilerine dikkat çekebilmek; bu noktaların askeri, ticari, iktisadi açılardan önem taşıyan değerlere sahip olduğunu kavrayabilmek; mevcut siyasi durumun devamı için ileri karakol görevi sürdüren coğrafyaların aksi bir durumda tarihi şekillendirdiğini ve bugüne hangi dönüşümlerle ulaştıklarını izah edebilmektir. Ayrıca siyasi olayların gerisinde harp sahasına inerek buradaki gerçekleri gözler önüne sermeyi imkân dâhilinde sunabilmek, bunu yaparken de birçok ayrıntının varlığını ortaya çıkarmak bir diğer amaç olarak belirlenmiştir. Özellikle, odaklanması gereken en önemli hedef ise belirtilen dönem ve olaylar çerçevesinde Silistre müstahkem mevkiisinin çeşitli sebeplerden ötürü savunmadaki başarısızlıklarının örneklerle açıklanmasının esas olarak belirlenmesidir.

Konu kapsamına bakıldığında çalışma giriş, gelişme ve sonuç bölümü olarak ele alınmıştır. Giriş maiyetinde, içeriğin bir bütünlük sağlayabilmesi amacıyla asıl

konuya değinilinceye kadar Osmanlı Devleti'nin Avrupa kolu olan Balkanların genel yapısı üzerinde durulmuştur. Gelişme maiyetinde, birinci bölüm, savaş alanı olarak tanınan harekâtın geçtiği coğrafyanın stratejik ve tarihi açıdan incelenmesidir. Tuna muhafazası kapsamında Tuna ve Silistre'nin stratejik açıdan savunmaya etkileri üzerine genel bir değerlendirme yapılarak, bölge tarihi hakkında bilgi verilmiş ve coğrafyanın harekâta etkisi ayrıca değerlendirilmiştir. Tuna üzerinde zamanla savunma merkezli faaliyet icra eden çeşitli müstahkem mevki ve garnizonlar üzerinde de durularak buradaki yoğunluğun sebebi açıklanmıştır. Silistre ve Kalesi'nin stratejik önemi hakkında tanıtıcı bilgiler sunulurken sağ kolun önemine de değinilmiştir. Ayrıca, XIX. yüzyılın hemen öncesindeki Osmanlı-Rus savaşlarından konu bazında bahsedilirken Tuna ve Silistre'de değişen savaş stratejileri üzerine durulmuştur. İkinci bölüm, tarafların askeri güçleri ve süreç içerisindeki değişimlerinin irdelenmesi olarak belirlenmiştir. Savunma konusunun belirginleşmesi adına Silistre ve çevresindeki askeri yapılanmanın bölgenin muhafazasına yönelik etkilerine göz atılmıştır. XIX. yüzyıl harpleri ele alınırken ise tarafların askeri faaliyetleri ve sefer stratejileri incelenmiştir. Osmanlı Ordusunun savunmaya Rus Ordusunun da taarruza yönelik sürdürmüş olduğu etkinlikler ifade edilerek kapsamın karşılaştırılmasına imkân tanınmıştır. Üçüncü bölüm, Tuna'da savaş konusunun ele alınması şeklinde oluşturulmuştur. XIX. yüzyıl çerçevesindeki Osmanlı-Rus muharebeleri ele alınarak Tuna muhafazasında Silistre'nin askeri ve savunma tarihi açısından değerlendirilmesine yer verilmiştir. Burada ilgili dönem zarfındaki savaşlardan genel anlamda örnekler verildiği gibi asıl yoğunluk, 1828-1829 ve 1853-1856 Osmanlı-Rus Savaşlarına ayrılmıştır. Sonuç bölümü ise, konu kapsamına alınan ve analizi yapılan içeriğin somut anlamdaki ifadelerle sentezlenmesi sürecidir. Böylece, Silistre ve bölgesi üzerinde zamanla değişen savaş stratejilerinin Tuna savunmasına olan artıları ya da eksileri gözler önüne serilmiştir.

Belirtilen konular, izah edilen kapsam dâhilinde ele alındığından sadece ilgili konu hakkında bilgiler sağlanması hedeflenmiştir. Bu yüzden, diğer konular başka çalışmaların içeriği olacağı için bu araştırma konusu içerikte belirtildiği üzere sınırlandırılmıştır.

Son olarak, çalışmalarım sırasında desteklerini esirgemeyen sayın hocam Yrd. Doç Dr. Cezmi KARASU'ya şükranlarımı sunarım.

GİRİŞ

Balkan Yarımadası, Avrupa kıtasının güneydoğusunda, Akdeniz, Ege, Marmara ve Karadeniz ile çevrili coğrafi bir konuma sahiptir. Dağlık bir arazisi olan Balkanların kuzey sınırı ise, Roma döneminden beri Tuna Nehri olarak kabul edilmiştir. Sık ormanlarla kaplı sıradağ anlamına gelen Türkçe bir sözcük olan Balkan tanımı, XVI. yüzyıldan itibaren batılı seyyahların eserlerinde yer almaya başlamıştır. Rumeli, Osmanlı toplumunun Balkan Yarımadası'nı tanımlarken kullandığı bir kavram olurken Osmanlı resmi yazışmalarında ise bölgeye “Rumeli-i Şâhâne” veya “Avrupa-i Osmani” denirdi¹.

Balkanlar'ın kuzeyinin ulaşımına uygun olmasına karşılık orta ve güney bölgelerinin bu duruma imkân tanımaması doğu-batı istikametindeki iki ana yolu ön plana çıkartmıştır. Bunlardan biri Belgrad-Niş-Filibe-Edirne-İstanbul yolu iken diğeri Belgrad-Niş-Selânik-Kavala-Keşan-İstanbul yoludur². Ayrıca, Yarımada'nın kuzeyinde Avrupa'nın en geniş deltalarından birini meydana getiren ve bölgenin en büyük akarsuyu olan Tuna bulunmaktadır. Sava, Drava, Morava, Drina, Olt ile Prut ve Tisza gibi nehirler Tuna'yı besleyerek onun Karadeniz'e ulaşmasını sağlarlar³.

Balkanlar, Orta Avrupa'ya ve Akdeniz'e uzanan stratejik konumu ile Avrupa'yı Kuzey Afrika, Ortadoğu ve Anadolu üzerinden Asya'ya bağlamaktadır. Coğrafyanın üç kıtanın buluştuğu noktada yer alması ise bölgenin doğal bir geçit ve mücadele alanı olmasına yol açmıştır⁴. Balkanlar, belirtilen jeopolitik konumu ve siyasi coğrafyası ile tarihin erken devirlerinden itibaren çeşitli medeniyetlerin ilgisini

¹ Sezer Arslan, “Balkan Savaşları Sonrası Rumeli'den Türk Göçleri ve Osmanlı Devleti'nde İskânları”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne, 2008, s. 7.; Sacit Kutlu, *Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 14.; Ramazan Özey, “Balkanların Coğrafi Yapısı” *Balkanlar El Kitabı Cilt 1: Tarih*, der., Osman Karatay, Bilgehan Gökdağ, Karam ve Vadi Yayınları, Çorum-Ankara, 2006, s. 14.; İhsan Gürkan, “Jeopolitik ve Stratejik Yönleriyle Balkanlar ve Türkiye Geçmişin Işığında Geleceğe Bakış”, *Balkanlar*, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993, s. 260.; Nimet Ayşe Bakırcılar, “XIX. Yüzyılda Balkanlarda Dinsel Yapı ve Bunun Ayrılıkçı Hareketlere Etkisi”, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Antalya, 2003, s. 1.

² Kemal H. Karpat, “Balkanlar”, *İslam Ansiklopedisi*, C: 5, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1988, s. 27.

³ Orhan Koloğlu, “Osmanlı Döneminde Balkanlar”, *Balkanlar*, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993, s. 41.

⁴ Gürkan, a.g.m., s. 259.; Mehmet Solak, “Osmanlı İdaresi Altındaki Balkanlar (1789-1806)”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kütahya, 2007, s. xvi.

çekmiştir. Büyük İskender'in dünya imparatorluğunu kurmak adına bu bölgeden yola çıkarak Anadolu üzerinden Afrika ve Asya'ya; Romalıların da, Akdeniz'den ve Balkanlar'dan Anadolu'ya böylece Asya kıtasına ulaşmış olmaları bu duruma örnek olarak gösterilebilir⁵.

IV. yüzyılda Hunların Karadeniz'in kuzeyinden batıya göç etmeleri Türklerin Avrupa'da ve Balkanlar'da ilk defa görülmesi anlamına gelmekteydi. Asya üzerinden gelen Türk kavimleri⁶ ya zamanla ortadan kaybolmuş ya da zamanla askerî egemen sınıf olarak Kuzey-Doğu Balkanlar'da devletler kurmuşlardır. IV. Haçlı Seferi sonrasında Bizans hâkimiyetinin sona ermesi bölgedeki güç dengelerini değiştirmiştir. Türkiye Selçukluları, Balkanlar'a ilk Türk göçünü Sarı Saltuk liderliğindeki Türkmen grubu ile Dobruca üzerine yapmıştır⁷.

Osmanlılar ise, Balkanlar ile ilk temaslarını I. Murad döneminde, Süleyman Paşa'nın Gelibolu Yarımadasının fethetmesiyle kurmuştur. Gelibolu'ya geçilmesinin ardından sınır bölgeleri sağ kol, sol kol ve orta kol şeklinde teşkilatlandırılmış ve bu istikametler⁸ Rumeli fetihleri için esas alınmıştır⁹. Balkanların mevcut coğrafik ve

⁵ Bakırcılar, a.g.t., s. 1.; Gürkan, a.g.m., s.260.; Uğur Altuğ, "Balkanlar ve Türkler", *I. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Kongresi*, Priştine-Kosova, 6-8 Kasım 2007, s. 272; Kutlu, a.g.e., s. 3.; Osman Nuri Peremeci, *Tuna Boyu Tarihi*, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1942, s. 8.

⁶ "VI. yüzyılda Avarlar, VII. Yüzyılda Bulgarlar, IX. Yüzyılda Macarlar, X. Yüzyıldan itibaren Peçenekler, Oğuz ve Kumanlar kuzey yoluyla Tuna'dan geçmiş ve Bizans İmparatorluğu'nca çeşitli yerlere yerleştirilmişlerdir." Bkz. Filiz Kaya, "Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de Uyguladığı İşkân Siyaseti (XV. XVI. Yüzyıllar)", Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2006, s. 6.

⁷ Karpat, a.g.m., s. 28-29.; Filiz Kaya, a.g.t., s. 6.; Uğur Altuğ, a.g.m., s. 272.; Bkz. Galip Çağ, "Osmanlı Öncesi Balkanlarda Türk İzlerine Dair Toponimler", ed., Ebubekir Sofuoğlu, *Şar Dağlarındaki Genetik Şifreler Gora Abidesi*, UKİD Kültür Yayınları, İstanbul, 2007, s. 113-114.

⁸ "Via Egnatia-canib-i yesar, Adriyatik'i İstanbul ve Çanakkale boğazlarına bağlamak üzere Romalıların inşa ettiği, Balkan Yarımadasını enlemesine kat eden tarihi bir yoldur. Osmanlı egemenliğindeki adı Sol Kol olmuştur. Sol kol, İpsala, Gümülcine, Serez, Karaferiye ve oradan ikiye ayrılıp, Tırhala ve Üsküp'e ulaşıyordu.; Sağ kol, Kırım-Karadeniz ticaret yolu; Trakya'dan başlayarak, Kırklareli üzerinden kuzeye devam edip, Edirne'den gelen yolla birleşip, Tunca vadisini takip ederek Istranca ve Balkan dağlarının doğal geçitlerinden Karadeniz'e paralel olarak Tuna Nehri'ne ulaşıyordu. Pravadi'den batıya ayrılan bir kolu Tırvova ve Niğbolu'ya, asıl kol ise kuzeye devam edip, Dobruca'dan geçip Babadağına geliyor ve Tuna Nehri'ni geçiyordu. Tekrar ikiye ayrılan kolun doğuya doğru devam eden kolu Kırım'a gidiyor, diğeri Yaş üzerinden Kuzey denizine ulaşıyordu.; Via Militaris-tarik-i evsat; Orta kol, Çirmen, Zağara üzerinden Filibe'ye geliyor ve buradan ikiye ayrılıyordu. Birinci yol Sofya üzerinden Niş ve Belgrat'a ulaşıyordu, ikinci yol Köstendil üzerinden Üsküp'e bağlanıyordu." Bkz. Kaya, a.g.t., s.8.

⁹ M. Alaaddin Yalçinkaya, "Osmanlılar Döneminde Bulgaristan" *Balkanlar El Kitabı Cilt 1: Tarih*, der., Osman Karatay, Bilgehan Gökdağ, Karam ve Vadi Yayınları, Çorum-Ankara, 2006, s. 320.; Kaya, a.g.t., s. 8.; Halil İnalcık, "Rumeli", *İslam Ansiklopedisi*, C: 35, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1988, s. 233.

demografik yapıları Osmanlı kurumlarının özellikle askerî, idari, sosyal ve ekonomik yönlerden tedbir almalarını gerektirmiştir. Bu gerekliliğin sebebi Balkan coğrafyasındaki toplumların etnik ve tarihsel kültürleri açısından uyuşması zor birimlerden oluşmasıdır¹⁰.

XIV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlıların Balkan topraklarında hâkimiyet kurması, burada Avrupa'ya karşı mücadele verebilmesi belirtildiği üzere Osmanlıların askerî, siyasi ve iktisadi yönlerden güçlü olmalarına bağlıydı. Aksi halde XVII. yüzyılın son döneminde olduğu gibi olumsuzlukların tekrarları ile karşılaşılabilirdi. İmzalanan Karlofça Antlaşması ise Osmanlıların güç dengeleri açısından bir düzenlemeye ihtiyaç duyduğunun işareti olacaktı. Çözülme dönemi zarfında benimsenen yeni politikalar ve kazanılan kimi başarılarla rağmen XVIII. yüzyılın son çeyreğinde alınan kayıplar gelinen noktanın boyutlarını ciddi anlamda gözler önüne sermekteydi. Osmanlı İmparatorluğu'nun mevcut durumundan istifade etmek isteyen Ruslar bir önceki yüzyıl itibari ile Çar I. Petro önderliğiyle Karadeniz ve boğazlar üzerinden sıcak denizlere açılabilme politikasını zaten sürdürmeye başlamıştı. Özellikle, bir kırılma noktası olarak da adlandırılabilir olan Küçük Kaynarca Antlaşması ile sona eren 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı XIX. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun başına geleceklerinin bir yansıması niteliğindedir. Asıl nedeni “Şark Meselesi” olan bu konu yüzünden Osmanlı-Avrupa mücadeleleri Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlardaki kuvvet dengesinin büyük bir değişim geçirmesine sebep olmuştu¹¹.

¹⁰ Osman Karatay, Bilgehan Gökdağ (der.), *Balkanlar El Kitabı Cilt 1: Tarih*, Karam ve Vadi Yayınları, Çorum-Ankara, 2006, s. 2.

¹¹ Şerafettin Turan, “1829 Edirne Antlaşması”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C: 9, S:1-2, Ankara, 1951, s. 111.; Ahmet Halaçoğlu, “Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1990, s. iii-8.; Erdoğan Keleş, “Kırım Savaşı'nda (1853-1856) Karadeniz ve Boğazlar Meselesi”, *OTAM(Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, S: 23, Ankara, 2008, s. 149.; Ahmed Cebeci, “XVI. Yüzyılda Silistre Sancağı Vakıfları”, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1994, s. i.

BİRİNCİ BÖLÜM

SAVAŞ ALANI: TUNA, DOBRUCA, SİLİSTRE COĞRAFYALARINA STRATEJİK VE TARİHSEL AÇIDAN BİR BAKIŞ

1.1. TUNA VE DOBRUCA COĞRAFYALARINDA MUHAFAZA

1.1.1. Tuna Coğrafyası ve Muhafazaya Geçiş

Avrupa'nın en büyük nehirlerinden biri olan Tuna, Brege ve Brigach dağ ırmağlarının Donaueschingen'de birleşmesiyle meydana gelerek Alplerin kuzey eteklerinden doğar. Avusturya ve Macaristan'ı geçerek, Mohaç'ın güneyinde Balkan Yarımadasına girer, Eflâk ve Balkan Dağları arasından Silistre'ye kadar doğuya doğru akar bundan sonra Dobruca batısını sınırlayarak kuzeye döner¹. Kalas'dan² sonra tekrar doğuya dönerek ve bir süre sonra üç kolla Karadeniz'e dökülür. 300'e yakın kolu ve 2850 km. uzunlukta olan Tuna, Avrupa'nın suyu en bol nehridir. Kış aylarında birkaç ay donar, bu zamanlar dışında nehir ve deniz araçları Tuna'da seyredebilirler³.

Evliya Çelebi, Seyahatnamesinde Tuna coğrafyası ve nehrini şöyle tasvir etmiştir: “...Tuna coğrafyası kışların oldukça sert geçtiği bir iklime sahiptir. Öyle ki, kış aylarında Alman diyarından sürüklenip birbiri üzerine yığılıp kalan buzlar kale duvarlarının yüksekliği seksen zira⁴ olduğu halde kale duvarından içeri çok kez girip birçok evi harap etmiştir. Tuna üzerinde bulunan Eflak, Boğdan ve daha birçok köy ve kasaba tarafından buzulların üzerinde erzak taşındığı da bilinmektedir. Şöyle ki, Tuna buzunu altı, yedi karış donar. Soğuk çok olduğu sene on karış donup nehrin

¹ Naci Çakın, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III ncü Cilt 5 nci Kısım Eki Osmanlı Rus Harbi (1828-1829) Etüt*, T.C. Genelkurmay Askeri Tarih Yayınları, Ankara, 1978, s. 30.; Halil İnalçık, “Türkler ve Balkanlar”, *Balkanlar*, Eren Yayıncılık ve Kitapçılık, İstanbul, 1993, s. 12.; Özey, a.g.m., s. 22-23.; Karpat, a.g.m., s. 25-26.

² “Kalas'ın alt kısmından Deltası, 4300 km²'lik bataklık kısmı başlar. Tuna'nın başlıca ağızları kuzeyden güneye doğru Kilya (Kili), Sünne (Sulina) ve Hızırilyas (St. George)'dir. Bunlardan Sünne'de kanal tertibatı olup küçük tonajdaki açık deniz gemileri tarafından geçilebilir. 4000 tondan küçük gemiler İbrail'e kadar ve 600 tondan küçük gemiler de Turnu Severin'e (Demirkapı) kadar çıkabilirler. İbrail ve Kalas açık deniz gemileri ile küçük araçlar arasında aktarma yerleridir.” Bkz. Saim Besbelli, *1853- 1856 Osmanlı- Rus ve Kırım Savaşı Deniz Harekâtı*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1977, s. 13.

³ Çakın, a.g.e., s. 30.; İnalçık, a.g.m., s. 12.; Özey, a.g.m., s. 22-23.; Karpat, a.g.m., s. 25-26.

⁴ Seksen zira: Yaklaşık 51,2 metreye denk gelmektedir.

kapandığı bilinir. İlginçtir ki Silistre ahalisi buz parçalarını saklayıp Temmuz ayında billûr gibi vişne hoşafı içine koyup daimi hayat bulurlar⁵.” Evliya Çelebi, seyahatnamesinde Tuna kıyısındaki eğlencelerden bahsederken Silistre ile ilgili bilgilere de değinerek halkının soğuk nedir bilmediğinden ve Silistre'nin cesur, yiğit olarak tanımladığı erlerinden de söz etmiştir⁶.

Ticaret ve ulaşım, eski çağlardan günümüze kadar toplumların temel ihtiyaçlarından bir kaçını oluşturmuştur. Bu iki unsur açısından değer taşıyan coğrafyalar genellikle askeri açıdan da ön plandadırlar. Özellikle stratejik yanı ağır basan coğrafyalar, düzenlenecek seferler ya da icra edilmek zorunda kalınan savunma faaliyetleri için, medeniyetlerin göz bebeklerini meydana getirmişlerdir⁷. Tuna coğrafyası bu açıdan değerlendirildiğinde tarih boyunca medeniyetler tarafından ilgi çekmiş, doğal ve stratejik bir sınır olarak kullanılmıştır. Roma döneminde Balkan Yarımadası'nın kuzey sınırı olarak kullanıldığı bilinen coğrafya yarımadaının en büyük akarsuyunu bünyesinde barındırır. Osmanlı askeri tarihi açısından önem arz eden bu bölge özellikle üzerindeki müstahkem mevkiiler ile XVIII. yüzyılın son çeyreğine kadar taarruz alanı, daha açık bir ifade ile fetihler için bir geçiş noktasıyken belirtilen dönemden sonra yine üzerindeki müstahkem mevkiiler ile Tuna'yı muhafaza edecek bir yapıya bürüneceklerdir. Fakat taarruz süresince eksiklikler ve mühendislik açısından kalenin durumu pek dikkat çekmezken savunma durumunda bunlardan taviz vermek olumsuz sonuçlar doğurabilecekti. Tuna artık sefer düzenlemek için değil payitahtı korumak için tarih sahnesine çıkacak, Balkanların kilit noktaları olan Vidin, Niğbolu, Rusçuk, Belgrad, Şumnu, Silistre, Varna ve İbrail ile anılacaktı.

⁵ Mehmet Zillî Oğlu, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Beşinci Kitap, Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul, 1970, s. 217-218.

⁶ Mehmet Zillî Oğlu, a.g.e., s. 217-218.

⁷ Mehmet İnbaşı, “Osmanlı-Lehistan Harplerinde Sefer Yolu ve Tuna Nehri'nin Stratejik Önemi (XVII. Yüzyıl)”, *XII. Askeri Tarih Sempozyumu*, İstanbul, T.C. Genelkurmay Başkanlığı, Ankara, 2009, s. 193-194; Halûk Dursun, “Silistre'den Plevne'den Tuna: Kültür Tarihimizde Tuna Nehri 2”, *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Yıl: 31, S: 2, 2002, s. 28.

1.1.2. Tuna Savunma Hattı

Sağ kol ya da kuzey yolu dünya tarihinin bilinen en eski ve çok kullanılan askeri yollarından birisidir. M.Ö. 515 yılında Büyük Darius İskitlere karşı düzenlediği seferde Balkanları ve Tuna'yı bu yolu takip ederek aşmıştı. İlerleyen tarihlerde de Gotların, Hunların, Bulgarların ve Bizanslıların Tuna'yı geçip bu yol sayesinde Balkanlar'a hücum ettiği bilinmektedir. Daha çok sağ kol olarak adlandırılan bu istikamet, Edirne'den İsakça'ya giden Osmanlıların askeri seferlerinde de sıkça kullandığı bir yol olacaktır⁸. Osmanlı Devleti'nin Balkanlar üzerinde siyasi ve askeri gücünü doğrudan etkileyen Tuna Nehri'nin fiziksel özellikleri kimi yerlerde savunmayı kolaylaştırmıştır. Kuzey-güney doğrultusunda genişliğin arttığı yerlerde Tuna'yı geçmek zorlaşırken düşmanın silahlarının etkisinden korunabilmek de mümkün olmuştur. Fakat kışın donduğu zamanlarda üzerinde kolaylıkla ulaşım sağlanabiliyordu. Her ne kadar Tuna kuzey-güney doğrultusunda ulaşımı engellese de doğu-batı yönündeki hareketlerde lojistik bakımdan önemli kolaylıklar sağlayabiliyordu⁹.

Tuna, coğrafi şartları dolayısıyla hâkimi olanlara doğal bir savunma hattı oluşturmaktaydı. XVIII. yüzyıl boyunca Tuna sınırında Avusturya ve Rusya ile sürdürülen mücadeleler buradaki yerleşimlerin konumunu, nüfus yapısını değiştirdiği gibi bölgenin askeri işlevlerini de önemli bir düzeye çıkarmıştır. Böylece yerleşimler birer askeri ve siyasi üs haline dönüşmüşlerdir¹⁰. Tuna kıyılarında bulunan bu şehir ve kasabalar aynı zamanda birer kale görevi de görmekteydiler. Bu açıdan savunmayı güçlendirmekte ve takviye etmekteydiler. Tuna'nın sağ kıyısında; Vidin, Rahova, Niğbolu, Zıştovi, Rusçuk, Tutrakan, Silistre, Hırsova, Maçın, İsakça, Tulça; Sol kıyısında; Kalafat, Yerköy, İbrail, Kalas, İsmail Kaleleri bulunmaktadır. Varna ve Şumnu Kaleleri de bu bölgenin savunma gücünü arttıran bir niteliğe sahipti.

⁸ İnbaşı, a.g.m., s. 194.

⁹ Halûk Dursun, "Türk'ün Nehri Hangisidir? Kültür Tarihimizde Tuna Nehri 1", *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Yıl:31, S:1, 2002, s. 50.; M. Yaşar Ertaş, "İbrahim Hamdi'ye Göre Silistre'den Vidin'e Tuna Kıyısındaki Osmanlı Şehirleri", *Uluslararası Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk-Bulgar İlişkileri Sempozyumu*, Eskişehir, Eskişehir Odunpazarı Belediyesi, 2005, s. 244.; Çakın, a.g.e., s. 31.

¹⁰ M. Yaşar Ertaş, "İbrahim Hamdi'ye Göre Silistre'den Vidin'e Tuna Kıyısındaki Osmanlı Şehirleri", *Uluslararası Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk-Bulgar İlişkileri Sempozyumu*, Eskişehir, Eskişehir Odunpazarı Belediyesi, 2005, s. 244.

Önemli kavşak yerleri ve ikmal üsleri oluşturanlar ise; Lofça, Tırnova, Sofya, Filibe, Harmanlı, Edirne ve Kırklareli'ydi. Oldukça önemli kabul edilen bu savunma merkezleri Rus Ordusunu kolaylıkla kontrol altına alabilecek bir yapıya sahipti ya da öyle gözüküyordu. Aslında ilk ifade edilen kabul görürken XIX. yüzyıldaki muharebelerde ne olacaktı da bu müstahkem mevkiiler ve savunma mevzileri genel itibariyle düşmanlara geçiş izni verecekti! Rus Ordusunun Karadeniz savunma hattını aşmasıyla bir sonraki nihai amacı bu kez Tuna savunma hattını aşmak olacaktı. Böylece Ruslar, Balkanları geçip İstanbul'a dolayısıyla Boğazlara ulaşmaya yönelik arzularına bir adım daha yaklaşıyorlardı. Eğer, Osmanlı stratejik ve taktik açılarından bir savunma uygulayacak olursa ilk olarak Tuna Nehri, sonrasında kıyısındaki kaleler ve Balkan Dağları düşmanı boğarak Osmanlı'nın başarılı bir savunma elde etmesini sağlayabilirdi¹¹. Ama bu başarıya ulaşmanın yolu Tuna Savunma Sistemi'nin gereksinimlerini karşılayabilmekten geçiyordu. Aksi halde sonuç 1806-1812 ve 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşlarındaki gibi olabilirdi.

Tuna Savunma Hattı'nın en önemli yönlerinden biri ise payitahtın yani İstanbul'un muhafazasıydı. Bu hat, aynı zamanda, iaşe bakımında tahıl ambarı olan Eflak ve Boğdan'ın hâkimiyeti açısından da önem taşıyordu. Tarihi süreçte görülebileceği üzere, Tuna savunma sistemi daha çok Ruslarla mücadele için oluşturulmuştu. Çar I. Petro'dan itibaren Rusların, İsveç rekabeti, iklim şartları gibi olumsuzlukları ve sıcak denizleri inme projeleri yeni bir devlet politikası benimsemelerine sebebiyet vermiştir. Bu politika, onlara nehir yollarını kullanarak kuzeyden Karadeniz'e inmeye imkân tanımış ve 160 yıllık sürede nehirlerle dayalı savunma sistemlerini aşmayı öğretmişti. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşında (93 Harbi) trenin devreye girmesiyle beraber Ruslar Yeşilköy'e kadar gelebileceklerdi. Fakat bu nihai sonuca varacakları anlamına da gelmiyordu¹².

¹¹ Çakın, a.g.e., s. 34.

¹² Sezgin Kaya, "Osmanlı Savunma Stratejisinde Nehirler-Rumeli'deki Nehirler ve Stratejik Kaleler Örneği", *XII. Askeri Tarih Sempozyumu*, İstanbul, T.C. Genelkurmay Başkanlığı, Ankara, 2009, s. 337-346.

1.1.3. Dobruca'nın Siyasi Önemi

Eski Yunan ve Bizans kaynaklarında Küçük İskitya olarak bilinen Dobruca, Osmanlı Devleti'nin Sağ koldaki en önemli bölgelerinden biridir. Tuna'nın Silistre'den itibaren kuzeye doğru kıvrılan dirseği ile Karadeniz arasında kalan verimli bir ovasıdır¹³. Bölgesi batısında ve kuzeyinde Tuna Nehri ve bu nehrin kollarından Lom ve Pravadi ırmakları ile çevrili olup, doğusunda Karadeniz, güneyinde Deliorman bölgesi bulunurken, kuzeyde İsakça ve Tulça'ya kadar uzanmaktadır¹⁴. Coğrafi şartların siyasi tarihini şekillendirdiği Dobruca, Tuna'nın Karadeniz'e döküldüğü aşağı ve delta kısmında yer alır. Ayrıca Orta Avrupa ile Doğu Avrupa'nın Karadeniz ve Boğazlarla birleşerek Akdeniz ve Asya-Afrika ülkelerine açılan yol kavşağında bulunması ekonomik yönden olduğu gibi, askerî ve stratejik yönden de önem taşımasına sebep olmuştur¹⁵. Tuna üzerinden geçen orduların Balkanları aşmasıyla beraber İstanbul'a giden en kısa yolun Dobruca'dan geçmesi, eski tarihlerden beri çeşitli kavimlerin bölgeyi geçiş noktası olarak kullanmasını sağlamıştır¹⁶. Tuna'nın bir parçası olan Dobruca batıya doğru yapılan fetihlerde hem de iskân faaliyetlerinde kullanıldığından tarih boyunca tercih edilen bir bölge konumunda olmuştur¹⁷.

Balkan topraklarına karşı ilk Osmanlı fetih harekâtı I.Murad devrinde başlamıştır¹⁸. 1321 yılından itibaren Orhan Bey, Bizans'tan gelen yardım isteklerine cevap vererek çeşitli tarihlerde gazilerini imparatora yardım için Bizans'a gönderdi. 1352'de imparator Kantakuzenos ile V. İoannes Paleologos arasında geçen taht mücadelesi sırasında Orhan Bey, Gelibolu yarımadasında bulunan Çimpe kalesinin kendisine verilmesi koşulu ile yardım vaadinde bulunmuş ve oğlu Süleyman Beyi 10.000 kişilik bir Türk süvari kuvveti ile göndermişti. Süleyman Paşa karşıya

¹³ Cebeci, a.g.t., s. 2.

¹⁴ Burcu Büyükbaş, "1844 Nüfus Sayımına Göre Dobruca", Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir, 2006, s. ii-1.

¹⁵ Karpat, a.g.m., s. 482; Cebeci, a.g.t., s. 1-2.

¹⁶ Kemal H. Karpat, "Dobruca", *İslam Ansiklopedisi*, C: 9, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1994, s. 482.

¹⁷ Büyükbaş, a.g.t., s. v;

¹⁸ Yalçınkaya, a.g.m., s. 321.

geçerek İnoz civarına kadar gelmiş olan Sırp-Bulgar ve Bizans kuvvetlerine taarruz ederek bunları yenmiş ve daha sonra Bulgaristan içine bir akın yapmıştır¹⁹.

Edirne'nin, Osmanlı topraklarına katılmasıyla Balkan (Rumeli) fetihlerine daha da yaklaşılmıştı. Bu amaçla Çandarlı Ali Paşa 1388 tarihinde Sağ Kol seferini tamamlamıştır. Edirne'den itibaren Tulça Vadisi'nin kuzeyinden Silistre'ye ulaşan güzergâhın geçtiği topraklar Osmanlı Devleti'ne bağlanmıştır. 1389 yılı sonrasında Varna, Yıldırım Bayezid tarafından Osmanlı topraklarına katıldı. Özellikle Deliorman ve Tuna Nehri'ne kadar uzanan Dobruca'nın güney doğu kesimi Türk nüfusun iskânı için uygun hale gelmişti²⁰.

1.1.4. Osmanlı İdaresinde Dobruca ve Muhafaza

Dobruca coğrafyasının Osmanlı idaresine giriş tarihi kesin olarak belli değildir. Bölgenin önemli bir şehri olan Silistre, Tırnova Çarı Şişman (Susmanos) tarafından I. Murad'a verilmiştir. Ancak Silistre valisinin Osmanlılara teslim olmak istememesi üzerine başlayan siyasi mücadeleler Çelebi Mehmet'in Dobruca kalelerini fethetmesi ve Eflak'ı da ele geçirmesiyle sona ermiştir. 1419 yılında Osmanlı idaresine giren Dobruca 460 yıl kadar Türk hâkimiyetinde kalmıştır. Dobruca, Osmanlılar zamanında askeri ve idari açıdan önemli bir seviyede değerlendirilmiştir. Bölgenin halkı çeşitli askeri sınıflara ayrılarak (eşkinci²¹, müselleme²², cambaz²³, tatar olmak üzere) istihdam edilmiştir. Bu durum coğrafyanın zamanla serhad bölgesi olarak anılmasını da sağlamıştır. İki yüz yıl kadar serhad

¹⁹ Halime Doğru, *XIII.-XIX Yüzyıllar Arasında Rumeli'de Sağ Kolun Siyasi, Sosyal, Ekonomik Görüntüsü ve Kozluca Kazası*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2000, s. 29-30.

²⁰ Halime Kozlubel Doğru, *1844 Nüfus Sayımına Göre Deliorman ve Dobruca'nın Demografik, Sosyal ve Ekonomik Durumu*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2011, s. 14.

²¹ "Osmanlılar'da sefere çıkan askerler için kullanılan bir terim, "hızlı yürümek, atla hızlı hızlı gitmek" anlamındaki eşmek fiilinden yapılan eşkin (eşkün) kelimesi "çabuk yürüyüşlü at" demektir. "Atlı postacı" veya "yolcu" manasına gelen eşkinci ise terim olarak sipahilerin ve bazı geri hizmet birliklerinin sefere katılanları hakkında kullanılırdı. Ayrıca fermanları bir yere ulaştıranlara da eşkinci denirdi. Tımarlı sipahi eşkincilerinden kalelerde oturanlara "kale eri" veya "müstahsız" adı verilirdi." Bkz. Adbülkadir Özcan, "Eşkinci", *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 2001, s. 469.

²² "Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde ellerindeki çiftliklerine karşılık atlarıyla sefere giden, daha sonra geri hizmet kıtası olarak hizmet gören, vergiden muaf oldukları için bu unvanla anılan askerî grup." Bkz. "Müselleme", *İslam Ansiklopedisi*, C: 32, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2001, s. 83.

²³ Seferlerde padişahın önünde düşmana karşı ilk saldırıya geçen atlı birlik.

bölgesi olarak kullanılan Dobruca'nın idari ve askeri ağırlığı ise Silistre merkezli olarak belirlenmiştir²⁴. XVIII. yüzyılda ortaya çıkan Rus planları çerçevesinde Deliorman-Dobruca ve Silistre Kalesi üzerine yoğunlaşan yeni hedefler bu noktalara verilen ehemmiyetin artmasına sebep olacaktır. Bu dönemde Silistre 8 sancaktan oluşan Özü Beylerbeyliğinin merkezini oluşturmaktaydı²⁵. XIX. yüzyılda ise, Özü Eyaleti'nin Varna Sancağına bağlı kazalar ekonomik ve askeri açıdan vazgeçilemeyen bir konuma sahip olan Dobruca bölgesini oluşturuyordu²⁶.

XVIII. yüzyılda Osmanlı-Rus savaşlarının sık sık tekrarlanması sağ kola verilen önemin artmasına sebep olmuştur²⁷. Bu yüzyıldan itibaren iki yüz yıla yakın bir süre devam etmiş olan Osmanlı-Rus savaşları, Dobruca'yı toplumsal açıdan da ciddi yıkımlara uğratmıştır²⁸. Konuyla ilgili Kemal H. Karpat şunları ifade etmiştir: *“1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Rus orduları Tuna'yı aşarak Dobruca'yı işgal etmiş ve bölgeye büyük zarar vermiştir. Küçük Kaynarca Antlaşması ile Dinyeper nehrine kadar uzanan Osmanlı topraklarını işgal eden Ruslar, daha sonraki savaşları takip eden Yaş (1792) ve Bükreş (1812) antlaşmalarıyla da Tuna ve Prut nehirlerine dayanmışlar, Dobruca'yı daha yakından tehdide başlamışlardır. 1812'de Bucak, Bender ve Kili elden çıkmış, buralarda yaşayan Nogay, Tatar vb. Müslüman halk Dobruca'ya veya Kuban'a göç etmeye zorlanmıştır. Varna civarında yaşayan Gagauzlar ve Bulgarlar ise Bucak'tan göç ettirilen Müslüman köy ve kasabalarına yerleştirilmiştir”*²⁹.

1.2. KALE ŞEHİR: SİLİSTRE

1.2.1. Adı ve Coğrafi Konumu

Kiel, Silistre'nin ismi ile ilgili şu bilgileri vermektedir: *“Şehrin Türkçe'deki ismi olan Silistre eski Bulgarca Drastar kelimesinden türemiştir. Bu kelime de*

²⁴ Karpat, a.g.m., s. 483.

²⁵ Cebeci, a.g.t., s. iii.

²⁶ Büyükbaş, a.g.t., s. ii.

²⁷ Doğru, a.g.e., s. 32.

²⁸ Müstecip Ülküsal, *Dobruca ve Türkler*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1987, s. 25.

²⁹ Karpat, a.g.m., s. 484.

*Latince Durostorum*³⁰ sözcüğünün değişmiş halidir. *Durostorum* muhtemelen eski *Dak-Trak* dilinde “*muhkem yer*” anlamına gelmektedir”³¹ .

Silistre, Tuna Nehri'nin sağ kıyısı üzerinde metin bir kale-şehirdir³². Dobruca'nın orta ve güney bölgelerinde konumlanmış; Kuzeyinde Tuna Nehri, doğusunda Karadeniz güneyinde ise Rusçuk-Varna hattıyla çevrelenmiştir³³. Osmanlı Coğrafyacısı olarak İbrahim Hamdi ise, Silistre'nin konumunu “*Memleket-i Silistre, kesr-i sin ve lâm ve ta ve ra ve ha ile elli üç derece tül ve kırkbeş derece yirmi dakika arzda, nehr-i Tuna sevâhilinde düz yerde*” ifadeleriyle belirtmiştir³⁴.

Silistre'nin bulunduğu coğrafi konum dolayısıyla askerî, stratejik ve ekonomik yönden önem taşımasının birçok etkeni vardır. Bunun en büyük kanıtı Avrupa, Karadeniz ve Boğazlara hâkim bir noktada yer almasıdır. Bölge konum itibariyle tarih boyunca birçok topluluğa ev sahipliği yapmıştır. Kuzeyden gelen kavimlere karşı önemli koruma hattı oluşturmasına rağmen defalarca işgale maruz kalarak yıkıma uğramıştır. Avrupa Hunlarından itibaren Türk kavimlerinin akın yeri olan Silistre, Bizans-Bulgar Ortaçağ'ının da en önemli şehirlerden bir tanesiydi³⁵.

Silistre'nin, Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti için kilit bir noktada yer alması, Deliorman ve Dobruca bölgelerinin kesiştiği yerde bulunması, askeri ve ticari yolun önemli bir noktasını teşkil etmesi bu coğrafyanın büyük önem kazanmasına sebep olmuştur. 1388 yılında Osmanlı tarafından alınan ve sancak merkezi olarak tanınan Silistre, Özü Beylerbeyliği (Eyaleti)'nin merkezi olarak bulunmuş, son dönemlerde eyaletin kaldırılması vilâyetlerin ihdas edilmesiyle önemini korumaya

³⁰ “*Silistre'nin eski adı, Antonius'a göre Torostorum, Ptolemeos'a göre de Turosdolon olup Misya bölgesine dâhildir. Şehir Tuista veya Trisdra adını dahi taşımış ve Rum kilise kayıtlarına göre “bütün Tuna kıyılarının İpertimos ve Eksarkosluk” makamı idi. Bazı yazarlar, eski Turostolon'un Silistre değil, yakınlarına bulunan ve şimdiki adı ile Turosto denilen köy olduğunu söylerler.*” Bkz. İnciciyan-Andreasyan, a.g.m., s. 115.

³¹ Machiel Kiel, “Silistre”, *İslam Ansiklopedisi*, C: 37, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1988, s. 202-203.

³² Machiel Kiel, a.g.m., s. 202-203.; P.L. İnciciyan, H.D. Andreasyan, “Osmanlı Rumelisi'nin Tarih ve Coğrafyası” *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, S: 4-5, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul, 1976, s. 115.

³³ Saim Çağrı Kocakaplan, “Temettüât Defterleri Çerçevesinde Silistre Kazası'nın İktisadî ve Sosyal Yapısı”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2007, s. 19.

³⁴ Ertaş, a.g.m., s. 244.

³⁵ Cebeci, a.g.t., s. 1-2.; Machiel Kiel, “Silistre”, *İslam Ansiklopedisi*, C: 37, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1988, s. 202-203.

devam etmiştir. Özellikle 1828-1829 ve 1853-1856 Osmanlı-Rus Savaşları değerlendirildiğinde Silistre müdafaası ile ilgili edebi ürünler de verilmiştir³⁶.

1.2.2. Bölgenin Tarihçesi

1.2.2.1. Osmanlı Öncesinde Silistre

Silistre'nin M.Ö. I. yüzyılda Romalılar tarafından kurulduğu bilinmektedir. Karadeniz kıyılarına kadar bütün Balkanların fethi sonrasında Tuna'nın kuzeyindeki Daklarla savaflara devam eden Romalılar inşa ettikleri ve Durostorum adını verdikleri bu kaleyi askeri bir üst ve savunma noktası olarak belirlemişlerdir. Silistre'nin gelişimi 374'de yaşanan kavimler göçüyle biraz daha belirginleşmiştir. Orta Asya'dan Batı'ya göç eden Hunların, İtil (Volga) nehrini geçmesiyle kavimler göçü başlamıştır. Bu göçle yurtlarını terk eden Gotlar'ın, Roma sınırına gelmeleriyle, İmparatorluğun doğal sınırı olan Tuna ve bilhassa Silistre'nin önemi artmıştır. Zamanla tahkim edilmiş mühim bir kale halini alacak olan Silistre'nin stratejik ağırlığı Doğu Roma İmparatorluğu'nun, Tuna kıyılarına ve kuzeyden gelebilecek tehlikelere karşı, önlemler almasıyla daha da artacaktı. Askerî ve stratejik öneminin yanında, ulaşım ve ticaret yönünden de önemli bir aşama kat eden Silistre, 681 yılında ilk Bulgar devletinin kurulmasıyla beraber idari ve dinî bir merkez haline dönüşecektir³⁷. Dobruca üzerindeki hâkimiyetini XIII. yüzyılın sonuna kadar sürdürmüş olan Bizans İmparatorluğu Silistre'yi de bir eyalet merkezi haline dönüştürmüş ve bu eyalet merkezi Bizans-Bulgar ortaçağında Bulgarların en büyük ve en önemli şehirlerinden biri olmuştur³⁸.

³⁶ 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'nın Osmanlılar gözünden işlendiği, Ruşeni adlı bir saz şairi tarafından söylenen destandır. "...Silistre'nin düşman tarafından çevrilerek sıkıştırıldığında, kuşatmadan sonra 45 gün dayandığına, savunmanın güçlüğüne, sonunda kalenin lağımlarla tahrip edilerek, 1829'da düşürüldüğüne, esir olanların eziyet ve işkencelerle öldürüldüğüne dair dörtlükler yazılmış ve söylenmiştir." Bkz. Niyazi Kurt, *Bulgaristan'da Osmanlı Şehirleri*, Hakses Yayıncılık, Bursa, 2011, s. 249.; 1853-1856 Kırım Harbi sırasındaki Silistre müdafaasının konu edinildiği, Namık Kemal'in "Vatan Yahut Silistre" adlı piyesi.; Cebeci, a.g.t., s. 1.

³⁷ Cebeci, a.g.t., s. 8-11.

³⁸ "Ortaçağ dönemi Silistre'si, 1968'de yapılan kazılara göre 180 x 290 m. Genişliğinde 5,22 hektarlık bir alanı kapsamaktaydı. Bu durum söz konusu devirlerde burada 1100-1300 kişinin barınabileceği tahmin edilir." Bkz. Kiel, a.g.m., s. 203.; Karpat, a.g.m., s. 482-483.

1.2.2.2. Osmanlı Döneminde Silistre

Çandarlı Ali Paşa komutasındaki Osmanlı Ordusu 1388 yılında Silistre'yi ele geçirmiş³⁹ ve ilk sancak beyi olarak Mihaloğlu Firuz Bey Silistre'ye yerleşmiştir. Bölgenin bir karşı saldırıya maruz kalması Yıldırım Beyazid'in Bulgaristan'ın bütün kuzey topraklarını fethetmek istemesi ile sonuçlanmıştır. Fakat gelişen olaylar çerçevesinde mümkün olmayan bu arzu ancak 1419'da Çelebi Sultan Mehmet tarafından Silistre'nin ve Dobruca'nın tekrardan alınabilmesi ile mümkün olmuştur⁴⁰.

Ayla Efe, Silistre'nin fethi sonrasında XIX. yüzyıla kadar geçen süre içerisinde Osmanlı idare sisteminde sancak ve eyalet teşkilatına geçişlerde askeri gerekçelerin belirleyici olduğunu belirtirken bölgenin idari yapısı hakkında şu bilgileri de vermiştir; “*Silistre, 1389 tarihinde yapılan Kosova Savaşı nedeniyle sancak teşkilatına, XVII. yüzyılda Karadeniz kıyılarını tehdit eden kazak akınlarını durdurmak amacıyla da eyalet teşkilatına alınmıştır. Eyalet teşkilatının oluşturulması ile birlikte Silistre⁴¹ eyaletin sınırlarına eski Rumeli eyaletinden Niğbolu, Çirmen, Vize, Kırkkilise, Bender, Akkırman sancakları da dâhil edilmiştir. Böylece çok geniş sınırlara sahip olan eyalet, üç tuğlu vezirler tarafından yönetilmiştir. Silistre XIX. yüzyılın sonuna kadar askeri önemini muhafaza etmiştir. Özellikle Rusçuk ve Şumnu gibi askeri karargâhları içermesi askeri önemini yüzyılın sonuna kadar korumaya devam ettirdiğinin delilidir. Ayrıca Balkan isyanları, Kırım'dan bölgeye yönelen göçler ve XIX. yüzyıl Osmanlı-Rus savaşlarının ana güzergâhı olması, askeri/stratejik önemin korunmasına yardımcı olmaya devam etmiştir⁴².*”

Tanzimat Dönemi sonrasında Silistre, kuzeydoğu Bulgaristan'ı ve Dobruca'yı kapsayan bir vilayet merkezine dönüşürken; 1863 yılında da Silistre, Rusçuk merkez

³⁹ “Kuman asıllı olan ve I. Murad'ın vassalı durumunda bulunan Şişman'ın (Susmanos) I. Murad'a “diğer bütün şehir ve kalelerin içinde güzel binaları, zenginliği ve sağlam surlarıyla Silistre'nin başta yer aldığım söylediği...” rivayet edilir”. Bkz. Kiel, a.g.m., s. 202-205.

⁴⁰ Kiel, a.g.m., s. 203.

⁴¹ “İbrahim Hamdi, XVIII. yüzyılda Silistre'yi Özü Eyaleti'nin mutasarrıfı olan paşaların ikamet yeri olarak tanıtmaktadır. İbrahim Hamdi, Silistre'nin diğer vilayetlere nazaran daha fazla itibara sahip olmasını şehirde oturan paşaların, hem etraftaki sancakları hem de diğer İslam topraklarını muhafaza etmeleri ile ilişkilendirmiştir.” Bkz. Ertaş, a.g.m., s. 245.

⁴² Ayla Efe, “Tanzimat'ın Eyalet Reformları 1840-64: Silistre Örneği”, *Karadeniz Araştırmaları*, C: 6, S: 22, 2009, s. 90-91.

olmak üzere Niğbolu ve Niş vilayetlerinin birleştirilerek Tuna Vilayetinin kurulmasıyla, Silistre bu vilayetin bir kazası olmuştur⁴³.

Silistre, Osmanlı Devleti'nin doğal sınırları olarak kabul edilen Tuna kıyısında kara ve deniz uçlarında birleşen bölgelerinden biri olması Silistre'nin Balkanların ve Dobruca bölgesinin en önemli ana yollarından olan sağ kolun ve buna bağlı yan kolların güzergâhı üzerinde bulunmasına imkân tanır. Silistre'nin sağ kola bağlanmış olması çeşitli ikmallerin İstanbul'a karayolu veya denizyolu ile taşınması anlamına gelmektedir⁴⁴. Osmanlı-Rus savaşlarında en çok kullanılan istikamet olan sağ kol menzili⁴⁵ Osmanlılar için ordunun konaklayabileceği, ikmal istasyonları⁴⁶ olarak kullanılabilir bir niteliğe sahip olduğu gözlemlenebilirken Ruslar için ise, güneye ulaşmaları adına kullanılacakları en yakın güzergâh olarak tercih edilmiştir. Ayrıca bölgenin bir parçası olan Kozluca mevki de Osmanlı-Rus savaşları adına önemli bir noktayı teşkil etmekteydi. Ruslar tarafından Tuna'nın geçilmesiyle Kozluca'nın denetim altına alınması Varna limanının ve Şumnu'daki Tuna ordu karargâhının denetim altına alınabilmesi durumu ortaya çıkabilirdi⁴⁷.

1.3. MÜSTAHKEM MEVKİLER: SİLİSTRE VE TUNA SAVUNMASI

1.3.1. Kale ve Muhafaza

*“Sınırlar bir ülkenin tenidir; ten zarar görürse, can acır.
Bu acının ilk duyulduğu sinir uçları, kalelerdir.
Bu nedenle kale, tek kelime ile güvenlik demektir...”⁴⁸*

Stratejik bir yeri veyahut geçidi korumak, gerektiğinde askeri kuvvet barındırmak üzere tahkim edilmiş yapı anlamına gelen kale terimi, Arapçada kal'a,

⁴³ Sema Altunan, XVIII. yy'da Silistre Eyaletinde Haberleşme Ağı: Rumeli Sağ Kol Menzilleri, OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi) S: 18, Ankara, 2005, s. 44.

⁴⁴ Cebeci, a.g.t., s. II.; Doğru, a.g.e., s. 33.; Altunan, a.g.m., s. 4; Cebeci, a.g.t., s. 44.

⁴⁵ “Silistre Eyaletinin Sağ Kol'da yer alan kazaları coğrafi olarak imparatorluğun başkentine çok yakın bir mevkide bulunuyordu. Buradan Kırım ve Baltık ülkeleri ile iletişim kurmak da çok kolaydı. XVIII. yüzyılda Rus akımları başlayınca hep Sağ Kol'daki güzergâh kullanıldı.” Bkz. Kozlube Doğru, a.g.m., s. 7.

⁴⁶ “Sağ Kol ve civarındaki üretim de (buğday, et, tuz), karadan ve Karadeniz'deki limanlar aracılığıyla denizden başkente iletiliyordu.” Bkz. Altunan, a.g.m., s. 1-3.

⁴⁷ Altunan, a.g.m., s. 17.

⁴⁸ Mahir Aydın, “Kaleler”, Osmanlı Askerî Tarihi: Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri 1792-1918, ed., Gültekin Yıldız, Timaş Yayınları, İstanbul, 2013, s. 11.

bir dağ yahut ufak bir tepe üzerinde inşa edilmiş müstahkem bina manasına gelir⁴⁹. Kaleler kuruldukları yerler açısından değerlendirildiğinde stratejik noktaların esas alındığını görebiliriz. Bunlar ana yol, geçit yeri, boğaz, yol kavşakları ve yerleşim merkezleri gibi noktalardır. Ayrıca yapıların inşa edilmesi aşamasında kalelerin işlevselliği dikkate alınarak doğal arazi şartları değerlendirilmiş azami miktarda kuvvetle savunulabilmesi, hızlı hareket kabiliyeti sağlayabilmesi, uzun süreli kuşatmalar için yeteri kadar su ve ikmal kaynağına erişebilmesi gibi unsurlara öncelik verilmiştir. Yapının dayanıklı ve doğal engeller kullanılarak inşa edilmesi, en az zarar görebilecek biçimde şekillendirilmesi yine dikkat edilen unsurlardandır⁵⁰. Yeniçağın başlarında sınırların savunmasında en önemli unsur olan kaleler toprak surlu hisarlardan, Coeponh ve Vauban tarafından geliştirilen devasa tabya tasarımlarına ulaşmıştır bu da kalelerin savunma ve taarruz açısından değişen yüzlerini ifade etmektedir⁵¹.

Tarihin eski devirlerinde, kaleler çağında (300-1500)⁵² tahkimli şehirlerden oluşan kalelerin görevi sadece buraları korumaktı. Bu müstahkem yapılar zamanla savunma ya da taarruz düzenlemek üzere kullanılmışlardır. Stratejik açıdan oldukça önemli olan bu düzen muharebeler sırasında birkaç kalenin ele geçirilmesi savaş sonunun hazırlaması anlamına gelmekteydi. Özellikle Silistre örneğinde olduğu gibi nehir ya da deniz kenarında görev yapan müstahkem yapılar kendi içerisinde önemli derecede birçok görevi de üstlenmiş bulunmaktaydılar. Kara sularındaki geçişlerin kontrol altına almasının yanında savaş anında gerekli tedbirlerin alınması, imkân dâhilinde savunmanın mümkün kılınması bunlardan bazılarıydı. Benzer durum dağlık bölgelerde de sağlanmış böylece yol sisteminin kontrolü kalelerce ele alınarak güvenlik unsuları tespit edilmiştir⁵³.

⁴⁹ Efdal Şükrü Batmaz, *Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Anadolu'da Kalelerin İdari ve Askeri Fonksiyonları (1550-1750)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1989, s. 33.; M. Streck, "Kale", C: 6, *İslam Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Eskişehir, 2001, s. 124-125.

⁵⁰ Yücel, a.g.m., s. 234; Batmaz, a.g.e., s. 35.

⁵¹ Mark L. Stein, *Osmanlı Kaleleri: Avrupa'da Hudut Boyları*, çev., Gül Çağalı Güven, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007, s. 27.

⁵² Geoffrey Parker, *Cambridge Savaş Tarihi*, çev., Füsün Tayanç, Tunç Tayanç, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014, s. 67.

⁵³ Carl Von Clausewitz, *Savaş Üzerine*, çev., Selma Koçak, Doruk Yayınları, İstanbul, 2011, s. 459-460.

Türklerin harp sistemi taarruz odaklıdır. Osmanlı Türkleri de kaleyi müdafaadan çok taarruz maksadıyla kabul etmişler ve kullanmışlardır. Fakat müstahkem mevkiiler, savaşın iki farklı taktiksel yönünü, savunma ve taarruzu ifade eder⁵⁴. Türkler muharebeler sırasında düşmanın muhasarasını beklemek yerine taarruz etmeyi tercih ederdi. Taarruza hazırlık sırasında ise kaleler baskına uğramamak için kullanılan hareket noktaları olarak kabul edilirdi. Şunu da belirtmekte fayda vardır ki, Osmanlıların kullandığı kalelerin neredeyse tamamı kendisinden önce var olan konuşlandığı bölgenin stratejik önemine binaen inşa edilen yapılardır. Fakat zamanla modern teknolojinin kullanılmaması, değişen yeni savunma sistemine ayak uydurulmaması gibi sebepler muharebelerden alınan sonuçları da değiştirecektir⁵⁵.

Osmanlı Devleti sınır⁵⁶ kavramı ile XVIII. yüzyılın başında tanışmıştır. Kalelerin ülke sınırında olanları serhad kale olarak adlandırılmış fakat asıl serhad kaygısı, Rusların Tuna'ya ulaşması ve bu nokta üzerinden muharebelerini sürdürmesi ile başlamıştır. Rusya'nın Karadeniz kıyılarını Küçük Kaynarca Antlaşmasıyla aşması 1792 Yaş Antlaşmasıyla Özü, Kılburun ve Hocabey; 1812 Bükreş Antlaşması ile de Hotin, Bender, Akkerman ve Kili kaybedilecekti⁵⁷. XIX. yüzyılın hemen başlarında 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında bütün kaleler tekrar elden geçirilerek Karadeniz kıyısındaki kaleler de olmak üzere Rusçuk Silistre, Tulça ve Varna az kuvvetle daha iyi savunma için yapılandırılmıştır. 1820'de Mühendishane'den gönderilen uzmanlar kalelerin savunmasını güçlendirirken, 1838'de de kalelerin eksikleri giderilmeye çalışılmıştır. Fransız mimar Vauban'ın yeni bir kale tekniği olarak geliştirdiği yıldız tabya⁵⁸ biçimi kalelere uygulanmaya

⁵⁴ Necmi Karul, "Tarih Öncesi Anadolu'da Savunma ve Çevirme Sistemleri", *19. Kaleli Kentler Sempozyumu: Savunma Hatlarından Yaşam Alanlarına Kentler*, Bursa, 2010, s. 22.

⁵⁵ Aydın, a.g.m., s. 5-12.

⁵⁶ "Sınır, hudut veya uç gibi terimlerin en kesin tanımı, siyasal coğrafyadan gelir. Bu terminolojiyi kullanırsak, iki devlet arasındaki fiili ayrım çizgisidir. Sınır çizgileri, kuşkusuz, sadece haritalarda yer alır. Bunlar, sınırdaş devletlerarasında müzakerelerle belirlenip antlaşmalarla tanımlanan kavramsal işaretlerdir. Sınırların kesin çizgileri, ancak kesin mesaha ve ölçme gereçlerinin geliştirilmesinden sonra ortaya çıkan, daha yeni bir hadisedir. Bir Osmanlı sınırının çizilmesinde bu tür mesaha çalışmalarının ilki 17. Yüzyılın sonunda, Kutsal İttifak'ın Tuna bölgesindeki toprakları Osmanlılardan almasının ardından yapıldı." Bkz. Stein, a.g.e., s. 14.

⁵⁷ Aydın, a.g.m., s. 30-32.

⁵⁸ "Yıldız tabya, kalenin dışı surundan çıkma yapan dar üçgen şeklinde alçak bir kuleydi. Burcun köşeli yüzleri, vaktiyle savunma ateşinin ulaşamadığı kör noktaları ortadan kaldırarak, komşu yıldız tabyalardaki topçuların kulenin önünde daha açık bir atış alanına sahip olmasını sağlıyordu. Burcun

çalışılmıştır. 1847’de Silistre, Rusçuk ve Şumnu gibi önemli Tuna boyu ve Karadeniz kıyısındaki kalelere tabyalarının onarımı için harita çıkarılırken 1847’de bu faaliyet tekrarlanmıştır. 1866’da son bir kez daha tamir geçiren kalelere Berlin Antlaşmasıyla yıkılma kararı verilse de iç güvenlik gerekçesiyle bundan vazgeçilecekti⁵⁹.

Savunma sistemleri kale muhafızlığı adı verilecek olan bir yapıyla kurulmuştur. Kaleler, palankalar⁶⁰ gibi dizdar⁶¹ ile yönetilirken Savunma kavramının önem kazanmasıyla, kalelerde vezir-paşa seviyesinde muhafızlar görev yapacaktır. Osmanlı’nın büyük kaleleri için birimlerine baktığımızda bunlar askeri açıdan sur, tabya⁶², hendek, iç kale, kapı, köprü, karakol, top sepeti, top döşemesi, mazgal,

uzun cephesi, top yerleştirmek için daha fazla alan veriyordu. Bir yıldız tabyalar silsilesi, destekleyici savunma ateşine olanak tanıyor ve düşman askerini surlardan uzak tutuyordu. Zamanla, yeni tabyaların eklenmesi ve hendeklerin genişletilmesi, savunma sistemleri giderek karmaşıklaşan daha büyük kalelere yol açtı. Böyle bir kaleyi kuşatmak ve almak zaman ve yoğun emek gerektiren bir süreçti. Saldırı yapan ordu bir kaleye vardığı zaman, epey dışarıdaki topçu safını durdurmak zorundaydı. Bir kuşatmanın başlaması için en iyi zaman, hücum edenlerin kaleyi fark edilmeden sarabileceklere gece saatleriydi. Kale muhafaza birliklerini, kalenin içinde kapana kısılmış tutmak önemliydi; kaleyi kuşatan saflarda her türlü zayıflık, savunmacıların çıkışı yapmaları için bir gedik oluşturabilirdi. Ayrıca kuşatılmış kaleyi kurtarmaya yönelik her türlü girişimi saptamak ve önlemek üzere çevresinde devriye gezmek üzere birlikler ayrılıyordu. Kuşatma birliklerinin muhafaza birliklerini kaleye hapsedmeye ayrılan iç hattı, hendek hattı olarak adlandırılıyordu. Kuşatma karargâhının dış kesimindeki savunma hattı, dış istihkâm hattıydı. Her kuşatmada birbiriyle rekabet eden, ama aynı zamanda ilişkili iki etken, siperler ve topçu gücüydü. Kaleden açılan top ateşi, kuşatmacı orduyu siper almaya zorluyordu. Aynı zamanda, kuşatmacıların da surları dövmeye başlamak üzere toprakları kaleye yaklaştırmaları gerekiyordu. Kaleye doğru ilerlemenin tek yolu, saldıranları kalenin topraklarından koruyacak bir dizi hendek kazmaktan geçiyordu. Hendekler ilerletildikçe, kalenin cephesi paralelinde yanlara doğru da yayılıyor ve kaleye ateş açmak üzere toprak bataryalara yükleniyordu”. Bkz. Stein, a.g.e., s. 29.

⁵⁹ Aydın, a.g.m., s. 33.

⁶⁰ “Osmanlı sınır kalelerinin palanka denilen en küçüğü, etrafı bir hendekle kuşatılmış ahşap çitli istihkâmlardı. Çevresi, aralarındaki boşluk toprakla doldurulmuş ağaç kütüklerinden ibaret çifte çitten oluşuyordu. Bu, surların tepesinde, askerler veya silahların yerleştirilebileceği geniş bir toprak yürüyüş yolu sağlıyordu. Surlar, toprağın basıncına karşı, uçları büyük desteklerle dış surlara dayanan çapraz kirişlerle birleştiriliyordu. Palanka tarzı surlar kalenin çevresini büyütme için genişletilebilir, burçlar ve diğer dış unsurlar da aynı şekilde inşa edilebilirdi.” Bkz. Stein, a.g.e., s. 45-47.

⁶¹ Diz-dâr: “Kale muhafızı”. Bkz. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 2012, s. 215.

⁶² “Tabya, stratejik öneme sahip bir yeri korumak amacıyla askerin geçici olarak barınması ve savaşması için yapılmış olan müstahkem yer veya bina olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle tabya; askerî, stratejik veya taktik yönden önemli bir yerin savunulması için toprak yığınları ardına gizlenmiş; kale benzeri, bağımsız tahkimli savunma yapısıdır. Sözlükte ise “ayrı olarak yapılmış ve silahlarla güçlendirilmiş istihkâm” şeklinde açıklanmaktadır.” Bkz. Sabri Topdağı, “93 Harbi’nin Yaşayan Şahitleri Erzurum Tabyaları”, *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, Genelkurmay Basımevi, Yıl:132, S: 416, Ankara, 2013, s. 57.

seğirdim, lağım, şaranpo⁶³, siper, kule, varoş, tophane, cebehane, humbarahane gibi unsurlar şeklinde sıralanabilir⁶⁴.

Osmanlı Devleti, Tuna sahilinde yer alan kalelere büyük miktarda zahire depolamıştır. XIX. yüzyıl şartları düşünüldüğünde bu durumun bir gereklilik olduğu da gözlenebilmektedir. Özellikle sınır kalelerindeki zahire miktarının Rusya ve Avusturya tarafından takip edilmemesi için devlet zahire stoklama konusunda dikkatli davranmış, bu maksatla kapan tüccarı⁶⁵ adı verilen bir usul denenmiştir. Bu yöntemin işlevsiz kalabileceğinden dolayı farklı çözüm yolları arayışına girilmiş ve uygun bir çözüm bulunmuştur⁶⁶. Osmanlı kalelerinin temel besinleri buğday ekmeği, koyun eti, bakliyat gibi temel gıda maddeleridir. Savaş zamanında tabak-kaşık kullanılmayıp yalnızca ekme ve koyun eti tüketilirdi. Temel besin kaynaklarından olan ekmeği üretebilmek için her kalede buğday ve arpa ambarı, değirmen ve fırın bulunurdu. Özellikle buğday yüksek miktarlarda depolanır, kuşatma sırasında açlık tehlikesi yüzünden silah kadar değerli olurdu⁶⁷. Kalelerde mevcut olan zahirenin muhafazası için de gerekli tedbirler alınırdı. Ambarlar yılın belli zamanlarında kontrollere tabi tutularak ürünlerin ziyana uğraması engellenirdi. Bozulmaya başlayan zahire ise yenisi ile değiştirilirdi. Buğdayın zamanla çürümesi alternatif bir ürün düşünülmesine sebep olmuştur. Böylece, başta Rusçuk, Şumnu ve Silistre kalelerine dayanıklılığı dolayısıyla koçanlı mısır stoklanması tercih edilmiştir (1843-1844)⁶⁸.

⁶³ “Şaranpo, bir kalenin varoş, hendek, mazgal veya seğirdim yeri önlerine dikilen kazık perdedir. Günümüzdeki dikenli tel işlevine sahip, 20 cm. aralıklı bu kazık perde, geçişe engel iken görüntüye ve silah atışına uygundur. Şaranpo yapımında kullanılan çubuklarının boyu, 1 m.’den 8,25 m.’ye kadar değişir. Şaranpo türleri içerisinde; dış, hendek, dış seğirdim, varoş, siper, koltuk, mazgal, çivili dikme, tüfek, kuşaklı, çifte bağlamalı ve kuşaklı büyük, dikme büyük, kazık bağlamalı ve çifte kuşaklı dikme, dört köşe gibi, yapım ve işlev özelliğini ortaya koyan çeşitli tanımlar görmekteyiz.” Bkz. Aydın, a.g.m., s. 20.

⁶⁴ Aydın, a.g.m., s. 16-27.

⁶⁵ “Buğday, arpa, pirinç gibi hububat dışında her çeşit yağ, peynir, işkembe, bal vb. içinde alan zahire ticaretiyle uğraşanlara “kapan tüccarı” veya “kapan hacıları” denirdi. XVIII. yüzyıl ortalarında İstanbul’un zahire ihtiyacının yüzde doksandan fazlasını bunlar karşılardı.” Bkz. Salih Aynural, “Kapan”, *İslam Ansiklopedisi*, C: 24, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 2001, s. 338.

⁶⁶ Meryem Kaçan Erdoğan, “Rusçuk Kalesi”, *Osmanlı İdaresinde Bir Balkan Şehri Rusçuk*, ed., Meral Bayrak (Ferlibaş), Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2011, s. 31-32.

⁶⁷ Aydın, a.g.m., s. 26-27.

⁶⁸ Erdoğan, a.g.m., s. 34-36.

1.3.2. Silistre Kalesi Tasvirleri

Silistre Kalesi, Osmanlılar tarafından Tuna kontrolünün sağlanabileceği bir tepe üzerinde inşa edilmiştir. Evliya Çelebi'nin ayrıntılarıyla tasvir ettiği kaleyi, İbrahim Hamdi küçük olarak nitelemektedir. Evliya Çelebi izahında; "...*Silistre Kalesinin Fatih Yıldırım Beyazid Handır. Rusçuk ile Silistre kalesi Tuna kenarında nöbet tutmasa, kışın Tuna Nehri buz tuttuğu anlarda Eflak ve Boğdan kâfiri Edirne içlerine kadar iki gün içinde baskın edebilirdi. ... Sefer olunca Eflak ve Boğdan Silistre paşasıyla sefere katılıp üçer bin asker getirip kale tamirine, hendeklerin temizlenmesine, kaleye toprak sürüp topçekeri yapmakla memurdurlar*⁶⁹..." Şeklinde bilgiler verirken; Ertaş makalesinde, İbrahim Hamdi'nin, bağ ve bahçelerle çevrili şehirde beş cami, iki hamam ve bir çarşının ayrıca şehri çevreleyen kısmen harap olmuş ahşap bir hisarın bulunduğunu, ifade eder⁷⁰.

Bir başka tasvir ise, Silistre kalesinin büyük bir hendeğe sahip, duvarların kâgir, siperlerinin toprak bir istihkâm olduğunu belirtmektedir⁷¹. Silistre Kalesi'nde valiler için bir de Paşa Sarayı bulunduğu bilinirken kalenin ve sarayın inşaatında 1.600 kişinin çalıştığıyla ilgili bilgi mevcuttur. Kalenin birkaç kez onarım gördüğünden de bahsedilmektedir⁷².

Silistre Kalesi'nin detaylı tasvirlerinden biri yine Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesinde mevcut olduğu gibi Kırım Harbi sırasında Silistre'de bulunan Yüzbaşı Ahmed Nafiz'in da kale hakkında detaylı izahları bulunmaktadır. Evliya Çelebi detaylı olarak Silistre Kalesi'nden bahsederken bu bilgilere de değinmiştir; "...*Tuna sahillerinde kesme taşla yapılmış kavisli şekle sahip sağlam surları olan bir müstahkem mevkidir. Yay gibi yapılmıştır. Yayın ip tarafı Tuna kenarındır. İp tarafından bakıldığında, Tuna'ya bakan sağlam kaleler olarak gözükürler. Bir tarafı Tuna'yla iç içedir. Burada büyük gemiler ve yetmiş seksen adet un değirmeni vardır ki seyre eder. Kalenin kara tarafı ise, yayın kabza tarafıdır. Sağlam ve büyük taşlarla yapılmıştır. Kavisli, yarı yuvarlak, geniş, enli, derin hendeği vardır. Tuna Nehri bu hendeğin batısından girer, doğusundan çıkıp gider. On bir adet büyük kuleleri olup beş yüz bedendir. İkişer kat mazgal delikleri*

⁶⁹ Mehmet Zillî Oğlu, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Beşinci Kitap, Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul, 1970, s. 214-215.

⁷⁰ Ertaş, a.g.m., s. 245.

⁷¹ Namık Kemal, *Silistre Muhasarası: Kalede Bulunan Gazilerden Ahmed Nafiz'in Hatıraları*, haz.: Hakkı Tarık Us, Vakıf Gazete ve Kütüphanesi, İstanbul, 1946, s. 21-22.

⁷² Kurt, a.g.e., s. 248.

vardır. İki kapısı olup biri yanında Tuna kenarında su kapısıdır ki küçüktür, pek çok zaman kapalı durur. On basamak merdivenle Tuna Nehri'ne inilir. Bir kapısı da kibleye, şehre açık, iki kat, sağlam ve büyük demirdendir. Hendek üzeri tahta köprü ile kapatılarak geçilir. Her gece kale neferi köprüyü zincirlerle burç makaralarla çekip kale kapısını kapatırdı. Kale Tuna Nehri içinde sanki bir ada gibi kalır. Kale duvarlarının yüksekliği seksener zira'dır. Yüksek sağlam surları vardır ama küçüktür. Etrafı bir levende göre 770 adımdır ama ehl-i keyf adımıyla bin adım olur bir şirin kaledir⁷³...". Yüzbaşı Ahmet Nafiz⁷⁴ ise kale hakkındaki detaylı izahındaki tasvirinde şu bilgileri de yer vermiştir; "...Silistre kalesi kasabanın etrafına çevrilmiş bir mükemmel hendekle duvarları kâgir, siperleri toprak bir istihkâmdır. Eni de, boyu da gülle atımından azdır; o kadar azdır ki Silistre Muhasarası (1853) sırasında Rusya'nın attığı gülle bu kaleyi geçtikten başka uzaklığı kalenin kendi genişliğinden artık olan Mecidiye tabyasına erişerek piyade mazgallarını hırpalamıştı... ..Kale dokuz tabya ile dört kapıya ayrılabilir⁷⁵...". Yüzbaşı Ahmet Nafiz tasvirinde özellikle tabyalar, kale kapıları gibi unsular hakkında uzunca bilgiler sunarak kalenin teknik yapısından bahsetmiştir⁷⁶.

1.3.3. Tuna Boyu Serhad Kaleleri

Buldukları müstahkem mevki dolayısıyla Silistre ile aynı kaderi paylaşan Tuna boyu kalelerinden bazıları şunlardır: Şumnu; Balkanların güçlü kalelerinden birine sahip olduğu gibi bir orduyu muhafaza edebilecek kadar kapasiteye de sahipti. Bulgaristan topraklarının kuzeydoğusunda, Osmanlı Balkanlarının sağ kolunda bulunan bölge güney ve kuzey batısına hâkim bir pozisyonda yer alıyordu. Tuna üzerindeki müstahkem mevkiilerini yönetmek amacıyla kurulan Şumnu garnizon ve karargâh merkezi ikmal ve gerekli ihtiyaçların karşılanmasını üstlenmekteydi. Şumnu'nun muhafazası ise Varna, Silistre ve Rusçuk'a dolayısıyla birinci derecede önemli askeri istihkâmlara verilmişti⁷⁷.

⁷³ Zillî Oğlu, a.g.e., s. 216.

⁷⁴ "Hassa ordu-yı hümayuna bağlı kal'alar topçu alayının 7. Taburunun 1. Bölüğü yüzbaşı Ahmed Nafiz adlı bir subayın Silistre muhasarasından gördüklerinden ifade edilmiştir." Bkz. Kemal, a.g.e., s. 14-15.

⁷⁵ Kemal, a.g.e., s. 21-23.

⁷⁶ Silistre Kalesi'nin tabyaları ve kapıları hakkında detaylı bilgiye ulaşabilmek için, Bkz. Kemal, a.g.e., s. 22-27.

⁷⁷ İbrahim Köremezli, "Ottoman War On The Danube: State, Subject, and Soldier (1853-1856)", İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora

Varna; Karadeniz kıyısına doğru uzanmış körfezin kuzey kıyısındaki Osmanlı balkanları için en önemli istihkâmdır. 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra artık daha fazla güçlendirilmeyen kalenin zayıf yanlarının olduğu ve bu yüzden doğu üzerinden deniz ataklarına maruz kalabileceği biliniyordu⁷⁸.

Ruşçuk; Osmanlı metinlerde Uruşçuk olarak bilinen şehrin Bulgarca adı Ruse'dir⁷⁹. Tuna'nın geçit noktalarından biri üzerinde olması sebebiyle askeri ve ticari sevkiyatın önemli merkezlerindedir. Tuna'nın güney kıyısındaki bir saha üzerinde kurulmuş olup Rusçuk⁸⁰, Yergöğü şehrinin karşısında bulunmaktadır⁸¹. Şehrin kuzey sınırı Tuna'nın sağ yakasını teşkil ederken, şehrin tepelerle çevrenmesi doğal ve sağlam bir kale olmasını sağlamış, Osmanlı-Rus savaşlarında Rusçuk'un öneminin artmasına da neden olmuştur. 1768-1774 yıllarında şehrin etrafı surlarla çevrilmiştir. Yüzyılın sonlarında ise, Rusçuk Kalesi, Şumnu, Varna ve Silistre Kaleleriyle Osmanlı Devleti'nin kuzeyindeki toprakları korumak için oluşturulan Kale-i Erbaa olarak bilinen yeni savunma sisteminin bir parçası olmuştur⁸². Bölgeye verilen stratejik önemden dolayı buradaki kalelerin istihkâm⁸³, mühimmat ve zahire konusunda iyi derece bulundurulmasına çaba harcanmış, hatta herhangi bir taarruz ya da muhasara karşısında tedbir amacıyla ihtiyaçtan fazla miktarda mühimmat ve zahire depolanmıştır⁸⁴. Sultan II. Mahmud'un 1830-1839 yılları arasında çıkmış olduğu yurt gezisinin maiyeti halka temas ve askeri bit teftiş özelliği taşımaktaydı. II. Mahmud, Rusçuk'a ulaşmasının ardından Vidin valisi Ağa

Tezi), Ankara, 2013, s. 109-111; Osman Köksal, *XIX. Yüzyılda Bir Osmanlı Ordugâh Kasabası*, Araştırma Yayınları, Ankara, 2006, s. 64.

⁷⁸ M. Tayyib Gökbilgin, "Varna", *İslam Ansiklopedisi*, C: 13, Miilli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1986, s. 211.; Köremezli, a.g.t., s. 112.

⁷⁹ Franz Babinger, "Ruşçuk", *İslam Ansiklopedisi*, C:9, İslam Ansiklopedisi, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Eskişehir, 2001, s. 784-786.

⁸⁰ "XVI.-XVIII. Yüzyıllarda seyyahlar burayı küçük bir kale olarak belirtmişlerdir." Bkz. Machiel Kiel, "Ruşçuk", *İslam Ansiklopedisi*, C: 35, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1988, s. 248.

⁸¹ Mehmet Topal, "Ruşçuk Şehri'nin Yeri ve Adı Üzerine Düşünceler", *Osmanlı İdaresinde Bir Balkan Şehri Rusçuk*, ed., Meral Bayrak (Ferlibaş), Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2011, s. 1; Babinger, "a.g.m.", s. 784-786.

⁸² Topal, a.g.m., s. 3-8.

⁸³ "İstihkâm; düşmana karşı savunma yapmak için toprak kazılarak taş, toprak, ağaç gibi maddelerden yararlanmak suretiyle yapılmış saklanma ve korunmaya elverişli yer demektir. Kısaca "düşman saldırısını durdurmak, düşmana karşı savunma yapmak amacıyla düzenlenmiş yer" anlamındadır. Benzer anlamda kullanılan tahkimat kelimesi ise "bir yeri düşman saldırısına karşı koyabilecek duruma getirmek için yapılan türlü haberleşme, hendek, siper vb. savunma tesisleri" olarak açıklanmaktadır." Bkz. Topdağı, a.g.m., s. 57-58.

⁸⁴ Kaçan Erdoğan, a.g.m., s. 23-24.

Hüseyin ve Silistre valisi Said Paşalar ile tophaneye girerek top ve mühimmat ambarlarında incelemelerde bulunmuştur. Ayrıca, tersaneye de gidilerek, Vidin, Silistre ve Rusçuk önlerinde kullanılmak üzere Şalope, kotar ve uskuter gibi küçük gemilerin inşası için emirler vermiştir. Hububat ambarlarında da denetlemelerde bulunan II. Mahmud İstanbul'un hububat sıkıntısı çekmemesi için yeni ambarların yapılmasını da istemiştir⁸⁵.

Adakale; Osmanlıların Balkanlarda ve Tuna Nehri kıyılarında tutunabilmelerini sağlayan savunma noktalarından biridir. Tuna Nehri'nin açtığı Demirkapı Geçidinin kuzeyinde bulunur. Osmanlılar tarafından 1691 yılında alınan kalenin yeniden inşasıyla Demirkapı boğazından⁸⁶ geçişi kontrol altına alınmıştır⁸⁷. Bu durum Orşova, Vidin ve Kalafat'a Tuna muhafazası bakımından eşsiz bir stratejik önem yüklemektedir⁸⁸.

Belgrad; Balkanların Orta Avrupa'ya açılan kapısı olan bu müstahkem mevki stratejik konumuyla Osmanlıların fetih ve müdafaa merkezlerinden biri haline gelmiştir⁸⁹. Belgrad'ın bir serhad şehri olması sebebiyle Osmanlılar tarafından "darülcihad" olarak adlandırılmıştır. Diğer Belgradlardan ayırmak adına Tuna Belgradı ve Üngürüs Belgradı olarak adlandırılmıştır⁹⁰. II. Murat, Belgrad'ın askeri önemini belirtmek adına şehri Üngürüs vilayetinin kapısı olarak tanımlamıştır⁹¹. Belgard, Tuna ve Sava nehirlerinin birleştiği noktada kurulmuştur. Kuzey ve Orta Avrupa'yı Karadeniz ve Ege denizine bağlaması açısından önemli bir yol üzerinde bulunur. Belgrad 1541'de Budin'in alınışına kadar Avrupa içlerine yapılan fetihler

⁸⁵ Abdülkadir Özcan, "II. Mahmud'un Memleket Gezileri", *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 1991, s. 362-375.

⁸⁶ "Demirkapı Boğazı; Orta Avrupa, Adriyatik, Balkanlar ve Karadeniz'den gelen yolların kesişme noktasını oluşturduğundan Tuna muhafazası için stratejik önem arz etmektedir." Bkz. Aurel Decei, "Demir-Kapı", *İslam Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, C: 3, İstanbul, 1993, s. 522.

⁸⁷ Çoşkun Alptekin, "Adakale", *İslam Ansiklopedisi*, C: 1, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1988, s. 340-341; Besim Darkot, "Adakale", *İslam Ansiklopedisi*, C: 1, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Eskişehir, 2001, s. 124.

⁸⁸ M. Emre Kılıçaslan, "XVIII. Yüzyılda Tuna Demirkapısı ve Girdaplar İdaresi", *Karadeniz Araştırmaları*, S: 25, 2010, s. 61.

⁸⁹ Selim Aslantaş, "Belgrad-ı Dârü'l-Cihad", *Türkiyat Araştırmaları*, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, S: 15, 2011, s. 13.

⁹⁰ Divna Djuric-Zamolo, "Belgrad", *İslam Ansiklopedisi*, C: 5, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1988, s. 407.

⁹¹ M. Cavid Baysun, "Belgrad", *İslam Ansiklopedisi*, C: 2, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Eskişehir, 2001, s. 476.

açısından önemli bir üs olarak kullanılmıştır⁹². XVII. yüzyılın başlarına gelindiğinde Belgrad'ın⁹³ gelişmiş bir askeri üs ve karargâh olarak görülebilmesi mümkündür⁹⁴. Agoston, kalenin iki önemli işlevinden bahseder bunlar eyaleti savunmak ve orduya gerekli teçhizatın temin edilmesiyle Avrupa'daki Osmanlı seferlerine destek verilmesidir. Yazar eserinde bir askeri malzemenin nakli için şu örneği vermiştir; Barut'un Tuna üzerinden teknelerle Belgrad'a buradan Semendire ve Rusçuk'a gönderildiği ifade edilirken Rusçuk'tan arabalara yüklenip Varna'ya getirilmesi oradan da teknelerle Karadeniz vasıtasıyla İstanbul'a nakledildiğinden bahsedilmektedir⁹⁵.

Niğbolu; Tuna kıyısında, Silistre'nin üç konak⁹⁶ uzağındadır. Tuna kıyısına kadar ulaşan kârgir bir kalesi⁹⁷ vardır⁹⁸. Niğbolu'nun ticari merkez ve askeri mevki olarak önem kazanması Bulgaristan ve Romanya'nın içlerine doğru sokulan Osma ve Aluta ırmaklarına hâkim durumda olmasındandır⁹⁹. Yıldırım Bayezid devrinde Osmanlı hâkimiyetine girerek askeri bir üs olan Niğbolu, Silistre'den sonra Tuna boyu kontrolü açısından önde gelen müstahkem mevkilere biri haline gelmiştir. Eflak ve Macaristan'a doğru yapılacak seferler için önemli bir stratejik noktadır. Tekindağ, Eflak'a geçiş sırasında Niğbolu beylerinin, ordunun Eflak'a geçişi sırasında tombazlar getirip, köprü kurmak ve bunu muhafaza etmekle görevli olduklarını belirtir. Ayrıca yazar, XIX. yüzyılın ilk yarısında geçit yeri olarak kullanılan ve bir tepe üzerinde kurulu olan Niğbolu Kalesi'nin sağlam¹⁰⁰ bir yapıda olduğundan da bahsetmektedir¹⁰¹.

⁹² Djuric-Zamolo, a.g.m., s. 407-408.

⁹³ Belgrad'ın askeri niteliği üzerine bkz. Aslantaş, a.g.m., s. 29-33.

⁹⁴ Djuric-Zamolo, a.g.m., s. 408; Baysun, a.g.m., s. 478.

⁹⁵ Gabor Agoston, *Barut, Top ve Tüfek: Osmanlı İmparatorluğu'nun Askeri Gücü ve Silah Sanayisi*, çev., Tanju Akad, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2006, s182-184.

⁹⁶ Konak: Bir günlük yol anlamına gelmektedir, bir konak ise yaklaşık 30.000 metredir.

⁹⁷ "Niğbolu, 200x220 m. Boyutlarında üçgen görünümüne sahip bir kalenin etrafında teşekkül etmiştir." Bkz. Kiel, a.g.m., s. 87.

⁹⁸ Machiel Kiel, "Niğbolu", *İslam Ansiklopedisi*, C: 33, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1988, s. 87.; P.L. İnciciyan, H.D. Andreasyan, a.g.m., s. 127.

⁹⁹ M.C. Şehâbeddin Tekindağ, "Niğbolu", *İslam Ansiklopedisi*, C: 9, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Eskişehir, 2001, s. 247.

¹⁰⁰ "Niğbolu'nun XIX. asrın ilk yarısında bir geçit yeri olarak taşıdığı önem ve bir tepe üzerinde bulunan kalesinin sağlamlığı önce 1829'dan evvel burayı gezen Felix de Beaujour, sonra 1836'da Balkanlar'daki Osmanlı kaleleri hakkında malumat veren A.F.Macintosh tarafından belirtilmiştir. Bu husus 1837'de II.Mahmud'un maiyetinde bu muntıkada dolaşan H. Von Moltke tarafından teyit edilmiştir." Bkz. Tekindağ, a.g.m., s. 247-252.

¹⁰¹ Tekindağ, a.g.m., s. 247-252.

Vidin; Niğbolu'nun iki menzil yukarısında Tuna kıyısında yer alan kale, batı yönündeki Kalafat ve Vidin'in müdafaası için önemli bir nitelik taşımaktadır. Vidin Kalesi, nispeten küçük bir yapıda olmasına karşın Tuna sularıyla doldurulmuş ele geçirilmesi zorlaştırılmış bir hendekle çevriliydi. XIX. Yüzyılda, Vidin sancağının kuzey kısmı dâhil bütün Kuzey Sırbistan'ın, Eflak'ın batı kısmının ve Oltenia'nın Habsburglar idaresine girmesi Vidin'in stratejik önemini arttırmıştır. 1828'de Maximilian Theielen, Vidin'i Osmanlı'nın Balkanlar'daki en güçlü kalelerinden biri olarak izah ederken bölge 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı zamanında Rus ordusuna sekiz ay gibi uzun bir süre dayanmasına karşın ağır bombardımanlar karşısında hasar alması savaş sonrasında Osmanlılardan ayrılmasına neden olmuştur¹⁰².

İbrail; Yerel adı Bralia olan şehrin ismi XVI. Osmanlı kaynaklarında Berâyil şeklinde kullanılmıştır. Osmanlılar tarafından fethi sonrasında Silistre sancağına bağlı bir kaza haline getirilen şehir 1538-1830 yılları arasında bu devletin idaresinde bulunmuştur. Stratejik durumu ve kuvvetli kalesiyle önemli bir merkez olan İbrâil, İstanbul'un iaşesi ve Habsburglar'la mücadele için önemli bir merkez halini almıştır. Orta ve Aşağı Tuna'nın tam kontrol altında tutulabilmesi için bu liman merkezinin elde bulundurulması gerekirken İbrail, stratejik ve ticari öneminden dolayı beylerbeyi ya da iki tuğlu vezir rütbesindeki bir paşa tarafından yönetilmiştir¹⁰³.

1.4. XIX. YÜZYIL OSMANLI-RUS SAVAŞLARINA DOĞRU: TUNA VE SİLİSTRE

1.4.1. Tuna'da Değişen Savaş Stratejisi

XVIII. yüzyılın son dönemlerindeki Osmanlı-Rus harplerinin neticelerine göz atıldığında Osmanlı ordularının karşılaştığı seri yenilgiler ve Kırım'ın kaybedilmesiyle askerî ve siyasi konjonktürün değişimi özellikle Karadeniz ve Tuna boylarında yeni oluşan bir statükoyu gözler önüne sermektedir. Artık taarruz harekâtı imkân ve kabiliyetine sahip olmayan Osmanlı orduları savunmada da gerekli yetki ve

¹⁰² Köremezli, a.g.t.,s. 113.; Machiel Kiel, Vidin, *İslam Ansiklopedisi*, C: 43, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1988, s. 103-105.

¹⁰³ Mihai Maxim, "İbrail", *İslam Ansiklopedisi*, C: 21, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2001, s. 363-364.

donanımına sahip değildi. Bu süreç, işgalcilerin Osmanlı topraklarında daha uzun süre kalmaları anlamına geldiği gibi onları topraklardan atma çarelerinin arandığı bir döneme girildiğinin de göstergesiydi¹⁰⁴. Tuna hareket alanı ve savaş stratejisi değerlendirildiğinde geleneksel anlamda taarruza yönelik sevk ve idareyi esas alan Osmanlı ordusu klasik meydan muharebeleri tercihini artık belirtilenlerden dolayı kullanamıyor, doğal bir engel olan Tuna savunma hattını esas alarak düşmanı beklemeyi tercih ediyordu¹⁰⁵. Fakat Osmanlıların bir gereklilik olarak kale inşa tekniğindeki gelişmeleri takip etmemesi zamanla savunmasının aşılması anlamına gelecekti.

1756-1763 yılları arasında yeni harp tekniklerinin gün yüzüne çıkmasına aracı olacak muharebelerin yaşanması; askerî eğitim, tahsil, tatbikat ve manevra gibi kavramlara önem verilmeye başlanması yeni bir oluşumun habercisiydi. Avrupa, yeni bir askeri düzene geçerken Osmanlı ordusunun bu faaliyetleri takip etmemesi ya da edememesi karşılaşıcağı aksaklıkların nedenleri olarak gösterilebilir. Osmanlıların, belirtilen dönem çerçevesinde taarruza yönelik harekât, sevk-idare, silah teçhizatı, disiplin ve eğitim üstünlüğünün düşmanda olması savaş stratejisinin son ana dek belirsiz kalmasının temel nedeni olarak gösterilebilmektedir¹⁰⁶.

Rusya'nın Karadeniz devleti haline gelmesi 1774'de gerçekleşirken Tuna'nın ilk kez geçildiğinin işareti olarak General Pyotr Rumyantsev'in ismine Zadunayskiy (Tuna Ötesi) sıfatı eklenmiştir. 1812 Yılında ise Rusya bir Tuna devleti haline dönüşmüştür. Bununla ilgili olarak da 1829'da Rus ordusu generallerinden Ivan Ivanoviç Diebitsch'e Zabalkanskiy (Balkan Ötesi) ismi eklenmiştir. Bu durum, Tuna ve Balkanların sadece siyasi bir sınır değil aynı zamanda psikolojik bir sınır olduğunu da kanıtlamaktaydı. Bu aşamada Rus kumandanların Tuna'ya inene kadar elde etmiş olduğu tecrübeler önem teşkil etmekteydi. Elde edilen kale planları ve çeşitli haritaların yanı sıra hazırlanan krokiler ile istihbarat raporlarının Rus kuvvetlerinin işlerini kolaylaştırdığı söylenebilmekteyken aynı şeyleri Osmanlılar

¹⁰⁴ İbrahim Köremezli, "Osmanlı-Rus Harpleri (1768-1878)", *Osmanlı Askerî Tarihi: Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri 1792-1918*, ed., Gültekin Yıldız, Timaş Yayınları, İstanbul, 2013, s. 181.

¹⁰⁵ Dilek Abatan, "XII. ve XIX. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nin Kuzey - Batı Karadeniz Savunma Stratejisi", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir, 2003, s. 14.

¹⁰⁶ Abatan, a.g.e., s. 16-17.

için söylemek mümkün değildi¹⁰⁷. Köremezli, kumandaların tecrübeleri hakkında şunları dile getirmiştir: “1806-1812 Harbi’nin önemli kumandanları Mihail Kutuzov ve Pyotr Bagration, daha önce 1787-1792 Harbi’nde Suvorov ile birlikte Osmanlı ordusuna karşı savaşmışlardı. Rus generalleri Ivan Paskevich ve Karl Schilder ise hem 1828-1829 hem de 1853-1856 Kırım harplerinde görev aldılar. Kırım Harbi sırasında Silistre Kuşatmasında bulunan meşhur askerî mühendis Eduard Todleben, 1877’de Plevne kuşatmasını idare etti¹⁰⁸.” Daha somut bir örnek olması adına; İkinci Dünya Savaşı yıllarında Adolf Hitler’in her şey pahasına harekât planında değişikliğe giderek Stalingrad taarruzunu tercih etmesinin altında psikolojik nedenler barındırıldığı da bilinmektedir. Ruslar yıllar sonra maruz kalacakları bu harekâtta ayrıntıyı oldukça önceden Osmanlılar için düşünmüşlerdi.

Tuna kıyısındaki Memleketeyn’in işgal edilmesi hatta buraya yerleşerek gereken ikmal ve lojistik ihtiyaçlarının karşılanması Rus ordusu için ayrı bir ehemmiyet taşıyordu. Fakat Tuna’nın geçilmesi sırasında bazı hususlara dikkat edilmesi gerektiğini belirten Köremezli, hem geniş hem de debisi yüksek Tuna’nın çoğu noktasından geçmenin mümkün olmadığını, Karadeniz’e akış yönüne göre Tuna Nehri’nin sağ kıyısının sola nazaran yüksek olduğunu ve burada güçlü kalelerin bulunmasının Rus ilerleyişini zorladığını belirtirken İsmail-Tulça, İbrail-Maçın, Rusçuk-Yergöğü, Silistre-Kalaraş, Tutrakan-Olteniçe, Vidin-Kalafat istikametlerinin geçiş için nispeten elverişli olduğunu özellikle İsmail ve İbrail kalelerinin kaybedilmesi sonrasında, Tuna’nın ve Karadeniz’in eskisi gibi lojistik açıdan kullanılmayacağı göz önünde tutularak, Dobruca’da yeni bir kale inşasına girişmeyen Osmanlı’nın Rusların ilerlemesine izin vererek savunmayı Silistre ve Rusçuk’tan başlatmayı tercih ettiğini ifade etmiştir¹⁰⁹.

1.4.2. Stratejik Açıdan Savaş ve Silistre

Modern öncesi orduların karşı karşıya geldiği bir noktada bulunan Tuna sınırı, topografik özelliklerinden dolayı farklı askeri stratejilerin doğmasına imkân

¹⁰⁷ Köremezli, a.g.m., s. 182-183.

¹⁰⁸ Köremezli, a.g.m., s. 183.

¹⁰⁹ Köremezli, a.g.m., s. 183-184.

tanıyordu. Köprülerin kurulması, kabaran nehirlerin aşılması, geçiş sırasındaki kayıplar Tuna'daki savaşlarda rastlanan olaylardandı. Osmanlıların yeni akınları önlemek adına inşa ettikleri sınır kaleleri devletlerin, çeşitli yöntemlerle buraları aşmak ve denetim altına almak adına icra ettikleri stratejilerin uygulandığı merkezlerdi¹¹⁰.

XVIII. Yüzyılın son dönemlerinde Silistre'nin askeri ve stratejik açıdan önemine baktığımızda; bu tarihlerde Silistre kasabası Tuna Donanması'nın mühimmat ve zahirenin toplandığı karargâh olarak düzenlenmiştir. Silistre'nin liman özelliği taşıması burada ileri karakollar kurulmasına sebep olmuş, karakollar zahire nakli ve gemi inşası aşamalarında bölgeyi ve bu unsurları korumakla görevlendirilmişti. Başta Rusçuk olmak üzere Vidin, Niğbolu ve Siliste'nin Tuna Nehri üzerinde gemi inşa edilen yerler arasında oldukları da bilinmektedir¹¹¹.

Tuna muhafazasında, Silistre Eyaleti'nin ekonomik, askerî ve coğrafi açıdan stratejik bir konuma sahip olması, Osmanlı-Rus savaşlarının ana güzergâhını oluşturması sebebiyle Osmanlı payitahtını yakından ilgilendiren mücadelelere ev sahipliği yapmıştır¹¹². XVIII. yüzyılın son dönemlerinden itibaren Osmanlı-Rus ilişkilerinin savaş durumuna geçtiğinin gözlenebilmesi savaşların İstanbul'a ulaşımın en kolay sağlanabileceği menzil olan sağ kol üzerinde ortaya çıkmasına neden olacaktır. Yaşanan mücadelelerden dolayı tüm Rumeli halkı zarar görmüş, Bulgaristan'ın doğusunda yaşayan Osmanlı halkı ise doğrudan savaşların içinde yaşamak zorunda kalmıştır. Rus kuvvetlerinin Osmanlı topraklarına ulaşmak için ilk olarak Tuna Nehrini sonra serhad kalelerini aşması gerekiyordu. Şumnu'da bulunan Tuna ordusunun karargâhının ve Varna limanının denetim altına alınması için ise Kozluca'ya dolayısıyla Silistre'ye hâkim olmak zorunlu bir gereksinimdi. Bu sebeple, bu coğrafya üzerinde savaşlar, yenilgiler, işgaller ve başarılar yaşanmıştır. XIX. yüzyıla girildiğinde, toprak kaybı, eşkıya saldırıları ve ayanlar arasındaki

¹¹⁰ Virginia H. Aksan, *Kuşatılmış Bir İmparatorluk. Osmanlı Harpleri 1700-1870*, çev: Gül Çağalı Güven, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011, s. 26.

¹¹¹ Hava Selçuk, "Ziştovi ve Yaş Antlaşması Arasında Tuna Kıyısında Bir Osmanlı Kenti: Silistre (1791-1793)", *Turkish Studies*, S: 8, Ankara, 2013, s. 653-660.

¹¹² Ayla Efe, "Silistre Eyaletinde Osmanlı-Rus Savaşları Küçük Kaynarca'dan Berlin'e", *OTAM* (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi), S: 19, Ankara, 2006, s. 139.

hâkimiyet çatışmaları gibi sorunlar sadece Silistre sancağında değil İmparatorluk sınırları içinde pek çok yerde mevcuttu. Kozluca dolayısıyla Silistre'nin stratejik durumu nedeniyle Rus akınlarının buradan geçmek zorunda olması bu bölgede Osmanlı-Rus savaşlarının birbirini takip etmesine neden oluyordu¹¹³.

1.4.3. Osmanlı-Rus Harpleri ve Silistre (1768-1792)

1768-1774 yıllarında altı yıl süren Osmanlı-Rus savaşı Balkanlar, Kırım, Kafkasya ve denizlerde devam etmiştir. Rusların Tuna'yı aşarak Hacıoğlupazarı'na girmesiyle Silistre 1772'de savaşa dâhil olmuştur. 21 Temmuz 1773 tarihinde Ruslarla yapılan mücadelede Osmanlılar bozguna uğramıştı. General Rummyantsev komutasındaki bir başka Rus kuvveti ise Tutrakan üzerinden Silistre Kalesini muhasara alıp ele geçirmişti¹¹⁴. Mareşal Rummyantsev, Tuna'yı aşip Silistre üzerine gelerek kaleyi kuşatmış ve yetmiş beş kadar top ve havanla müstahkem mevkiyi dövmeye başlamıştı. Osmanlılar çıkış harekâtları ile düşmana zayıflar verdirdiler. İkinci bir çıkış harekâtında başarı sağlayan Osmanlılar, Rusların geri çekilmesini sağlamıştı. Osmanlı savaş gücünün tükendiğini umduğu sırada Silistre'de yenilgiyle yüzleşen Ruslar yoğunlaştırdıkları taarruzlarla Hacıoğlupazarı'nı düşürmüş, Osmanlılar'a Kozluca'da ağır bir yenilgi aldirmiş, sonrasında Şumnu ve Hezargrat'a hücum etmişlerdi. Rus taarruzlarını engelleyemeyen Osmanlı ateşkes istemek zorunda kalmış ve 21 Temmuz 1774'te Silistre eyaleti sınırları içinde olan Küçük Kaynarca'da bir Antlaşma imzalanmıştı. Ruslar, her ne kadar Silistre bölgesinden çekilmeyi kabul etse de iki devlet arasındaki muharebeler henüz sonlanacak durumda değildi¹¹⁵.

1787-1792 Osmanlı-Rus-Avusturya Savaşı'nda ise, Osmanlılar Kırım'ı kurtarmak düşüncesindeyken; Ruslar ise, Özü ve Akkerman kalelerinin alınması ile Tuna prensliklerini ve Basarabya'yı içine alan bağımsız bir devletin kurulmasını arzulamaktaydı. Osmanlı Devleti'nin harbin gelişim evrelerine kadar savaş stratejilerini belirlemediği ve lojistik hazırlıklarını tamamlamadığı görülmektedir.

¹¹³ Doğru, a.g.e., s. 103-118.

¹¹⁴ Efe, a.g.m., s. 140-141.

¹¹⁵ Bkz. Mithad Sertoğlu, *Mufassal Osmanlı Tarihi (Resimli-Haritalı)*, C: 5, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, s. 2601.; Efe, a.g.m., s. 140-141.

Bu esnada Avusturya'nın 1788'de Belgrad'ı geri almak adına Osmanlı'ya harp ilan etmesi savaşa yeni boyutlar kazandırmıştı. Sadrazam Yusuf Paşa komutasındaki ordunun ilk etapta Silistre üzerine yola çıkarılması düşünülse de Belgrad'ın alınması tehlikesine binaen ordu orta kol üzerinden Vidin'e gönderilmişti. Orta kol üzerinde devam eden savaşlarda Osmanlı kuvvetleri başarılı olmuş fakat ordunun Rusçuk Karargâhına dönmesinden sonra ele geçirilen yerler Avusturyalılarca alınmıştı. Uygulanan yanlış strateji neticesinde Rus Ordusu da Yaş, Hotin ve Özü Kalelerini eline geçirmiş; ilerleyemeyen Osmanlı Ordusu ise Şumnu'ya geri çekilmişti. Ruslar, Tulça ve İsakça'dan sonra İsmail Kalesi'ni ele geçirilmesiyle 1792 tarihinde Yaş Antlaşması'nın imzalanmasına sebep olmuşlardı. Antlaşmaya göre; Dinyester (Turla) Nehri Osmanlı-Rusya arasında sınır kabul edilirken, Rusya ele geçirdiği Eflak ve Boğdan, Bender, İsmail, Kili, Akkerman ve Bucak'ı Osmanlılara iade etmişti. Osmanlı ise, Özü Kalesi'nin Ruslara ait olduğunu kabul ederken Kırım'ı geri alma arzusundan vazgeçmiştir¹¹⁶.

¹¹⁶ Efe, a.g.m., s.141-145.

İKİNCİ BÖLÜM

ORDU, GÜÇ VE DEĞİŞİM: XIX. YÜZYIL TUNA MUHAFAZASI KAPSAMINDA ASKERİ FAALİYETLER

2.1. TUNA'DA OSMANLI ASKERİ FAALİYETLERİ VE DEĞİŞİMİ

2.1.1. 1806-1812 Öncesi Askeri Faaliyetler

Osmanlı Devleti'nin 1739-1768 yılları sonrasında uzun bir barış döneminden çıktığı düşünülürse belirtilen tarihlerden itibaren eskiye nazaran yeni bir harp düzeni ile karşılaşılmaktadır. XIX. yüzyılın son çeyreğine kadar dönemin savaş biçimi kuşatma, lağım döşeme ve siper kazma tekniği iken özellikle Tuna coğrafyasında yoğun top atışları sonrasında hitap düşen Osmanlı savunma sistemleri zamanla önemini kaybedecek ve buradaki kale kentlerin kaybedilmesi gibi bir tehlike ile karşı karşıya kalacaktı. Özellikle, değişimin siyasi anlamda yeni bir yapılanmaya “politika ve diplomasiye”; savaşlardaki değişimin ise yine alışılmışın dışında “sanayileşme ve profesyonelleşmeye” doğru dönüşümünün görülmesi yeni bir askeri düzenin de habercisiydi. Osmanlı Devleti mevcut düzendeki başarısızlıklarına önlem almak adına bir dizi ıslahata gereksinim duyacaktı. XIX. yüzyılda Belgrad'dan İsmail'e kadar olan bölgenin savunma düzeni almasıyla beraber Osmanlı'da sahra ordusunun bulunmaması kuvvetlerin düşmana müdahalesini geciktirmiştir. Söz konusu durumdaki zayıfların artmasıyla beraber yeni önlemler ve kale sistemlerinin yeniden inşa projeleri de geç de olsa devletin gündemine gelecektir. Bu kapsamda, bir gereklilik olarak Şumnu, Osmanlı'nın Tuna boyundaki genel karargâhı olacaktı. Özellikle 1828-1829 savaşı sonrasında ele alınan kale sistemlerini yenileme çalışmaları daha sonraki Osmanlı-Rus muharebelerinde (1853-1856 Savaşı ve 1877-1878 Savaşı Plevne Muharebesi'nde) olumlu sonuçlar alınmasını sağlayacaktı¹. Oysaki bu zamana kadar Avrupa usulü yeni teknikler takip edilmeyerek müstahkem mevkilere güçlendirme, takviye etme şeklindeki katkılar yeterli olarak görülmüştü.

Klasik çağ sonrasındaki yapısını koruyamayan Osmanlı Devleti, XIX. yüzyılın öncesinde ordu yapısını profesyonellikten uzaklaştırmıştır. Ordu, yerel ve

¹ Aksan, a.g.e., s. 134-136.

çeşitli vergilerle karşılanan gönüllü, milis temelli bir yapıya dönüşmüştü. Sınır kalelerinde hizmet eden yeniçeri birlikleri ise 1768’de başlayan seferler için henüz yeni oluşturulmuştu. Bu durum Osmanlı asker alma sisteminin neredeyse çökmüş olduğunun göstergesidir. Askeri açıdan eksikliklerin yaşanmasının yanında Osmanlılar açısından diğer bir yük ise enflasyondur. 1760-1800 yılları arasında üç kat artan fiyatlar, askeri ve mali reformları da engellemiştir. Bu, 1806-1812 Savaşı için de büyük bir eksiklik anlamına gelmekteydi. Aksine, XVIII. yüzyıl’ın ortalarından itibaren Avrupa ordularının gerçekleştirdikleri savaşlarda deneyimler elde ederek modernleştikleri gözlenmektedir. Önemli taarruz ve savunma usullerinin denendiği Yedi Yıl Savaşları hareketli hızlı sahra topçuluğunun toplu ateş gücüne karşılık verme yeteneği geliştirmelerini önemli ölçüde önlemiştir. Osmanlı devleti bu açığını kapatmak için Baron de Tott gibi uzmanların ülkeye getirmiş fakat bu konudaki çalışmaların bütüncül bir yapıya kavuşturulmamasından dolayı istenene de ulaşamamıştır. Kısacası, 1787’de Tuna savunma sisteminin çökmesi bir kırılma noktası olarak kabul edilirse ordunun yeniden yapılandırılmasının gerektiği bu tarihlerden sonra bir kez daha kanıtlanmış olacaktır².

Osmanlı Devleti’nin gücünü tekrardan toplayarak içinde bulunduğu pasif durumdan kurtulabilmesi için parolası “teknolojik ve ekonomik” kalkınmanın zorunluluğuydu³. Bu noktada geri kalmışlığın çeşitli sebepleri araştırılrsa da konu itibariyle bunlardan biri askerlik alanındaki çabaların yetersizliğidir. Tarihi olayların birbirine bağlı ve birbirinden soyutlanamaz bir halde olduğu düşünülürse 1800’lü yıllardan yüzyıl kadar geri gidip askerlik alanında genel bir şablon çizmemiz yanlış olmayacak bir değerlendirmeyi gözler önüne sermek adına doğru bir adım olacaktır.

XVII. yüzyılda Avrupa ve Osmanlı bazında askerlik teknolojisi değerlendirildiğinde aradaki farkın gittikçe büyüdüğü gözlenmektedir. Bu yüzyıla kadar örnek alınan bir askeri yapıya sahip olan Osmanlı Devleti, Rusya’ya tımar ve yeniçeri teşkilatı ile model olmuş ve Rusya’da pometye ve streltsy örgütlerinin temelini atılmasını sağlamıştır. Osmanlı Devleti’nin bir başka özelliği ise teknolojiyi önceden takip etmektir. İstanbul’un alınmasından önce barut, muhasara

² Aksan, a.g.e., s. 137-140.

³ Niyazi Berkes, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008, s. 73.

topu, havan, humbara, arkebüz, lağım (mayın) gibi zamanın silah ve teçhizatını edinmişlerdi. Ayrıca Avrupa'dan da savaş hammaddesi almaya devam ettiği gibi ülkede demir, çelik, bakır, arkebüz, musket (muşkat), kılıç bileyi taşı, barut, güherçile sanayi de üretime devam ediyordu. Bir kırılma noktası olarak görülmesi gereken nokta ise, XVI. yüzyılda Avrupa'da özellikle tüfek yapımı üzerine başlayan gelişmelerdir çünkü XVII. yüzyılda savaş tekniği, asker eğitimi, savaş nizamı gibi birçok yöntem “askeri devrim” adı altında yenilenmiştir. Avrupai gelişmeler ışığında Nizam-ı Cedid döneminde yeni savaş düzenine binaen inşa edilmeye çalışılan yeni bir formasyonu hazırlanmıştır. Bu düzene göre artık askerler düşman karşısında kalabalık ve karmakarışık durmaz, her canı isteyen tüfeğini ateşlemez, kimin de ne yapacağı belirsiz kalmadığı gibi subayların söylediklerini duymayan da kalmazdı. Yeni düzende, belli bir disiplin içerisinde askerler saf düzeninde dururlar ve her saf birbirinin aynı olacak şekilde teşkilatlanırdı. Gerektiği anda ise kurulmuş saat gibi hareket ederler, hedeflere belli bir stratejide yoğunlaşırlar, birbirlerinin eksikliğini kapatabildikleri gibi subaylar tarafından belirlenen komutlarla topluca hareket ederlerdi. Artık düşmanı yenme, yeni savaş fenlerine ve onları kullanma derecesine bağlı bir hale gelmişti⁴.

Fakat Osmanlı piyadesine bu tarihlerde bakıldığında, akıncı süvarisi ve ağır muhasara topları önemini kaybederken üstün ateş gücü karşısında piyade düzensiz bir kalabalığa dönüşmekteydi. Bu paniğe ve kontrol edilemeyen bir sevk ve idareye sebep oluyordu. Eski savaşlardaki Osmanlı kuvvetlerinin sayısal üstünlüğü artık bir kusur olmaya başlamış, askerin yayılışı, mevzilenişi keşif, haber alma gibi yöntemlerin kullanılmaması ya da eksikliği bir gerileme olarak kabul edilmekteydi. Kısacası Osmanlı Ordusunun taktik ve strateji anlayışının da değişmesi gerekmektedir. Fakat bunun gerçekleşmesi için ise bugünkü tabirle “savaş bakanlığı” gibi bir kurumun inşasına gerek duyulmaktaydı. Tüm bunların yapılabilmesinin temel koşulu ise maliye ve devlet ekonomisinin gereksinimleri karşılamasıydı. Bu alandaki eksikliğin görülmesi, ordunun çağdaş silahlarla

⁴ Berkes, a.g.e., s. 73-75; Fatih Yeşil, “Nizâm-ı Cedid'den Yeniçeriliğin Kaldırılışına Osmanlı Kara Ordusunda Değişim 1793-1826”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2009, s. 121-125.

donatılmamasına, talim ve eğitim yöntemlerinin geride kalmasına, disiplinsizlik ve isyanların ortaya çıkmasına sebep oluyordu.⁵

2.1.2. 1828-1829 Öncesi Askeri Faaliyetler

XVIII. yüzyılın ikinci yarısı ve XIX. yüzyılın ilk yarısında yeni bir askeri düzen kurma çalışmaları kapsamında icra edilen askeri faaliyetler, yine bu dönem çerçevesinde askeri mağlubiyetlerin ve tehdit algılamalarının Osmanlı Ordusunda gerek duyduğu ıslahat ya da yeniden yapılanma çalışmalarının bir silsilesidir. III. Selim'in Nizam-ı Cedid gerekse II. Mahmut'un Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye Ordularını kurma çabalarının temel sebebi düzenli ordu ihtiyacını karşılamak olduğu gibi düşmana karşı durabilecek bir güç oluşturmaktı. 1792 Rusya Harbi ve 1821-1826 Rum ayaklanması sonrasında cereyan eden bu gelişmeler yarım yüzyıl içinde Kıta Avrupası devletlerinde görülen askeri ve siyasi gelişmelerle paralellik göstermiştir. XVIII. yüzyıl sonlarında Kuzeybatı Karadeniz bölgelerindeki müstahkem mevkiileri aşmaya çalışan Ruslar bu amaçlarına ulaştıktan sonra bu kez planlarını Balkanların geçilmesi üzerine inşa edeceklerdi. XIX. yüzyıl dâhilinde süregelecek olan bu gaye bu kez Tuna Müstahkem mevkiileri üzerinden gerçekleşmeye çalışacaktı⁶. Fakat 1828 yılına gelindiğinde Osmanlı Devleti savaş taraftarı değildi. Nedenleri ise şöylece açıklanabilir; Devletin mali durumunun olası bir savaş için yeterli düzeyde olmaması, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından kısa bir süre geçmiş olması ve yeni ordunun bir savaş için hazır bulunmaması, 1827'de Navarin'de Osmanlı donanmasının kaybedilmesi⁷.

Osmanlılar ise bu durumun farkında olacak ve bu coğrafyanın savunulması için gerekli faaliyetleri daha erkene alacaktı. Top ateşine karşı yeni tarz hisarların inşa edilme gereksinimi ve hızlı hafif süvarilere karşı piyade birliklerinin saflar halinde toplu ateş eder şekilde sokulması için icra edilen faaliyetler bu değişimin temel karakteristik özelliklerindendi. Tabi ki, bu faaliyetlerin uygulanması gereken temel noktalar balkanlar dolayısıyla Tuna müstahkem mevkiileriydi. Ağustos 1827 tarihinde

⁵ Berkes, a.g.e., s. 75,76.

⁶ Gültekin Yıldız, *Neferin Adı Yok: Zorunlu Askerliğe Geçiş Süresince Osmanlı Devleti'nde Siyaset, Ordu ve Toplum (1826-1839)*, Kitabevi Yayınevi, İstanbul, 2009, s. 134-147.

⁷ Kozlublub Doğru, a.g.e., s. 25; Efe, a.g.m., s. 148-151.

yapılan bir düzenleme ile yeni ordunun piyade kuvveti bahsedilen esaslar çerçevesinde tasarruf edilecekti; ülkedeki piyade kuvveti 31 tabur içinde toplanırken, Rus harpleri ve Rum isyanı göz önünde bulundurularak stratejik noktalar öncelikle tercih edilecekti. “*Taburlardan 10’unun İstanbul ve Boğaziçi sahilinde, 10’unun Vidin, Silistre ve Çirmen’de, 8-9’unun Selanik, İzmir, Eğriboz ve Çanakkale Boğazı’nda ve 2’sinin de Erzurum merkezli olarak Şark hududunda bulundurulması kararlaştırılmıştı*”⁸.

Silistre’de kurulan ilk süvari tertibi: Payitahtın askeri gücü tasarruf edemediği dönemlerde ayanlara karşı bağımlılık söz konusuydu. Ayanların etkin olduğu bu düzenle Yeniçeri Ocağı için önemli şehirlerden olan Edirne, Selanik, Silistre ve Vidin’de düzenli ordu birlikleri oluşturulmuştu. Yeniçerilerin kaldırılmasından sonra Babıali asker yatağı olan bu bölgeleri değerlendirerek mevcut durumu kendi lehine çevirmek istemiş bunun için, 1826 Ağustos’unda Edirne ve havalisinde acilen bir kışla inşa edilmesine yönelik talimatlar vermiştir. Gültekin Yıldız’ın belirttiği ifadeler ile Asâkir-i Mansûre Kanûnnamesinde: “*Hem geçmiş hem de gelecekteki Osmanlı-Rusya harplerinin Batı/Balkan cephelerindeki mühim serhat şehirlerinden biri olan Silistre’de, sadece bir piyade tertibiyle yetinilmeyip buna ilaveten bir de süvari tertibi*⁹ *kurulması kararlaştırılmıştı. Silistre Valisi Ahmed Paşa’nın bu şehir civarında yaşayan ‘kaba’il-Tatar’ ve ‘Türk uşağı’ ile Babadağı, Maçin ve Silistre kazalarında bulunan ‘Potkalı Kazaklarından’ toplayacağı tertip, zabitleriyle beraber 1323 kişiden oluşacak ve yeni ordu içinde gayrimüslim unsurları resmen barındıran ilk ve tek birlik olacaktı. Bu toplam mevcudun 661’ini Tatar, 332’sinin Türk ve 330’unun da Kazaklar’dan oluşması öngörülmüştür. Bunlardan eksilme oldukça yine aynı topluluklardan yeni asker talep edileceği*” belirtilmiştir. Anlaşılacağı üzere sınır bölgelerinde başlarına buyruk yaşayan toplulukları yeni kurulan orduya entegre etme gayesi gözler önüne serilebilmektedir. Günümüz ifadesi ile pilot bölge olarak Silistre’den başlanmasını ise yazar, Eylül 1819 - Eylül 1824 arasında Silistre sancağı

⁸ Gültekin Yıldız, a.g.e., s. 147-205.

⁹ “*Silistre süvari tertibinde yer alan zabıt ve neferlerin, tayinat hariç nakit aylıkları kuruluş kanununda şu şekilde sıralanmıştır: Binbaşı 750 kuruş, neferât kâtibi 200 kuruş, sağ kolağası 250 kuruş, kolağası mülâzımı 125 kuruş, kazakbaşı 150 kuruş, yüzbaşı 100 kuruş, yüzbaşı mülâzımı 70 kuruş, sancakdar 50 kuruş, cavuş 50 kuruş, onbaşı 20 kuruş, nefer 15 kuruş, imam 30 kuruş.*” Bkz. Gültekin Yıldız, a.g.e., s. 196.

valiliği yaptıktan sonra sadrazamlığa getirilen Benderli Mehmed Selim Sırrı Paşa'nın bölgeyi tanınması ile ilişkilendirmiştir. Aynı zamanda Silistre süvari tertibi projesini ise, sınırdaki atlı göçebe savaşçıların ordu düzenine alınması ve gayrimüslimlerin Osmanlı Ordusunda nefer ve zabıt olabilmesi açısından da önem teşkil ettiğini ifade ederken süvari tertibi projesinin kuruluşundan bir buçuk sene sonra patlak veren Osmanlı-Rus Harbi'nde pek de başarılı olmadığını belirtmiştir. Bu ifadesini ise Silistre tertibi içindeki Kazaklar'dan bir kısmının 1828 seferinin daha başlarında düşman saflarına geçmiş olmaları ile kanıtlamaktadır. 1826 sonrasında yeniden yapılanmaya çalışan Osmanlı Ordu sistemi değişen askerlik disiplninde her ne kadar yeniden yapılanmaya ve yer edinmeye çalışsa da kendi içerisinde zaman zaman aksaklıklardan kurtulamıyordu. Bu durumda ise bir başka arayış içerisine yöneliyordu¹⁰.

Bahsedilen bu aksaklıklardan biri de balkanlarda yani Tuna müstahkem mevkillerini korumakla görevli olan askerlerin firar etmeleri ve kaçakların sayılarının artmasıydı. Yıldız, eserinde bu konuyla ilgili olarak şunları yazmıştır; 1828 yılı Temmuz ayında Silistre Valisi İstanbul'a Maçın tarafına gönderilen bir tabur süvari taburundan 400'ünün firar ettiği ve Kozluca, Pazarcık kazaları askerlerinin kaçtığını ve diğer süvari neferlerinin ve subaşı askerlerinin de firara başladığını haber vermişti. Vali, Seraskerliğin talimatı üzerine, hemen Silistre Eyaleti kazalarından 3.000 asker tertip ederek aşağı Tuna boyundaki kalelerin muhafazasına tayin olduğunu ve genel seferberlik askerlerinin de en kısa zamanda kaleler ve gereken yerlere gönderileceğini belirtmiştir. Aynı zamanda Niğbolu ve Silistre sancakları alay beylerinin 1.000 kadar süvari, delil ve sipahiyi Maçın'den kaçan süvarilere alternatif olarak sevk ettiği de görülmektedir. Savaşın ikinci devrinin başında 1829 Mart'ında Silistre'de iki süvari Asakir-i Mansure taburunun noksanlarının giderilmesi için yine Silistre'deki subaşı askerlerinin kışı geçirmek için dağıldığı kazalardan toplanarak taburlara katıldığı bilinmektedir. Savaştan sonra Silistre'deki iki taburluk bu yarı zamanlı süvari birliği tam zamanlı ve bütünüyle düzenli bir ordu alayı haline getirilmiştir. Dolayısıyla Osmanlı-Rusya Harbi sırasında gereksinim

¹⁰ Gültekin Yıldız, a.g.e., s. 154-212; Ahmed Lûtfî Efendi, *Vak'anüvis Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi*, C: 1, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999, s. 143.

duyulan asker ve lojistik ihtiyacı Rumeli ve Anadolu'dan Müslüman ailelerce giderilmeye çalışılmıştır¹¹.

2.1.3. 1853-1856 Öncesi Askeri Faaliyetler

Osmanlı Devleti tecrübe edindiği bu süreç içerisinde asker temini ve ordunun yeniden yapılanması gibi hususlarda belli bir mesafe kat etmiştir. 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi sonrasında yapılan düzenleme ile topçu, lağımçı ve arabacı ocaklarının teşkilat yapılarında da değişikliğe gidildiğini belirtilebileceği gibi ordunun idari yapısında da değişiklikler yapılmıştır. Aralık 1829'da Asâkir-i Mansûre Nezâreti kaldırılarak bunun yerine Bâb-ı Seraskeri bürokrasisinin başına asâkir kâtibi getirilmiştir. Özellikle ücretli olan asker ihtiyacını iyice azaltmak ve muharebeler sırasında mevcut ihtiyacın karşılanmaması üzerine 1834 Temmuzunda Asâkir-i Mansure'nin yanında yeni bir ordu kurulmasına karar verilmişti. Bu kapsamda tarımsal faaliyetlerin aksamasını da engellemek ama savaş zamanı hazır olabilecek bir askeri sistem üzerinde çalışıldı ve böylece Redif Asâkir-i Mansûre¹² adıyla bir ordu teşkilatı kurulmuştu. İhtiyaçlara cevap vermeye çalışan Redif Ordusunun asker sayısı 1836 yılında 37.000'den 51.000'e; 1838 yılında ise 85.000'e çıkmıştı¹³. Balkanlarda, Selânik-Serez ve Silistre'de, ardından Gümülcine-Niğbolu, Üsküp, Köstendil, Tırhala, Manastır, Prizren, Filibe gibi yerlerde yaygınlaştırıldı¹⁴.

Fransız ve Alman etkisi atında bulunan 6 Eylül 1843 tarihinde ilan edilen askerî kanuna göre Osmanlı ordusu muvazzaf ordu, redif kuvvetleri, yardımcı kuvvetleri, yardımcı kuvvetler ve başıbozuklar olmak üzere dört sınıfa ayrılmıştı. Beş yıl olan muvazaflık süresi dört yıl olarak düzenlenirken sonraki yedi yıl için ise redif (ihtiyat) askeri olarak kalmasına karar verilmiştir. Redif birliklerinin İstanbul,

¹¹ Gültekin Yıldız, a.g.e., s. 154-212; Ahmed Lûtfî Efendi, a.g.e., s. 143.

¹² "Redif (8 Temmuz 1834): II. Mahmud zamanında sancaklarda teşlik edilen ordu. Tam adı Redif-i Asâkir-i Mansûre veya Asakir-i Redife-i Mansûre olan bu ordunun kuruluş amacı, Yeniçeri Ocağı'nın ilgasını (1826) müteakip Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye adıyla oluşturulan yeni orduya destek sağlamak ve halkı uzun süre mecburi hizmette tutmadan kendi bölgelerinde eğiterek iç güvenliği sağlamaktı. Redif kelimesi burada fiili ve muvazzaf ordunun yedeği (ihitiyatî kuvvet) manasında kullanılmıştır." Bkz. Abdülkadir Özcan, "Redif", *İslam Ansiklopedisi*, C: 34, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1988, s. 524.

¹³ Gültekin Yıldız, a.g.e., s. 253-264.

¹⁴ Abdülkadir Özcan, a.g.m., s. 524.

İzmir, Manastır ve Sivas gibi büyük eyalet merkezlerinde bulunduğunu ifade eden Özcan, 1853'te redif askerlerinin dört veya beş ordu halinde teşkilatlandırıldığını da belirtmiştir¹⁵.

Ayrıca Ahmet Özcan'ın "Osmanlı Devleti'nde Jandarma Teşkilatı Kurulmasının Gündeme İlk Defa Gelişi (1839)" isimli makalesinde kurulması planlanan teşkilat için esas alınacak bölgelerden birinin de Silistre merkezli olduğunu belirtmektedir. Konuyla ilgili olarak makalesinde Namık Paşa'nın jandarma teşkilatının Osmanlı Devletinde kuruluşuyla ilgili tekliflerde bulunduğu ve Jandarma teşkilatı kurulmasını teklif ettiği yerin öncelikle Rumeli ve Anadolu bölgeleri olduğu belirtilmiştir. Rumeli için, Edirne şehrinde müşir ferik ve mütesellim maiyetinde birinci bölük olarak süvari bir bölük süvari ve piyade, İkinci bölük Silistre'de olmak üzere bir bölük süvari ve bir bölük piyade. Aynı şekilde üçüncü bölük Vidin ve Belgrad bölgelerinin teklif edildiği ve benzer şekilde devam eden bir plandan bahsedilmektedir¹⁶.

2.1.4. 1877-1878 Öncesi Askeri Faaliyetler

1877-1878 Osmanlı-Rus muharebelerinin ağırlık noktasının Balkanlar olacağı görülebiliyorken, Ruslar için zafer kazanmak adına ilk olarak Tuna'nın geçilmesi gerekecekti. Bu yüzden Osmanlı güçleri Tuna Nehri'nin güneyini savunmayı amaç edinirken Varna, Şumnu ve Sofya gibi noktalara önemli sayıda kuvvet toplanmasıyla ilgili karar alınacaktı¹⁷. Ayrıca, Osmanlı Ordusu gelişen ihtiyaçlar çerçevesinde 1860'lı yıllardan itibaren güçlü bir nehir filosu oluşturmaya ve Tuna müstahkem mevkillerini modernize etmeye başlamıştır¹⁸. Tuna boyunda Silistre, Rusçuk, Vidin, Şumnu ve Varna kalelerinin tahkimatının eski olması dolayısıyla harp öncesinde kısmen onarıma tabii tutulmuşlardır¹⁹.

¹⁵ Abdülkadir Özcan, a.g.m., s. 525.

¹⁶ Ahmet Özcan, "Osmanlı Devleti'nde Jandarma Teşkilatı Kurulmasının Gündeme İlk Defa Gelişi (1839)" *OTAM(Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, S: 29, Ankara, 2011, s. 173-192.

¹⁷ Şirokorad, a.g.e., s. 416.; Doğru, a.g.e., s. 135.

¹⁸ Şirokorad, a.g.e., s. 416.

¹⁹ Hikmet Süer, *1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Rumeli Cephesi*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1993, s. 27-29.

Yine bu dönemlerde, Silistre’de bir kışla inşasına rastlanmaktadır. Silistre Kalesinin Tuna kapısı tarafında inşasına devam edilen kışlanın ikmal eksikleri hakkında ihtiyaçların karşılanması için Şuray-ı Devlet ile gerekli irtibat sağlanmış ve bu sayede askerlerin ikametne ait kışla olmamasından dolayı askerlerin çeşitli yerlerde ikamet etmek zorunda kalması ve bu mağduriyetin giderilmesi için de harap olan kışlanın ve devlete ait ilgili yapıların yapımı ve tamiri uygun görülmüştü. Vaktin darlığı sebebiyle bitirilememiş ve ikmali için gerekli iktisadi tedbirlerin alınmasıyla ilgili kararlar ve hususlar da bu kapsamda görüşülmüştü²⁰.

2.2. OSMANLI ORDU KUVVETİ, ASKERİ GÜCÜ VE SAVAŞ STRATEJİLERİ

2.2.1. 1806-1812 Osmanlı Sefer Hazırlıkları

Rus Ordularının, Osmanlı topraklarına yönelik taarruzlarına başlamasıyla beraber sınır kaleleri Bender ve Hotin’deki yeniçeri ortalarının sayısı bu kalelerin savunulmasına yetecek bir mevcutta değildi. Sadece İsmail kalesinde 15.000 ve gönderilen 5.000 kişilik de yardım kuvveti vardı. Tuna boyunda var olan kalelerde de yeterli miktarda asker bulunmasa da sonradan takviye edileceklerdi. Tuna boyunda savunma adına göze çarpan en etkili gücü ise Rusçuk Ayanı Alemdar Mustafa Ağa’nın çoğunluğu süvari olan 20.000 kişilik kuvvetiydi²¹. Rusların Silistre üzerinden Tuna’yı aşma düşüncelerinin öğrenilmesi üzerine 12 Nisan 1807’de İstanbul’da Davutpaşa’dan hareket eden Yeniçeri ve Anadolu eyalet askerlerinden oluşan Osmanlı ordusu, savaş alanına yaklaştıkça artan kuvvet sayısı ile beraber Silistre’ye varmak üzereyken 25.000 piyade ve 15.000’i süvari olmak üzere 40.000 kişiye varan bir mevcuda sahip olacaktı. 1809’a gelindiğinde, İbrail’de 12.000; İsmail’de 10.000; Guirgevo ve Rusçuk’da 10.000; Vidin’e kadar Yukarı Tuna boyunca yayılmış 10.000 asker bu noktalarda konuşlanmıştı²². 1811 yılında taarruza

²⁰ BOA, İrade Şura-yı Devlet, 11/536.

²¹ Naci Çakın, Naftiz Orhon, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III’ncü Cilt 5’nci Kısım (1793-1908)*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1978, s. 415.

²² Aksan, a.g.e., s. 280-281.

yönelik olarak harekâta devam eden Osmanlı Ordusu'nun kuvvet toplamı ise 75.000 kişiyi bulacaktı²³.

Osmanlı Ordularının Tuna üzerinde savunmayı icra etme aşaması Rusları durdurmaktan öteye gidemiyordu. Rusların imha edilememesi bir dahaki sefere daha güçlü ve tecrübeli olarak aynı coğrafyaya inmesine sebep oluyordu. Eğer, 1806-1812 muharebeleri Osmanlılar tarafından etkili kullanılabilseydi mevcut durum avantaja bile dönüşebilirdi. Çünkü Ruslar, Napolyon tehlikesi altında amaçlarına yeteri kadar odaklanamamışlardı. Osmanlı askerî kuvvetlerinin hazırda mevcut olmayan sefer planları, savaş sırasındaki panik havasını artırıyor ve duruma uygun karar verilmesini de engelliyordu. Zaten Rus kuvvetlerini yeteri derece izleyemeyen, istihbaratı açıdan değerlendiremeyen ve ordu içerisindeki komuta kontrolün yani iletişimi sağlayamayan Osmanlı Ordusu için kaçınılmaz sona biraz daha yaklaşıldığı an ve an gözlenebilmekteydi²⁴.

2.2.2. 1828-1829 Osmanlı Sefer Hazırlıkları

Osmanlı Ordusu, Ruslarla yaptığı savaşlarda muharebelere sayıca eksik başlasa da savaşın gelişimi sırasında yeterli kimi zamanda üstün bir rakama ulaşabiliyordu. Bu çözüm yolu düzensiz birlikler, redif ve nizam güçleri bulunabiliyordu. Osmanlı Ordu organizasyonunun taburdan daha büyük bir yapıya sahip olmamasından dolayı savaş zamanlarında taburların birleştirilerek alay konumuna getirilmesi ise birliklerin birbirinden iletişim açısından kopuk olmasına neden olmuştur²⁵.

Muharebe öncesi, Rus ordularının Tuna sınırını geçme aşaması ve muharebe sırasındaki Osmanlı ordu mevcudunu Yıldız şöyle belirtmiştir; 1828-29 Osmanlı Rusya Harbi öncesinde ordu mevcudunun 30.000 fakat gerekli eklemelerle bu sayının 51.000'e çıktığı tahmin edilmektedir. Rusya Ordusunun Tuna'yı geçme aşamasında ise, Silistre ve Vidin idaresi altında bulunan kuvvetlerle beraber Asâkir-i Mansûre'nin toplamı 60.000'i geçmiyordu. Prusyalı subay Helmut von Moltke, aylık

²³ Çakın, Orhon, a.g.e., s. 416.

²⁴ Köremezli, a.g.m., s. 186-188.

²⁵ Köremezli, a.g.t., s. 91-93.

verilmeyen Anadolu ve Rumeli'den gelen düzensiz birliklerin sayısını 97.050; aylıklı askerlerin mevcudunu ise 80.000 olarak belirtmekteydi. Düzensiz ve düzenli ordu birlikleri toplamda ise 180.000'e ulaşmaktaydı²⁶. Çeşitli kaynaklarda da ordu mevcudiyeti üzerine farklı ama yakın rakamlar verilmiştir. Naci Çakın, ordunun organizasyon açısından ele aldığı; Osmanlı Ordusunun yığınak durumunu şöyle ifade eder; *Batı cephesinde; İstanbul'un asayişini ve İstanbul Boğazının korunması için bu bölgede 30.000, Çanakkale Boğazında 7.000, Teselya'da Yunan cephesinde 10.000, Dobruca ve Tuna kıyılarındaki kalelerde 30.000, Varna'da 10.000, diğer kalelerde 10.000, Şumnu'da Ağa Hüseyin Paşa emrinde çoğu mansure askeri olmak üzere 25.000, Edirne'de sadrazam emrinde 30.000 olmak üzere Rumeli bölgesinde 150.000 kişilik bir kuvvet vardı*²⁷. Ordu seviyesinde değerlendirildiğinde; Rumeli'deki kuvvetler²⁸ üç orduya ayrılmıştı: 1'inci Ordu Ağa Hüseyin Paşa komutasında Şumnu'da, 2'nci Ordu Sadrazam Selim Mehmet Paşa komutasında Balkan dağları kuzeyinde, 3'üncü ise Ordu padişah komutasında İstanbul ve batı bölgesinde konuşlanmıştı. 1 ve 2'nci Ordulara ait kuvvetlerin çoğu kaleler²⁹ ve civarında bulunuyorken savaşın belirlediği anlarda ise yine bu noktalarda toplanmaları isteniyordu³⁰. Çakın, Osmanlı Devleti'nin, muharebe başladığı anda Tuna kalelerinde bulunan muhafız kuvvetlerinden başka kullanılabilir bir askere sahip olmadığından da bahsetmektedir³¹.

Helmuth Von Moltke'nin, "The Russians in Bulgaria and Rumelia in 1828 and 1829" adlı eserinde muharebe öncesi Silistre hakkında bilgiler vermektedir.

²⁶ Asker mevcudiyetine ve askerî sınıfların barındırdığı rakamsal verilerine ulaşmak için Bkz. Gültekin Yıldız, a.g.e., s. 207-236.

²⁷ Çakın, a.g.e., s. 72-74.

²⁸ "Türk kara ordusu piyade, süvari ve topçu birliklerinden oluşuyordu. Piyadelerin toplam sayısı yaklaşık 60 bin, süvarilerin toplam sayısı da 13.500 kişiydi. 1827 yılında Türk ordusunun elindeki topların 60 kadarı piyade, 40 kadarı da süvari topuydu, ama bunların ve kullanılan mermilerin kalitesi düşüktü. Ayrıca çok kötü dökülmüş güllerle top lafetlerine girmediği için kağnularla taşınıyordu. Askerî reformlar sırasında 100 piyade, 20 süvari bataryası (her batarya da 10 top vardı) oluşturulacak piyade alayları için piyade topu şeklinde tasarlanmıştı, ama savaşın başlangıcında 84 piyade, 8 süvari bölüğü oluşturulabilmişti. Fakat daha sonra Türk ordusu sahra topçu birlikleri konusunda yetersiz olduğunu fark edecekti." Bkz. Şirokorad, a.g.e., s. 329.

²⁹ "Kale topları hayli fazlaydı (1711 top), ama tek tip değildi ve çoğu XVII-XVIII. yüzyılda dökülmüş toplardı. En çok top sırasıyla şu kalelerdeydi: Braila'da (Ibrail) 278, Varna'da 178, Vidin'da 180, Kars'da 151, Rusçuk'da 117, Silistre'de 253 ve Erzurum'da da 150. Türk ordusunun kullandığı silahlar da çok değişik tipteydi ve başta İngiltere, Almanya ve Fransa olmak üzere farklı Avrupa ülkelerinden satın alınmıştı." Bkz. Şirokorad, a.g.e., s. 329-330.

³⁰ Okçu, a.g.e., s. 135-136.

³¹ Çakın, a.g.e., s. 74.

Yazar dönem itibariyle kale hakkında tanımsal bilgiler verirken savunmanın pek mümkün olmadığını da açıklamak istemektedir. Moltke kısaca şunlara değinmektedir: “*Silistre bulunduğu mevki bakımından stratejik bir yerde bulunsa da bir müstahkem mevkiinin amaçlarına hizmet etmeyen elverişsiz bir yapıda inşa edilmişti. Bu kale 1810 yılında neredeyse yerle bir olmuş ve kısa bir süre sonra tekrardan kalıntılarının bulunduğu yerde inşa edilmişti. Silistre, 1828 yılından Ruslar burayı kuşattıklarında 24.000 kadar nüfusa sahipti. Kalesi neredeyse bir yarım daire şeklinde, 2000 adım uzunluğunda ve cephesi Tuna’ya bakmaktaydı. Bu merkezin etrafı çeşitli istihkâmlar (tabyalar) tarafından çevriliydi. Fakat kalenin ön cephesi bombardımanlara oldukça açıktı. Tabyalar mazgallardan ateş edebilen on adet toptan oluşuyordu ki bu toplar tabyaların her bir yüzünde dört, her bir kanat üzerinde ise bir taneydi. Bu ise hendek hatlarının oldukça kısa ve kullanışsızca çevrilmiş olduğunu gösteriyordu. Silistre garnizonu çok sayıda askerden mevcuttu. Silistre’nin yerlisi ve yakınlardan gelen yaklaşık 6.000 ya da 7.000 erden oluşuyordu. Ayrıca garnizonun büyük bir bölümü İbrail, Tulça, Maçın ve Hırşova’dan Silistre’ye takviye olarak gelmişti*”³².

Osmanlılarda önceden hazırlanmış bir sefer ve harekât planına³³ rastlanmaması sefer ile ilgili olarak bir karar alınmamış anlamına gelmemekte sadece belge halinde bir sefer planı bulunmadığını belirtmektedir ki bunun sebebi de Osmanlı’nın içinde bulunduğu şartlardır. Tuna’yı savunabilmek adına harbin gelişiminden önce ve gelişimiyle beraber bir takım tedbir ve düzenler alınmıştır. Seferin sevk ve idaresinde temel alınan bu esaslar ve stratejiler savunma savaşı yapılması üzerine inşa edilmişti. Osmanlıların savaş için ayırabileceği kaynaklar sınırlıyken asker alma faaliyeti yavaş işliyordu. Bu şartlar altında Osmanlı Ordusunun Komutanlığına Tuna Seraskerî Ağa Hüseyin Paşa, Varna Muhafızlığına Derya Kaptanı İzzet Mehmet Paşa, Anadolu tarafına da eski sadrazam Galip Paşa

³²Helmuth Von Moltke, *The Russians in Bulgaria and Rumelia in 1828 and 1829*, London, 1854, s. 222-223

³³ “Genel olarak sadece bir savunma savaşı yapması kabul edilen Osmanlı ordularının başına: Tuna seraskerliğine Ağa Hüseyin, Varna muhafızlığına derya kaptanı İzzet Mehmed, Anadolu tarafında eski sadrazamlardan Mehmed Said Galib Paşalar kumandan tayin edildiler. Birkaç gün sonra da henüz teşekkül halinde bulunan Asakir-i Mansure ve diğer bazı birliklerden mürekkep zayıf bir ordu Davud-paşa sahrasından Şumnu’ya doğru hareket etti (24 Mayıs)”. Bkz. Sertoğlu, a.g.e., C: 5, s. 2909.

komutan olarak atanmıştı. Osmanlı savunma planının; Tuna Nehri gerisinde savunma yaparak ve Rusların daha güneye ilerlemelerini önlemek yani “kalelere dayanarak savunma” şeklinde kabul edilmesi kararlaştırılmıştı. Varna ve Şumnu ise ikmal ve takviye merkezi olarak kullanılacaktı. Fakat Tuna’yı müdafaayı esas alan bu konu üzerinde bazı eleştiriler mevcuttu bunlar; harp sırasında komutanların işbirliği halinde olmamaları, birliklerinin eğitimlerine güvensizliği ve kalelerine bağlanıp kalmaları gibi esaslardır. Tedbirler bağlamında İstanbul’un tehlikeye düşmesi durumu göz önüne alınarak İstanbul ve yakınlarında da kuvvetler bulundurulmuştu. Ayrıca savunmanın mümkün mertebe etkili bir şekilde icrası için Silistre ve Tuna kıyısındaki çeşitli kalelere süvari ve piyade tertip edildiği fakat bunlardan bir kısmının firar ettiği de bilinmektedir³⁴.

2.2.3. 1853-1856 Osmanlı Sefer Hazırlıkları

Dönem itibariyle ordunun mevcut durumuna göz atıldığında; II. Mahmud ve Tanzimat dönemlerinin askeri reformları modern profesyonel bir ordunun temellerini atmamış, subayların büyük bölümü ise muharebe alanında taktiksel bakımdan zayıf bulunmaktaydı. Figes'in bu konuda dile getirdiği eleştiriler ise şu şekildeydi; Subaylar askerlerini büyük ve derli toplu kıtalar halinde konuşlandırmıyor aksine alanın her kesimini tutacak şekilde dağıtmayı tercih ediyordu. Fakat Osmanlı ordusu küçük boyutlu savaşlarda pusu ve çarpışma konularında ve kuşatma savaşında iyiydi. Yanaşık düzende tüfek kullanılabilecek disiplin ve talimden yoksundu. Maaş ve maddi koşullar bakımından ise subaylar ve askerler arasındaki uçurumun Rus ordusundakinden daha büyük olduğunu da ifadelerine eklemiştir. Osmanlı Ordusu, Araplar, Kürtler, Tatarlar, Mısırlılar, Tunuslular, Rumlar, Ermeniler gibi farklı etnik gruplardan oluşuyordu. Rumeli Ordu komutasında ise Serdâr-ı Ekrem Müşir Ömer Paşa bulunmaktaydı. Kurmay heyetinde birçok Polonyalı ve İtalyan subayın bulunması birçok Müslüman askerinin Hıristiyan subaylara itaat etmemesine neden olmaktaydı³⁵.

³⁴ Çakın, a.g.e., s. 65-74; Okçu, a.g.e., s. 135-136; Efe, a.g.m., s. 149-151.

³⁵ Orlando Figes, *Kırım Son Haçlı Seferi*, çev. Nurettin Elhüseyni, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2012, s. 142-143.; Halûk Dursun, Silistre'den Plevne'den Tuna: Kültür Tarihimizde Tuna Nehri 2, s. 29-30.

26-27 Eylül tarihinde Divan-ı Hümayun savaşa katılmayı resmen kabul ederek Osmanlı Devleti'nin harp hazırlıklarına başlamasını sağlamıştı³⁶. Tuna cephesi³⁷ için gereksinimlerle ilgili olarak Ömer Paşa burada 40 bin askere ihtiyaç duyulacağını Babıali'ye bildirmesiyle beraber müstahkem mevkiilerin, hisar ve köprülerin güçlendirilmesi için bir kaç aylık süreye ihtiyaç duyulacağını da ifade etmiştir³⁸.

Silistre, Balkanları aşarak Tuna güneyine inmek isteyen bir ordunun geri bağlantı yollarını kesebilecek bir istikamette olduğundan ikmal üssü olarak kullanacağı bir merkezdir³⁹. Rus Ordularının bu durumu göz önünde bulundurmaları taarruzun Silistre üzerine yapılmasına neden olmuştur. Osmanlılar ise burada gerek ikmal gerek kuvvet bakımında hazırlıklarını tamamlayarak Rusların Tuna'yı aşmasını bekleyecekti.

Rusların Karadeniz Boğazını zorlamaları ihtimali üzerine boğaz mevzilerinin tahkim edilmesinden öte İstanbul'daki harp gemileri Büyükdere'de savaş düzeninde konuşlanmıştı. Ayrıca Silistre, Vidin, Rusçuk kalelerinin kuvvetlendirilmesi adına mühendisler gönderilmiş, tophane ve baruthane devamlı çalışır duruma getirilmişti⁴⁰. Şumnu ve Silistre kaleleri için mühimmat ve top gönderilmesi ile ilgili hususlar

³⁶ “25 Eylülde Çırağan sarayında Mustafa Reşit Paşa'nın başkanlığında 160 devlet adamı ile ulemayı içine alan büyük bir meclis kurularak durum yeniden incelendi. Sonu gelmeyen devletlerarası siyaset görüşmelerine nihayet verilerek, harp durumunun kabul edilmesi için padişahın ricada bulunulmasına oybirliği ile karar verildi. 29 Eylülde Abdülmecit bir hatt-ı hümayun ile Meclisin ricasını kabul etti. Bu, Rusya'ya harp yapılması demektir. Şumnu'da bulunan Osmanlı ordusu komutanı Ömer Paşa'ya gereken talimat verildi. Paşa, 4 Ekim'de, Rus orduları komutanı Gorchakov'a bir iltimat vererek, on beş gün içinde Eflâk ve Buğdan'ı boşaltmasını istedi. Gorchakov reddetti. Bunun üzerine Türk ordusu Tuna'yı geçmek için harp hareketlerine başladı. Bu suretle Osmanlı-Rus harbi başlamış oldu.” Bkz. Karal, C: 5, a.g.e., s. 233-234.

³⁷ “Rusların Tuna boyunda yaptıkları yığınağa karşılık, Osmanlı Ordusunda da Vidin ve diğer mahallerde kuvvet takviyesinde bulunulması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Rusya'nın haylice asker kuvvetinin Memleketeyn taraflarında toplanmakta olduğu malum olup elli bin kadar oldukları kuvvetlice tahmin edilmektedir. Rus askerlerinin, Tuna Nehri'nin beri yakasına geçmek niyetlerinde olabileceği üzerine Vidin Eyaleti taraflarında bulunan Osmanlı kuvvetlerinin takviye edilmesi icap etmektedir. Tuna'nın hem aşağı tarafı hem de yukarı Vidin taraflarında bulunan Osmanlı kuvvetlerine takviyeler yapmak gerekmektedir. Bununla ilgili olarak, Şumnu'da mevcut olan asker kuvvetinin on bir tabur muvazzaf piyade ve sekiz bölük süvari ve otuz kut'a muhtelif topdan mürekkep ve dokuz bin adedi kaplayan bir tümen askeriyenin tertip ve tanzim ile tasarruf edebileceği belirlenmiştir.” Bkz. Osmanlı Belgelerinde Kırım Savaşı (1853-1856), T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006, s. 115-118.

³⁸ Figes, a.g.e., s. 150.

³⁹ Kemal, a.g.e., s. 14-15.

⁴⁰ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C: 5, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988, s. 231.

dâhilinde kalelerde mevcut olan top ve havan mühimmatının lüzumuna ve mevcutlarının miktarıyla, noksanlarının ikmali ile ilgili hususların tespit edilip gerekenlerin Tophane-i Amire Müşiri aracılığıyla ihtiyaç görülen mühimmat ve topların tedarik edilmesiyle ilgili irade padişaha buyrulmak için arz ve takdim edilmesi de istenmişti⁴¹. Tüm bu hazırlıkların gösterişten uzak, sessizce yapılması isteniyordu. 1853 yılı içinde 60.000 kişilik bir kuvvet ilave olarak Varna üzerinden Tuna boyunca ve Balkanların önemli harp yerlerine dağıtıldı. Ayrıca Balkan halklarından toplanan kuvvetler de sınır boylarındaki birlikleri kuvvetlendirdiler⁴².

Çakın ve Orhon, Tuna cephesindeki Osmanlı ordusunun miktarını; “105.000 nizamiye (muvazzaf) piyade, 8,700 muvazzaf süvari, 10,000 süvari jandarma (12 tabur), 40 batarya topçu (4.300 kişi) ve 12.000 Arnavut gönüllüsü olmak üzere 140.000 kişi⁴³” olarak belirtirken Gözler de ordu dağılımı hakkında bilgiler vermiştir; “40.000’i Şumnu’da, Serdar-ı Ekrem Ömer Paşa kumandasında; 15.000’i Dobruca’da Selim Paşa kumandasında; 20.000’i Rusçuk’ta Mustafa Paşa kumandasında; 20.000’i Varna’da Rifat Paşa kumandasında; Silistre kalesinde de Musa Paşa kumandasında 15.000 er bulunuyordu”⁴⁴.

2.2.4. 1877-1878 Osmanlı Sefer Hazırlıkları

Bir sefer plânı olmayan bu muharebede de harp ilanı ile beraber Serdar-ı Ekrem Müşir Abdülkerim Nadir Paşa, Kale-i Erbaa (Varna, Şumnu, Rusçuk, Silistre kaleleri) bölgesinde kesin savunma yapmaya karar verirken daha batıda ve Balkan bölgesinde dağınık, enerjik bir harekâta imkân bulamayacak bir düzen almıştır⁴⁵. Buna yönelik olarak yapılan hazırlıklara binaen; Mirliiva Asım Paşa'nın Varna, Şumnu, Rusçuk ve Silistre Kalelerinin hali hazır durumları ile buralara yapılması gereken ekler ve tamiratla icap eden top ve silahların yetiştirilmesi sonucu kendilerinden beklenen savunma görevine müsait olacaklarını bildirmesi de

⁴¹ BOA, *İrade Dâhiliye*, 315/20358.

⁴² Karal, a.g.e., C: 5., s. 231.

⁴³ Çakın, Orhon, a.g.e., s. 453.

⁴⁴ Gözler, H. Fethi, “Silistre Müdafaası (18 Mayıs 1854-29 Haziran 1854)”, *Türk Kültürü*, C: 6, S:70, 1968, ss. 698.

⁴⁵ Okçu, a.g.e., s. 163.

hazırlıkların göstergesi olarak verilebilmektedir⁴⁶. Bununla beraber, Hudutta bulunan kalelerin harp çıktığında idaresini mümkün kılacak miktarda erzak bulundurması ve Ruslar tarafından muhasarası halinde asker ve ahalinin bir müddet idaresine yetecek miktarda demirbaş ve erzak bulundurulmasıyla ilgili tedbirler de görüşülmüştür⁴⁷. Bu plana göre Rusları imha etmek şu esaslara dayanmaktaydı; Orta Tuna'yı sıklet merkezi olacak şekilde belirleyen Osmanlı ordusu, Balkan silsilesi üzerindeki geçitleri tahkim ederek ve yeteri kadar kuvveti de elde tutarak, Orta Tuna'dan geçen Rusları yıpratırdı. Osmanlılar, Balkan geçitlerinde Rusları yoracağından, nehri geçen Rusların Tuna'dan uzaklaşmasıyla ikmal sıkıntısı çekmesi bir zorunluluk olacağı düşünüldüğünden harekât alanının doğu ve batısında oluşturulacak Osmanlı kuvvetleriyle iki cepheden olmak üzere taarruzla Rusları Tuna'ya dökmek mümkün görülmekteydi⁴⁸.

Fakat istenilen amaca ulaşılamayacak, Osmanlılar tarafından hareket tarzı Tuna Nehri'nin müdafaa hattı olarak kabul edilse de Abdülkerim Nadir Paşa burayı kuvveti oranında tutamayacaktı. Ayrıca, Silistre-Ruşçuk ve Vidin kaleleri dışında Tuna Nehri boyunca gözetleme karakolları ve bununla beraber Silistre istihkâmlarının önemli bir savunma noktası haline getirildiği ve bu istihkâmların birinci savunma hattına paralel olarak ve Tuna Nehri'ne kadar uzanan avcı hendeklerinin inşa edildiği bilinmektedir⁴⁹. Gözetleme postaları arasında telgraf hattı da yoktu. Abdülkerim Paşa'nın, Tuna kıyısında almış olduğu bu zayıf müdafaa ile savunmayı kalelere dayandırmak isteği ön plana çıkmaktadır. Fakat Rusların kalelere çarpmadan ilerleyebileceğini tahmin edemediğinden Tuna Nehri ve kaleler bölgesini asli müdafaa mevzii olarak kabul etmemiştir. Silistre-Ruşçuk ve Vidin kalelerinin dışında Rusların güneye inmelerini sağlayacak iki ana yol vardır. Bunlardan birincisi Zıştovi-Tırnova-Hain boğazı veya Ferdiç boğazı iken diğeri ise Niğbolu-Plevne-Selvi-Şıpka boğazı veya Orhaniye-Etropol istikametidir⁵⁰. Bu istikametler Osmanlı kalelerine çarpmadığı gibi kısa yoldan Rusları Balkan geçitlerine ulaştırırdı. Bu stratejik hamle büyük kuvvetlerle kalelere dayanan Osmanlı ordusunun yan ve

⁴⁶ ATASE, ORH-I, Kutu: 5, Gömlek: 71, Belge: 5-71.

⁴⁷ ATASE, ORH-V, Kutu: 83, Gömlek: 33, Belge: 83-33.

⁴⁸ Süer, a.g.e., s. 29.

⁴⁹ Süer, a.g.e., s. 79-80; ATASE, ORH-I, Kutu: 5, Gömlek: 78, Belge: 5-78.

⁵⁰ Süer, a.g.e., s. 79-82.

gerilene de tehlikeye sokabilirdi. Nitekim Şumnu'daki 50 taburluk büyük bir kuvvet Rusların Tuna'yı geçtiği Zıştovi ve Niğbolu'ya müdafaa mevziinin uzaklığından dolayı müdahale imkânı bulamamıştı⁵¹.

2.3. RUS ORDU KUVVETİ, ASKERİ GÜCÜ VE SAVAŞ STRATEJİLERİ

2.3.1. 1806-1812 Rus Sefer Hazırlıkları

Büyük Petro ve Katerina dönemleri Rusya'sında toplumsal dönüşümün Osmanlı'dan yarım yüzyıl kadar erken cereyan etmesi ordudaki değişiminin de daha erken meydana geleceğine işaret ediyordu. Özellikle ilk dünya savaşı örneği olarak da kabul gören Yedi Yıl Savaşları'ndan Rus piyadesinin kendini kanıtlaması önem arz etmişti. Toplumsal dönüşümün asker alma usullerini de etkilemesi sonucunda Rus ordusunun üç kat büyümesi sağlanmıştır. Rus ordusunun genel karargâhı önemli garnizonları sevk ettiği Yaş'ta kuruluydu. 1774 Sonrasında Yaş ve Bükreş Ruslar için neredeyse diledikleri gibi birlik bulundurdukları bir hal almıştı⁵².

Rus Ordusu 60.000 kişilik bir kuvveti ile 16 Ekim 1806'da Dinyester nehri üzerinden sınırı aşmıştır. Sonrasında Besarabya, Eflâk ve Boğdan'ı işgal etmişlerdir. Ruslar, 1807 yılının başlarında Napolyon ile sürdürdüğü savaşlardan dolayı her ne kadar kuvvet azlığı çekse de 1810 yılına gelindiğinde bu durumu telafi etmişti. *“1811 yılı ortalarında 25.000'i piyade, 1811 yılı ortalarında 25.000'i piyade, 7,600'ü süvari, geri kalanı topçu ve diğer sınıflar olmak üzere Rus ordusunun toplamı 46.000 kişiden oluşacaktı.”*⁵³.

Ruslar, nihai hedeflerinin İstanbul olduğu bu muharebelerde ilerleme süresince ele geçirdikleri yerleri ekonomi ve kültür açısından Ruslaştırma politikasını gütmekteydi. Rusların, Balkanlarda askeri kuvvetin sayısal bakımdan Osmanlı'ya oranla düşük olması, lojistiğin yetersiz kalması, beslenme sorunları gibi engellerle karşılaşılrsa da Osmanlı'nın gerekli hamleyi atmaktan uzak durması Rusların her muharebede biraz daha güçlenmesine sebep oluyordu. Rus Ordusunda görev alan

⁵¹ Topdağı, a.g.m., s. 59.; Süer, a.g.e., s. 82-83.

⁵² Aksan, a.g.e., s. 135-141.

⁵³ Çakın, Orhon, a.g.e., s. 416.

P.Rumyantsev ve A. Suvorov'un gibi deneyimli subayların etkin olduğu bir düzende Osmanlıya nazaran Rus Ordularının daha hızlı hareket ettiği de gözlenebilmektedir⁵⁴.

2.3.2. 1828-1829 Rus Sefer Hazırlıkları

Rusların Tuna harekât alanındaki sefer planı taarruz esasına göre, Balkanları aşarak Boğazları ele geçirmek üzere Kiselev ve Diebitsch tarafından hazırlanmıştı. 120.000 kadar Rus kuvvetinin katılması beklenen plan çerçevesinde Rus Donanmasının Karadeniz'den Dobruca yönüne ilerletilmesi isteniyordu. Dobruca'ya ulaşarak Varna kalesinin kuşatılması, diğer yandan Bükreş alınarak, Vidin, Niğbolu ve Rusçuk kalelerinin kontrolünü sağlamak ve Tuna'yı Tutrakan'dan aşarak Varna'ya ilerleyecek Osmanlı kuvvetlerinin Ruslara karşı oluşturabileceği güce engel olmak planın detaylarını göstermekteydi. Ayrıca, İbrail Kalesini almak ve Tuna'nın geçilmesi ile Silistre'yi iki yanından kuşatılması düşünülüyorken bir yandan da Anapa Kalesi'nin ele geçirilmesi planlanmıştı. Haziran ayı içinde Balkanların geçilerek Ağustos ayında Edirne ve Ekim ayı içinde de İstanbul'a ulaşılması amaçlanıyorken Rus kuvvetlerinin Tuna cephesine tahsis ettiği kuvvetler yetersiz, vazifelerinin ağır olması planda aksaklıklara sebep oluyordu. *“Örneğin; mevcudu ancak 15.000 kişiden ibaret olan 7'nci Kolorduya en kuvvetli kalelerden birisi olan İbrail'i hemen ele geçirmek, diğer kolorduların yanlarını korumak, ayrıca Silistre'yi gözetlemek ve diğer kolordularla ahenkli olarak ilerlemek görevi verilmişti. Nitekim İbrail Kalesi, çabucak düşürülmemiş, 43 gün dayanmıştı”*⁵⁵.

2.3.3. 1853-1856 Rus Sefer Hazırlıkları

Avrupa'da yaygınlaşan yeni askeri sistem Osmanlı'da olduğu gibi Rusya'da da kendini göstermiş bazı askeri reformlara gereksinim duyulmuştu. Figes, Rus Ordusunu genel itibariyle serflerden, bir köylü ordusundan oluştuğunu, dünyanın en büyük ordusu olarak, bir milyonu aşkın piyade, çeyrek milyon gayri nizami askeri ve özel askeri alanlarda yedi yüz elli bin yedek askerden oluştuğunu ifade eder. Fakat

⁵⁴ Köremezli, a.g.m., s. 187-189.

⁵⁵ Çakın, a.g.e., s. 66; Efe, a.g.m., s. 149-151.

1848 tarihli bir rapora göre, yakın dönem asker alımlarında asker adaylarının üçte biri “bir altmış” olan asgari boy şartına uymadığı için, yarısı da kronik hastalık veya bedensel kusurlardan dolayı geri çevrilmişti. Ordunun personel sorununu çözenin yolu Avrupalı sisteme dayalı askerlik hizmetine geçmek olsa da aristokrasinin sosyal sistemin temeli olan serfliğin sonunu getireceği endişesi buna izin vermiyordu⁵⁶. Ruslar organizasyon konusunda Osmanlılarla kıyaslandığında daha iyi oldukları gözlenmektedir, 1853 yılında Osmanlıları tanımak adına yayınladıkları 33 makaleden oluşan rehber kitap Osmanlı'nın zayıf noktalarını izah eden bir niteliğe sahipti. Fakat Rus Ordusunda aksaklıklarda da yaşanmakta, ordu komutanlarının ana problemi bozulma, adam kayırma, sarhoşluk ve kumar gibi alışkanlıklar olduğu belirtilmektedir⁵⁷.

Osmanlı-Rus Savaşının sebeplerinden biri Menchikov'un diplomatik başarısızlığı Rus Çarını askeri yola başvurmaya itmişti. İstediklerini kabul ettirmek için savaş tehdidini kullanmaya hazırlanan Çar'ın bu konudaki düşüncelerini Paskevich'e açıklamış olduğu sözlerinden öğrenebiliyoruz. Bu ifadeler, aslında elde edilmek istenenlerin ve temel plan olarak kabul edileceklerin bir özetiydi. Tabi ki, belirlenen bu planlar zaman zaman stratejiye uymadığı için değişecek, bir başka hal çaresi için alternatifler düşünülecekti. Çar'ın Paskevich'le paylaştığı savaş planı olarak da kabul edilen bu ifadeler: “...Birliklerimi Tuna prensliklerine gönderme ve Türklere taleplerimi sekiz gün içinde karşılamamaları halinde savaş açacağımı bildirmek üzere son bir ultiमतom verme kararını aldım. Türkler bizi Tuna'nın sol yakasında karşılamazlarsa, amacım prenslikleri bir savaş yapmadan işgal etmek. ... Türkler direnirse, Boğaziçi'ni abluka altına alacağım ve Karadeniz'deki Türk gemilerine el koyacağım; Avusturya'ya Hersek ve Sırbistan'ı işgal etmeyi önereceğim. Eğer bu gerçekleşmezse, prensliklerin, Sırbistan'ın ve Herkes'in bağımsızlıklarını ilan edeceğim - ardından Türk İmparatorluğu dağılmaya başlayacak, zira her yerde Hıristiyan ayaklanmaları çıkacak ve Osmanlı İmparatorluğu için son çan çalacak. Tuna'yı aşmak niyetinde değilim, Türk

⁵⁶ Figes, a.g.e., s. 139-140.

⁵⁷ Köremezli, a.g.t., s. 93-95.

İmparatorluğu buna gerek kalmadan çökecek; ama donanmamı hazır tutacağım, 13. ve 14. Tümenler de Sivastopol ve Odessa'da bir savaşa hazır halde bekleyecek...⁵⁸.”

Çar I. Nikolay'dan farklı düşünen ve saldırı planlarını sınırlamaya çalışan Feldmareşal Paskevich Rusya'yı bir Avrupa savaşına sürüklemesinden çekinse de zaman zaman alternatif planlar yürüterek fikirlerinden vazgeçebiliyordu. Paskevich, Balkanlarda bir Sırp ayaklanmasının Hristiyanlar aracılığıyla kendi istek ve arzularına hizmet edebileceği düşüncesindeydi. Bu durumda Silistre üzerine yoğunlaşmak yerine Rusçuk'tan ileri geçilmemeliydi. Çünkü Silistre bulunduğu coğrafya ve toplum yapısı itibariyle belirlenen bu Rus planına hizmet edemezdi. Ruslar isyanın, Habsburg topraklarına sığraması durumunda Avusturya'nın saldırı ihtimaline karşı yedek birlikleri Polonya'da tutmuş ve Bükreş'ten güneydoğu yönünde yerleştirmişlerdi. Fakat Paskevich düşüncesini değiştirerek, Rusların Avusturya korkusu olmadan Bulgarların desteğine güvenerek Çar'a Silistre'ye doğru yürümeyi tavsiye ediyordu. Nikolay bu plana uyacaktı batılı devletlerin müdahalesine fırsat vermeden amaçlarına erişmeyi planlıyordu. Paskevich'in Çar'ı benimsemeye ikna ettiği plan Osmanlı kalesi Silistre'yi ele geçirmektir. Ruslar, Varna ve Karadeniz kıyılarına erken ulaşarak batılı kuvvetlerin bu mevzilere yerleşmesinden önce İstanbul'a yönelmek istiyordu. Silistre'nin alınması, Ruslara Tuna bölgesinde önemli bir mevzi sağlayacağı gibi, Karadeniz'den Balkanlar'ın iç kesimlere kadar bir ikmal hattı oluşmasına da imkân verecekti. Bu ikmal hattı Osmanlılara karşı savaşmak için Bulgarların ikna edileceği bir üs olarak düşünülmüştü. Nikolay, batılıların müdahalesinden önce harekâta geçilmesi gerektiğini Gorchakov'a şu sözlerle iletmiştir, “*Sanırım, Silistre'ye doğru atılmak üzere Varna'da karaya çıkacaklar... Onlar gelmeden önce kaleyi almalıyız... Silistre elimizde olduğunda, gönüllülerin Bulgarlardan daha çok asker toplanmalarına zaman kalacak; ama Avusturyalıları telaşa düşürmemek için, Sırplara dokunmamalıyız*” diye yazmıştı⁵⁹.

Rus Tuna Ordusunun mevcut durumu ve organizasyonu ise Şirokorad şöyle ifade etmiştir: “*Rus Tuna ordusu, Tümgeneral M. D. Gorchakov komutasında*

⁵⁸ Figes, a.g.e., s. 136-137.

⁵⁹ Figes, a.g.e., s. 137-187.

çatışmalara girmeden önce tüm birimleriyle birlikte IV. piyade kolordusu, 15. Piyade ve V. piyade kolordusunun 5. hafif süvari tümeni ile üç Kazak alayından ibaretti. Tuna ordusunda toplam 60 tabur, 64 süvari bölüğü, 18 Kazak alayı, 168 piyade, 40 atlı top ve iki istihkâm bölüğü vardı. Ordunun tüm sayısı ise yaklaşık 80 bin kişiydi. Ayrıca toplam 89 topu (çoğu 24 libre) ve 116 adet üç librelik falkonetlerle mücehhez 27 kürekli gambotu bulunan Tuna filosu da orduya bağlıydı. Gambotları çekmek için üç adet vapur tahsis edilmişti ve bunlardan ikisinde dörder adet 36 librelik karonad topları vardı⁶⁰.”

2.3.4. 1877-1878 Rus Sefer Hazırlıkları

Rusların sefer plânları, yıldırım harekâtı esasıyla temellenmişti. Osmanlıların hızlı hareket edemeyecekleri düşünülerek hazırlanan bu plan ancak Rusların insan gücü iki katı olsaydı başarıyla sonuçlanabilirdi⁶¹. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı esnasında Tuna'nın geçilmesi diğer muharebe örneklerinden farklı olarak gerçekleştirilecekti. Şöyle ki Rus asıl kuvvetleri ile kaleleri kuşatmadan, kalelerin batısından⁶² ve Tuna'nın daha zayıf tutulan kısmından⁶³ geçmeyi planlamışlardı. Bu kararı vermedeki düşünceleri Osmanlılar tarafından tutulan ve sağlam tahkim edilmiş kaleleri bertaraf etmek, savaşa Sırp'lardan destek alabilme adına onlara yakın olmaktır⁶⁴. Rus kuvvetleri için planın zayıf noktası Osmanlı ordularının savaş alanında mağlup edilmesinden çok, engebeli arazinin aşılmasında zorlanmalarıydı. Nitekim Rus orduları Plevne'de takılıp kalmışlardır⁶⁵.

Rus Başkomutanlığının sefer sırasında öncelikli olarak temel aldığı bazı esaslar vardı, bunlar; siyasi anlamda Romanya'yı kendi tarafına çekmek, Avusturya'nın tarafsızlığını sağlamak gibi esaslar iken fenni anlamda ise nehrin

⁶⁰ Şirokorad, a.g.e., s. 359-360.

⁶¹ Yahya Okçu, a.g.e., s. 163.; Rupert Furneaux, *Tuna Nehri Akşam Diyor*, çev., Ş. ve D. Türkömer, Milliyet Yayınları, 1971, s. 35.

⁶² Tuna Nehri'nden geçiş planı bkz. ATASE, ORH-I, Kutu: 4, Gömlek: 110, Belge: 4-110, 4-110A, 4-110B, 4-110C.

⁶³ Bir görüşe göre Rusların icra etmiş oldukları bu geçiş denemesini nihai hedef için doğru bulunmamaktadır. “Rusların bu planları başlangıç kısmı ile (bilhassa Tuna'dan geçiş düzeni ve yeri) uygun olmakla beraber Tuna'yı geçtikten sonra Osmanlı kuvvetlerini ihmal ederek İstanbul'a ilerlemek maksadı, hayali ve harp sanatı kurallarına aykırıdır.” Bkz. Okçu, a.g.e., s. 164.

⁶⁴ Efe, a.g.m., s. 164-166.

⁶⁵ Furneaux, a.g.e., s. 36.

geçilmesine yönelik hazırlıkların tamamlanmasıydı. Bunlar köprü kurabilmek adına gerekli lojistik malzemelerle birlikte deniz araç-gereçlerini hazırlamak ve Osmanlıların Tuna Nehri hafif filosunu hareketsiz hale getirmek için Tuna Nehri'ni top ve mayınlarla kapamak gibi faaliyetlerdendi. Başkomutanlık tarafından verilen bu emirler gerekli çalışmalar yapılarak yerine getirilmiştir. Önceden hazırlanan teknik malzemeler özel vagonlarla taşındığı gibi Osmanlı Tuna Filosu'na karşı 14 buharlı torpido, 4 nakliye istimbotu, 17 büyük mavna getirildi. Rusların en zayıf anları olan Tuna'da köprü kurma aşamaları sırasında Osmanlılardan yeteri kadar bir mukavemet görmemiş olmaları ise ilgi çeken bir durum olarak değerlendirilmektedir⁶⁶.

Rus taarruz planlarının birçok muharebede benzerlik göstermesi, savaş öncesinde de benzer harekâtın tekrarlanacağını düşündürmüştür. Bu durum, Manastırlı Mehmet Rıfat Bey 'in hatıralarında şu cümlelerle nakledilmiştir: “...Bizimkiler Tuna'yı tutacaklar, düşman karşılıklarına gelecek, iki taraflı muharebesinden başka bir şey olmayacak. Mâlum ya hakkıyla tutulur da uyanık davranırlarsa düşmanın Tuna'yı geçmesi müşkül olur...⁶⁷.”

⁶⁶ Süer, a.g.e., s. 83-84.

⁶⁷ Manastırlı Mehmet Rıfat Bey, *93 Harbi Faciası*, haz., Tahsin Yıldırım, Dün Bugün Yarın Yayınları, İstanbul, 2010, s. 60.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TUNA'DA SAVAŞ: XIX. YÜZYIL SİLİSTRE VE BÖLGESİ'NİN ASKERİ VE SAVUNMA TARİHİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. 1806-1812 OSMANLI-RUS SAVAŞI

Fransız Devrimi'nin ve XIX. yüzyılın ortaya çıkardığı yeni bir siyasi düzen devletlerin birbirlerine olan ihtiyaçlarını arttırmış, çeşitli cepheler oluşmasına neden olmuştur. Etkin tarafta yer almak isteyen devletler diplomatik faaliyetlerle Avrupa konjonktüründe hâkim pozisyona yükselmişlerdir. Fakat kurulmaya çalışılan bu yeni düzen sırasında kimi zaman savaşlar ile karşılaşılması, yeni Avrupa düzeninin şekillenmesine etki edecekti. Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa'daki bu gelişmelere karşı uzak durmaya çalışsa da ister istemez olaylara müdahil olacak, hatta Avrupalılar "Doğu Sorunu" adı verilen bir terimi literatüre kazandırmasıyla Osmanlılar doğrudan siyasi mücadelelerin arasına katılacaktı. Balkanlar'da gelişen mücadeleler daha çok Osmanlı-Rus savaşları şeklinde devam edecek, taarruz ve savunma örneklerinin yaşanacağı bu muharebeler tüm yüzyıl boyunca da tekrarlanmaya devam edecekti.

1806-1812 Osmanlı-Rus Muharebelerini Silistre adına değerlendirilmesi gerektiğinde şunlar ifade edilebilmektedir: 1853-1856 Osmanlı-Rus savaşında da olduğu gibi Ruslar topraklarında başka güç ile mücadele ettiklerinden dolayı, Osmanlı topraklarına tam anlamda odaklanamamışlardı. Rus Ordusu buna rağmen ellerinden geleni yapacak Tuna'yı geçmek adına klasik bir güzergâh olan Eflâk ve Boğdan'ın işgalini sağlayarak Tuna'nın aşılmasıyla Bender ve Hotin ele geçirilecekti. Bu istikametın izlenmesi kalelerin savunmaya hazır olmaması ve teslim olunmak zorunda kalınması bu kalelerin elden çıkmasına sebep olacaktı. Silistre'ye düşen muhafaza görevi, Dobruca'yı aşıp güneye inen Rus kuvvetlerine geçiş izni vermemek, mümkünse düşmanları topraklardan uzaklaştırmaktı. Fakat dönem itibari ile düşmanı topraklardan uzaklaştırma konusu taarruz gücünün olmamasından dolayı icra edilememiştir. Bu eksiklik düşmanın toparlanmasına ve bölgeden ayrılmadan önce tekrardan taarruz etmesine sebep olmuştur. Tarafların sürdürmüş olduğu

çekişmeler Ruslar'ın Bükreş yönüne ilerlemesi ile yeni bir boyut kazanmıştır (13 Aralık 1806). Ruslar bu noktada Bükreş'i üç koldan kuşattığı gibi Kalas'a da hâkim olarak stratejik noktaları ele geçirmişlerdir. Gerekli emniyet tedbirlerini alan Rus Ordusu kışı geçirmek üzere beklemeyi tercih etmişlerdir¹.

3.1.1. Tuna Boyundaki Harekât (1807)

İsmail Kalesini zapt eden Ruslara karşı kaleden yapılan çıkış hareketleri genel itibariyle Tuna kalelerinde kullanılan klasik savunma amaçlı yöntemlerinden biriydi. Özellikle Pehlivan Ağa, gibi yetenekli komutanların azlığı prensip ve stratejilerin belirlenememesi gibi problemler gün yüzüne çıktığında benzer müstahkem mevkiilerde kaybın büyüklüğü daha da artmaktaydı. Ruslar Tuna'ya ulaşma çerçevesinde planlarında adım adım ilerlerken, İsmail'in kuşatılma süreci 1806 Aralık'ında devam etmekteydi. Silistre'nin hemen kuzey doğusunda kilit bir noktada yer alan İsmail ve İbrail gibi kalelerin aşılması Dobruca kontrolünün sağlanacağı anlamına gelmekteydi. Ayrıca, Bükreş'in bulunduğu stratejik mevki dolayısıyla Rus Ordusuna elverişli bir konuşlanma imkânı sağlaması Rus planlarının başarılı bir şekilde ilerlediğini göstermektedir. Bu durum Tuna'nın diğer kıyısında bulunan Osmanlı müstahkem mevkiileri için ise bir tehlike oluşturmaktadır. Savunma gerçekleştirilmek isteniyorsa, Osmanlı'nın yapması gereken düşmanı püskürtmekti, fakat taarruz gücüne kavuşamaması savaşları uzattığı gibi düşmanların bu topraklara defalarca girmesine de sebep olmuştur. Savaşın seyrinin kötüye gitmesine binaen İstanbul'dan yola çıkan Sadrazam ordusu 24 Mayıs'ta 40.000 kişiyle Silistre'ye gelecekti. İstanbul'dan çıkan ordunun burada konuşlanması bir tesadüf değildi. İsmail'in aşılması sonrasında hem kuzey doğudan gelebilecek bir tehlikenin önlenmesi hem de Tuna'nın karşı kıyısındaki tehlike için en makul mevki Silistre olacaktır².

¹ Çakın, Orhon, a.g.e., s. 416-418.

² Çakın, Orhon, a.g.e., s. 419-420.

3.1.2. 1809-1810 Muharebeleri

Rus asıl kuvvetlerinin Tuna'yı geçmeleri İsakçı, Babadağı'nı alıp Maçın'e yaklaşımları ile Ağustos ayı içerisinde gerçekleşmişti. Osmanlı kuvvetleri ise Tuna'nın kuzeyine geçerek Ruslara ağır bir darbe indirerek savunmayı mümkün kılmak istiyordu. Fakat Rusların Eylül ayında Köstence-Çırnova hattını işgal etmesi Silistre'ye 40 km mesafede bulunması anlamına geldiğinden Osmanlı'nın Eflak'a düzenlemek istediği harekât da engellenmiş olacaktı. Rus kuvvetlerinin Silistre'ye kadar ilerlemesi ve kalenin kuşatılmasıyla beraber Rusçuk ile bağlantı da kesilmişti. Ekim ayının sonlarına kadar devam eden çatışmalar tarafların bir sonuca varmasını sağlamamıştı. Silistre savunmasında görev yapan Pehlivan İbrahim Ağa'nın başarılı savunması ile ayanların desteği Sadrazamın Rusçuk'tan Silistre'ye doğru ilerlemesini sağlarken, Rusların ise Silistre'den Eflak'a kadar çekilmesine neden olmuştu. Osmanlı Ordusu ise kış mevsiminin etkisiyle 22 Kasım'da Şumnu Karargâhı'na dönecekti³.

Çar, kumandanlarına Tuna'yı süratle geçerek, Eflak ve Boğdan'ı istila edilmesi emrini vermiştir. Rusların Yergöğü ve İbrail'de yenilgiye uğramaları üzerine Çar, kalelere çarpmadan İstanbul'a ilerlemeyi istiyor, generaller ise Yergöğü, İbrail, İsmail ve Silistre gibi kalelerin gerilerde bırakılarak böyle bir faaliyete kalkışma ve İngiliz-Türk donanmalarının Karadeniz'den; Avusturyalıların da Polonya'dan Rus ordusunun geri çekilme yollarına taarruz etmeleri konularında tedirginlik duyuyorlardı. Ayrıca, Osmanlı ordusu ise, kuvvetlerinin etkin olmamasından dolayı risk almak istemiyor bunun için kalelerde savunmayı ve kaleler civarında muharebeyi esas olarak kabul ediyordu⁴.

Dobruca'da bulunan Ruslar; Edirne, Silistre, Şumnu ve Niğbolu üzerinden dört ayrı koldan saldırıya geçmişti. Rusların Şumnu'ya yaklaşmasıyla beraber Osmanlı karargâhında ve halk arasında bir panik havasına neden olmuştu. Ordu, halkı koruma konusunda yeterli gelemeyeceği yerlerde sivillerden yardım ve destek istiyordu. Ordu'nun halkı korumak adına yetersiz kalabileceği anlarda sivillerden de

³ Efe, a.g.m., s. 146-147; Çakın, Orhon, a.g.e., s. 422-423.

⁴ Yahya Okçu, *Türk-Rus Mücadelesi*, Berikan Yayınları, Ankara, 2001, s. 119.

yardım istenmişti⁵. Ruslar, Varna ve Şumnu taarruzlarında başarısız olsalar Silistre ve Rusçuk Kalelerini ele geçirmişler, Niğbolu üzerinden ilerleyerek de Osmanlı Ordusunu sıkıştırmayı amaçlamışlardı. Rusların Lofça'yı ellerine geçirme girişimleri Osmanlıların savunması dolayısıyla başarısız olmuş ve Rus kuvvetleri Tuna kıyılarına geri dönmüşlerdi. Ruslar, Fransızlardan gelebilecek olası bir savaş tehlikesi ve 1810'daki askerî kayıplarından dolayı 9 Temmuz 1811'de Rusçuk şehrini bırakıp geri çekilmesiyle Osmanlı ordusunun Tuna'yı aşarak ileri harekâtı sürdürmesi düşünülmüştü. Fakat Rusların kıyıları abluka altına almasından dolayı yiyecek, su ve teçhizat sıkıntısının baş göstermesi çekinceler meydana getirmekteydi. Napolyon tarafından Rus topraklarına saldırıya geçilmesi ise Rusları barış istemek durumunda bırakacak ve 12 Haziran 1812 tarihinde Bükreş Antlaşması imzalanacaktı. Buna göre; Hotin, Bender, Kili, Akkerman ve İsmail Kaleleri Rusya'ya bırakılırken Prut Nehri iki ülke arasında sınır kabul edilecekti⁶.

3.2. 1828-1829 OSMANLI RUS SAVAŞI

Rusların, Osmanlı Balkanları üzerindeki amaçlarına ulaşmak için, Sırbistan, Yunanistan ve Tuna prensliklerine siyasi haklar vererek, Tuna üzerindeki bazı kaleleri de aşmayı⁷ planlıyordu. Böylece Osmanlılar ise bu duruma karşı durabilmek adına 20 Mayıs 1828 tarihinde Rusya'ya savaş ilanı kararı verdi. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın bir provası olarak adlandırılan bu savaşta Balkan arazisinin aşılıp İstanbul'a ulaşmanın yolları aranacaktı⁸.

1828 yılı mayısında sağ kolda başlayan savaş Rus ordusunun kısa sürede Eflâk'a girerek Bükreş'e ulaşması buradan Tuna'yı Stonovo yakınlarından geçerek İsakça'yı, Eflak'tan taarruz ederek İbrail kalelerini⁹ almaları ile başlamış. Maçın,

⁵ Kozlublub Doğru, a.g.e., s. 23.

⁶ Efe, a.g.m., s. 147-148.

⁷ 1828-1829 Osmanlı-Rus savaşının icrası hakkında bkz. Mesut Uyar, Edward J. Erickson, *Osmanlı Askeri Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014, s. 282-299.

⁸ Efe, a.g.m., s. 148-151; Doğru, a.g.e., s. 121; Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-2010)*, Der Yayınları, İstanbul, 2010, s. 162; Efe, a.g.m., s. 148.

⁹ "İbrail Kalesi'nin zahire ve mühimmat açısından en güçlü kalelerden biri olması itibarıyla Muhafızı Süleyman Paşa hakkında idam kararı verilmiş, yerine de Silistre valisi Ahmed Paşa, Tuna Seraskerliği unvanı ile atanmıştı. Silistre'nin idaresi de mütesellime bırakılmıştı. Yine kaleden çıkarılan 1000 kadar asker Silistre Kalesi'nin savunmasında görevlendirilirken, İbrail Kalesi'nin

Tulca ve Hırsova kalelerinin Rusların eline geçmesi ile gelişmiştir. Kozluca ve Yassitepe muharebelerinde Ruslar mağlup edilse de Hırsova'nın kaybedilmesine engel olunamamış bu durum Silistre'nin muhasara¹⁰ edilmesine zemin hazırlamıştı¹¹. Şumnu önünde Külefçe muharebesinde galip gelen Ruslar donanmanın da yardımıyla Varna'ya taarruz ettiler¹². Kurttepe'de mağlup olan Ruslar Varna'yı almak için tekrar taarruz etseler de Varna ancak Serezli Yusuf Paşa'nın Ruslara iltica etmesi¹³ ile alınabilecekti. Silistre kalesindeki muhasara kuvvetlerini geri alan sadece gözetleme ile yetinen Rusların ikmal zorlukları ile yüzleştiği görülebilmekteydi. Balkan harekâtını durdurmaya karar veren Ruslar kışlaklarına çekildiler. 1828-1829 yılı hazırlıklarla geçerken Silistre'yi alamamış olmaları ilerlemelerine engel olmamış Dobruca'nın neredeyse tamamına sahip olmuştular¹⁴.

3.2.1. Silistre'nin Kuşatılması (1828)

Rusların Şumnu, Varna ve Silistre noktalarını almadan Balkanları geçmeleri tehlikeli olacağından farklı bir plan söz konusu değildi. Nitekim Rusların 1828 yılında en çok zorlandıkları harekâtlar bu bölgelerde vuku bulacaktı. Üstelik Temmuz ayında Pazarcık'ta toplanan Rus kuvvetlerinin saldırı gücü 115.563 kişiden

halkı Rusçuk bölgesinde iskân edilmişti. Yine Silistre bölgesinde orduya dâhil edilen Kazaklardan bir kısmı firar ederken bir kısmı da ormanda gizlenerek düşmana yol bulma konusunda yardım etmişti. Bu olayın anlaşılması üzerine Kazakların İstanbul'a gönderilerek küreğe konulması ya da Anadolu'da istihdam edilmeleri Hüseyin Ağa'dan istenmişti.” Bkz: Efe, a.g.m., s. 151-152.

¹⁰ “İlk anda Rus ilerleyişini durduran yegâne yer Silistre Kalesi ve müdafileriydi.” Bkz. Sertoğlu, a.g.e., C: 5, s. 2909.

¹¹ Efe, a.g.m., s. 151-152; Okçu, a.g.e., s. 136-137.

¹² “Şumnu ve Varna-Burgaz istikametlerindeki her iki yol da Dobruca'dan geçmekle beraber Şumnu istikameti, Şumnu ve Silistre Kalelerindeki Türk kuvvetlerinin taarruz ve ateşlerine daha kolay hedef teşkil edecekti. Dolayısıyla Türk kuvvetlerinin daha fazla tehdidi altında bulunan bir yoldu. Bu bakımdan, Varna-Burgaz yönü daha elverişli görünürse de, Türklerin, Şumnu ve Silistre Kalelerine dayanarak doğuya Karadeniz yönünde yapacakları bir hareketle Varna bölgesini elde eden ve daha güneşe sarkan Rus kuvvetlerinin geri ile irtibatını kesmeleri de mümkündür. Bu düşünceye göre, Varna yönünde ilerleyecek Rus kuvvetlerinin gerisini emniyete almak için Silistre Kalesinin ele geçirilmesi gerekmekte idi¹². Bu düşüncelerledir ki, Rus Başkomutanlığı bir yandan Silistre Kalesi kuşatılırken öte yandan da yeterli kuvvetlerle Varna üzerine yürümesini kararlaştırılmıştı.” Bkz. Çakın, a.g.e., s. 87.

¹³ “Bu cephede yılın en elim olayı Varna önünde cereyan etti. Kaptanı Derya Darendeli İzzet Mehmed Paşa, donanmanın da yardımı ile bu yeri şiddetle savunuyordu. Rusları bir hayli de sarsmıştı. Çar I.Nikolay bizzat muhasarayı idareye geldi. İzzet Mehmed Paşa'nın sonuna kadar savunma gücüne mukabil muhafız Serezli Yusuf Paşa'nın düşmanla gizlice temas edip burayı Çar'a ve maiyetindeki Rumeli askerleriyle beraber ona iltica etmesi Varna'nın düşman eline geçmesine sebep oldu (11 Ekim 1828).” Bkz. Sertoğlu, a.g.e., C: 5, s. 2909.

¹⁴ Okçu, a.g.e., s. 137.; Doğru, a.g.e., s. 122; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C: 5, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988, s. 120.

45.000 kişiye düşmüştü. Yeni harekât planına göre 30.000 askerin Şumnu'ya ve geri kalanlarının ise Silistre kuşatmasına gönderilmesine karar verilmişti. Rus kuvvetlerinin sağ kolu dolayısıyla Silistre'den Edirne'ye giden yolu tercih etmelerinin sebebi ise İstanbul'a daha hızlı ulaşmak ve gerektiği anda Karadeniz filosundan destek görebilmektir. Ruslar, Şumnu üzerindeki çatışmalarda Osmanlıların ikmal yollarını kesmeye çalışmalarına rağmen hedeflerine ulaşamamıştı. Şumnu'da istediği başarıyı elde edemeyen Ruslar kuvvetlerinin bölünmesinden dolayı Silistre kuşatmasında da başarısız olmuşlardı¹⁵.

General Roth süvari ve topçu gücü ile yaklaşık 10.000 kişiyi bulan kuvvetiyle 21 Temmuz 1828 günü Silistre Kalesini¹⁶ muhasaraya başlamıştı. Rusların kaleyi kuşatmasıyla beraber kaleye çekilen Osmanlılar zaman zaman ağır ateş desteğiyle çıkışlar yaparak Ruslara kayıplar verdirmeyi denediği gibi 11 Eylül günü Şumnu'dan kaleye gelen beş bin kişilik kuvvet ve mühimmat yardımlarını da yine bu çıkışlar sırasında kaleye kazandırıyorlardı. 27 Eylül günü Osmanlı kuvvetlerinin Silistre kalesinden sürdürmüş olduğu çıkış harekâtları ile Ruslar 2.000 kadar kayıp verirken Osmanlıların kaybı 500 kadardı. Bunun üzerine Ruslar kale önlerine ilave kuvvet yığmaya başlamıştı. Böylece Silistre Kalesi önlerindeki kuşatma birliklerinin toplamı 25.000'i bulmuştu. Ruslar, Şumnu üzerindeki güçlerini de Silistre önlerine getirerek kaleyi bir an önce düşürmek isteseler de sonbaharda yolların malzeme ve mühimmat ikmalinde geçit vermemesi bu duruma engel olmuştur. Olanlara rağmen 2 Kasım'da, Rus taarruzlarının şiddetlenmesiyle Osmanlılar tarafından güçlü bir mukavemette bulunmuş, kalenin teslimine binaen yapılan teklif ise olumsuz bir biçimde yanıtlanmıştır. Kışın gelmek üzere olması Rusların 8 Kasım 1828 günü kuşatmayı kaldırarak Eflâk'a çekilmesine neden olmuştur¹⁷.

¹⁵ Efe, a.g.m., s. 152.; Köremezli, a.g.t., s. 109.

¹⁶ “Tuna'nın sağ kıyısında bulunan Silistre Kalesinin istihkâmları şehri yarım daire şeklinde kuşatmış olup 3 km. uzunluğundaydı. Kaleyi çevreleyen bu duvarlarda 10 adet burç vardı. Bu burçlardan dördü Tuna'ya karşıydı. Diğer altısı kaleye doğru meyilli bulunan dağlık tarafa bakmaktaydı. Kale duvarlarının çevrelediği saha fazla geniş değildi. Duvarların önünde kuru bir hendek vardı. Kale duvarları dışında bir iki tabyadan başka savunmaya elverişli bir daimi tahkimat tesisi yoktu.” Bkz. Çakın, a.g.e., s. 120.

¹⁷ Çakın, a.g.e., s. 120-121.

3.2.2. Silistre’de Muhafazanın Şiddetlenmesi (1829)

Rus ordusu Başkomutanı General Diebitsch 1829 yılı Nisan ayına geldiğinden Rusya planlara devam etmek adına Silistre Kalesinin kuşatılmasını¹⁸ bir an önce mümkün kılmak istese de hava ve yolların buna müsaade etmemesi, Tuna Nehri’nin taşması, özellikle Kalaraş yakınındaki köprülerin kurulmaması harekâtı Mayıs ortalarına kadar ertelenmesine neden olacaktı¹⁹. Harekât açısından değerlendirildiğinde de Köremezli’nin belirttiği şu noktalar uygun zamanın beklendiğinin de işaretidir; “*Rus ordusunda hizmet eden İsviçreli meşhur stratejist General Jomini ve Alman kökenli Rus generali Diebitsch’in savunduğu nizami harp, alan hâkimiyeti ve kanatların güvenliği esaslı doktrinde, takviye kuvvetler gelmeden Balkanları geçip İstanbul’a yürümek gibi bir hedef de bulunmuyordu*²⁰.” Rus Başkomutanının da bulunduğu kuşatma gücü General Krasofski komutasında 17.000 kişi iken; Osmanlılar’ın Silistre Kalesi’nde 15.000 kuvvet ile kale halkından 8.000 kadar süvarisi vardı²¹.

Mayıs ayı ortalarında Silistre’ye hareket eden Rus kara ordusunun yanında Tuna ince filosu da Silistre’ye doğru ilerlemekteydi. Harekâtın gelişimi sırasında Tuna ince filosunun bir kısmı kale etrafında yerlerini almış ve Tuna sol kıyısında bataryalar kaleyi ateş altına alabilecek şekilde mevzilenmişti. İbrail Kalesi’nin alınmasından sonra ele geçirilen topraklarla beraber Rusların 100’e yakın ağır top mühimmatı da bulunmaktaydı. Bir önceki yıl Rusların taarruzları sırasında kaleye yaptıkları tahkimattan faydalanan Osmanlı kuvvetleri burada bir savunma tertibatı oluşturmuş olsalar da tahkimatın geçilmesiyle beraber Rusların kaleyi kara tarafından

¹⁸ “Diebitsch, 1829 kampanyasına Silistre kalesini kuşatmakla başladı. Silistre garnizonunda 15 bin asker ve 253 top vardı. Silistre’yi kuşatmayı başlatmak için önce kuzey tarafını abluka altına almak ve kuşatma topraklarını Tuna’nın sağ sahiline geçirmek gerekiyordu. Bunun için de Kalaraş burnu yakınında bir köprü kurularak Tuna’nın sol sahilinin düşmandan temizlenmesi hedeflenmişti. Ne var ki köprü kurmak için gerekli bombalar Silistre’nin 75 km. batısındaki Fundenia köyündeydi ve onları su yoluyla getirmek için Rusçuk ve Silistre kalelerinden açılacak ateşi, Türk filosunun saldırı tehditlerini göğüslemek gerekiyordu. Her biri üzerinde 25 tüfekçi bulunan 62 bombacı nehir yoluyla çekerek getirmek için her bir masura başına altı yerli kılavuz ve 2-3 kürekçi asker lazımdı. Bombacı kafilesinin önünde feribotlara yerleştirilmiş toprak ve roket fırlatıcılarla takviye edilen tüfekçilerden oluşan bir öncü birlik küçük kayıklarla ilerliyordu. Feribotlardaki toprakları gizlemek için at kılından örülmüş torbalarla siper korkulukları yapılmıştır.” Bkz. Şirokorad, a.g.e., s. 336.

¹⁹ Çakın, a.g.e., s. 134-135.; Okçu, a.g.e., s. 137.; Efe, a.g.m. s. 154-155.

²⁰ Köremezli, a.g.m., s. 195.

²¹ Çakın, a.g.e., s. 134-135.; Okçu, a.g.e., s. 137.; Efe, a.g.m. s. 154-155.

kuşatmaları engellenemeyecekti²². 12 Mayıs'ta General Diebitsch komutasında Silistre'yi kuşatan Rusların Pravadi'ye ilerlemesiyle Sadrazam Reşit Paşa'nın 30.000 askerî ile Şumnu'dan ayrılmasının kanatlara saldırı yapma imkânını kaybetmesine neden olduğu ifade edilirken Rus Ordusunun da Balkanlar'ı geçmesinin kolaylaşacağıyla ilişkilendirilmiştir. Böylece, Ruslar Osmanlı Ordusunu kalelerden çıkarıp ordu ile meydan savaşı yapma fırsatını bulmuş olacaktı. Bunun yanında Reşit Paşa'nın Varna'daki Rusların bağlantısını kesip, Mayıs ve Haziran aylarında Silistre savunmasına yardım için düzenlediği hücumların stratejik bir hata olduğu öne sürülür. Sebebi ise, Rusların Balkanlar'ı geçmesini önlemek için büyük bir muharebeye girişmenin gerekmediği, Diebitsch'in kalelerdeki Osmanlı kuvvetlerini yok etmeden Balkanlar'ı geçmesinin mümkün olamayacağıdır²³. 19 Mayıs'ta Silistre kalesinden yapılan çıkış hareketinin başarısızlıkla sonuçlanması Rus kuşatma kuvvetlerinin arttırılarak yeni bir girişimde bulunmalarına sebep olacaktır. Kale burçlarını hedef alarak, yeni mevziler elde ederek, kaleye daha da yaklaşan bataryalar ile kuşatma sahasına getirilen muhasara topları eşliğinde Rus kuvvetleri 30 Mayıs'ta şiddetli bir taarruz başlatmışlardır. Osmanlı kuvvetleri taarruzları karşılamaktan geri kalmasa da 4 Haziran tarihine gelindiğinde Ruslar kale çevresine daha da yakınlaşacaklardı²⁴.

Belirtildiği üzere Sadrazam Reşit Paşa'nın Varna'daki General Roth kuvvetlerine karşı harekete geçtiğini öğrenen Rus Başkomutanı Diebitsch, süratle Pravadi'ye geçmiş, General Krasofski'ye de 13 bin kişilik bir kuvvetle Silistre kuşatmasına devam etmesini istemişti. Kuşatma kuvvetlerinin kaleye yönelik taarruzları daha yakından ve daha da şiddetlendirilerek arttırılıyor, Osmanlı kuvvetlerinin muhtemel bir çıkış hareketini engellemek adına çıkış kapıları karşısına bataryalar yerleştiriliyordu. Bataryaların kaleye yakın ve hâkim bir pozisyonda yer alması topçu ateşiyle kale burçları ve civarının da oldukça hasar görmesine sebep oluyordu. Böylece, Şumnu ve Razgrad Kapılarının tahrip edilmesi ve kaledeki

²² “Ruslar Silistre'yi hem karadan hem de nehir yönünden kuşatma altına almışlardı. Ayrıca tabya ve hendekleri tahrip ederken toprak sürme usulüyle semt-i teshiri takrip etmiş ve kaleye 10 ayı yerden lağım almışlardı. Bütün bu hazırlıklar kalenin düşmesinde etkili olmuştu. Ancak Türklerin elinde bulunan topların hepsinin isti'malden kalmış olması ve kale burçlarından birine isabet etmiş olması da kalenin düşmesinde etkili olmuştu.” Bkz. Efe, a.g.m. s. 154-155.; Çakın, a.g.e., s. 134-135.

²³ Efe, a.g.m., s. 154-155.

²⁴ Çakın, a.g.e., s. 135-136.

baruthanenin infilak etmesiyle beraber 13 Haziran'da Sadrazam ordusunun Küleğçe Muharebesini kaybettiği haberi General Krasofski'ye gelince Silistre kale komutanına Ruslar tarafından kaleyi teslim etmeleri gerektiği bildirmişse de, kale komutanı son ana kadar kalenin muhafaza edileceği cevabını vermiştir. Haziran ayının sonlarına kadar devam eden muharebeler şiddetiyle artarken, karşılıklı olarak lağımlar da kazılmıştır. Özellikle Kaleden firar edenlerce Osmanlı kuvvetlerinin lağımlar yaptığının Ruslara haber verilmesi karşı bir tedbir alınmasına sebep olmuştur. Gelişmeler çerçevesinde Kale hendeğine kadar erişen Ruslar burayı aşmak için geçit yapmaya başlamışlardı. Osmanlılar devamlı çıkış harekâtlarında bulunarak humbara ve benzeri patlayıcılar ile Ruslara ciddi kayıplar verdirerek, kaleden uzak tutmaya çalışmışlardır. Fakat 26 Haziran'da Rus taarruzlarıyla hendeğin ele geçirilmesi, burada mevzilenmiş Rus bataryalarının kullanılması ve hazırlanan lağımların patlatılmasıyla kale duvarlarında beş büyük gedik açılmıştı. Tüm bunların neticesinde kale komutanı Silistre'nin Ruslara teslimi²⁵ için 30 Haziran'da bir anlaşma yapılmasına zorunlu olarak razı olacaktır²⁶.

3.2.3. Silistre Kalesi'nin Düşmesi Üzerine

Kalenin düşmesiyle beraber Silistre'de 6.500 kişi esir olurken, kayıp ve yaralıların toplamı 9.000'i buluyordu²⁷. Kale halkının, bölgede kalmaları ya da ayrılmaları kendi rızalarına bırakılırken hasta ve yaralılarla ilgili on maddelik bir

²⁵ “Diebitsch, Silistre'nin zaptından sonra Balkanları geçme hazırlıklarına başladı. 52 piyade taburu, 24 düzenli süvari bölüğü, 8 Kazak alayı ve 148 top olmak üzere toplam 37 bin kişilik bir kuvvet oluşturdu. Diebitsch, dağlarda etkili olabilmek için özel dağ bataryalarına ihtiyacı olduğunu biliyordu. Fakat o da Rus ordusunda yoktu (Rus ordusu dağ bataryalarına ancak 1838 yılında sahip olmuştur.) Balkan seferi 1-3 Temmuz tarihlerinde başladı. 10 Temmuzda Rus ordusu Balkan sıradağlarını geçerek doğu ucuna kadar geldi. General Roth'un 6.kolordusu Türklerle bir dizi muharebeler yapa yapa 12 Temmuzda Karadeniz'in batı sahillerindeki en önemli koy olan Burgaz'ı ele geçirdi. 11 gün zarfında Rus ordusu savaş savaş uçurumlar ve keçi yolları arasında büyük zorluklarla 150 km. yol kat edip Balkanları arkada bıraktı ve üç önemli stratejik noktayı ele geçirdikten başka, 50 topla birlikte 3 bin de esir aldı. Ancak aşırı sıcak ve kötü içme suları yüzünden hastalıklar baş gösterdi. Rus ordusunun safları her gün eksiliyordu. Yine de Halim, Vlivna, Aydos ve diğer kasabalarda yapılan çarpışmalarda toplam 50 bin kişilik Türk ordusunu kısmen kırmayı başardı. Deibitch, 7 Ağustos Knaz Svyatoslav zamanından beri Rusların ulaşamadıkları Edirne surları önüne geldi. Şehir ertesi gün teslim oldu.” Bkz. Şirokorad, a.g.e., s. 338.

²⁶ Çakın, a.g.e., s. 136-137.

²⁷ Köremezli, a.g.m., s. 196.

anlaşma hazırlanmıştı. Buna göre, araba olmaması sebebiyle hasta ve yaralılar nehir yoluyla Rusçuk'a tanışacaktı²⁸.

Silistre kalesi teslimi için yapılan anlaşma senedine göre; ilk olarak Silistre kalesinin muhafazasına memur olan tüm askeri neferatın silahlarını terk etmesinden başka top, cephane ve sefer sırasında kullandığı mühimmatı ve ince donanmadan ve sözün kısası devlet hazinesine ait her ne malı var ise tamamından kendi iradesi ile vazgeçip harp esiri olarak teslim olmalarını ve kendilerine ait olan eşyaları kendileriyle kabul edilerek Rusya tarafına nakil olunmaları istenmiştir. İkinci olarak Müslüman olan kale ahalisi ve Silistre valisinin yakınında hizmette bulunabileceklerin 25 kişiden fazla olmayacak şekilde ve sahip oldukları mal mülkleri ile istedikleri mahalleye gitmeye izinli oldukları ancak bu kişilerin silahlarını teslim etmeleri gerekmektedir. Üçüncü olarak, gerek askeri sınıf ve gerek kale ahalisi arasında Silistre'de kalmak veya Rusya'ya yerleşmek için karar verirse ve bu arzuda bulunursa bu lüzum üzerine gereken yardım ve binaların, ırzın ve malların kimse tarafından rencide olunmayacağı gereken koruma tedbirlerinin ve muhafazasının sağlanacağına asla şüphe edilmemesi istenmiştir. Dördüncü olarak, kale ahalisi ve gerek Silistre ahalisinden Devlet-i Aliyye toprağına gitmek isteyenlerin Tuna Nehri ile Rusçuk'a gidecek olanlara kayıklarla ya da karadan gideceklerine İslam karakoluna kadar tahminen bin kadar araba Rusya tarafından bu kişilerin maiyetlerine verileceği ve İslam karakollarına teslim olunmalarına imkân tanınmıştır. Beşinci olarak, hasta ve yaralı olan askerlerin dahi Rusya devleti tarafından mümkün miktar araba veya kayık sağlanarak Rusya diyarına nakil edilmesi sağlanmıştır. Altıncı olarak, Silistre kalesi civarında gerek ahali ve gerek askeri sınıfın alacak ve satacakları için ayrıca on beş gün süre verilerek gerekli imkânlar tanınmıştır. Fakat Rusya devleti ile muharebe üzere olmayanlara bunların satışı için imkân tanınmıştır. Yedinci olarak, bazı istenmeyen davalar ortaya çıkarsa Rusya devleti tarafından bunların dinleneceği, görüleceği belirtilmiştir. Sekizinci olarak, Rusya toprağına gidecek olan İslam askerlerinden bazıları birbirleriyle anlaşmazlıkları vuku bulursa evvela kendi zabitleri tarafından tedbirleri alınacaktır. Dokuzuncu olarak, Rusya içerisine gidecek olan harp esirlerinin ikamet edecekleri

²⁸ Çakın, a.g.e., s. 137.

mahallere kadar eşyalarının taşınması için her otuz nefere bir araba verilecektir. Belirtilen bu şartname, 18 Haziran 1829 senesi tarihli olup Silistre muhasarasına memur Rusya askeri reisi General Krasofski imzalıdır²⁹.

Tuna kıyılarının ve Dobruca'nın kilit noktası olarak tanınan Silistre'nin alınmasından sonra Ruslar, Osmanlı ordusunun karargâhı olan dış tabyaları ile genişleyen savunma tertibatını çevirmenin oldukça zor olduğu Şumnu'yu ele geçirmeyi tercih etmeden ileri yürüyüşe devam ederek Balkan dağlarını aşarak Edirne'ye ulaşmaya karar vermişlerdir. Böylece, Diebitsch komutasında ikmal zorlukları ile yürüyüşe geçen Ruslar Edirne Kalesinin 20 Ağustos 1829 tarihinde direnmeden teslim oluşuna tanıklık edeceklerdi³⁰.

Osmanlı-Rus Savaşı 14 Eylül 1829 tarihinde Edirne Antlaşması ile imzalanmış olacaktı. Bazı antlaşma maddelerine göre, Ruslar işgal ettikleri yerleri Osmanlı'ya geri verse de iki devlet arasındaki sınır Tuna olarak belirleniyordu. Silistre eyaletini ilgilendiren en önemli madde ise Osmanlı'nın savaş tazminatı ile ticaret tazminatının ödenmesine kadar Silistre ve prensliklerin Rus işgalinde kalmasıydı³¹. İbrail ve Osmanlıların elinde bulunan Yerköy Kalelerinin yıkılarak Eflak arazisine katılması ileride tekrar edebilecek bir savaş durumunda savunma açısından kritik bir önem taşıyordu³². 25 Nisan 1830 tarihinde Osmanlı-Rus barışı Petersburg'da imzalanmış ve Edirne Antlaşmasının bazı maddelerinde değişikliğe gidilmiştir. Bunlar arasında Osmanlı'nın savaş tazminatı ödeyinceye kadar Rusların Silistre ve Deliorman'dan ayrılmayacağı vardı ki bu, Rusların bölge açısından gayrimüslimler üzerindeki etkilerinin artmasına sebep olmuştur³³. Tuna Nehri'nin stratejik noktalarındaki bazı önemli yerleri ele geçirmiş olması daha da güneye

²⁹ BOA, Hatt-ı Hümayûn, 1035/42941-J.

³⁰ Köremezli, a.g.m., s. 196.; Efe, a.g.m., s. 155-156.

³¹ “*Harp tazminatı tamamıyla ödeninceye kadar Eflâk-Boğdan’la beraber Silistre’nin de, rehin olarak Ruslarda kalmasının “beyneddevleteyn adem-i emniyeti mucib ve hîn-i müsalâhada, peşin âlâmet-i bürudeti müstelzim, olacağı, Osmanlı murahhasları tarafından ileri sürülünce, Rus murahhasları, Osmanlıların söz verdikleri şeyleri yerine getirmediklerini, Osmanlılara emniyetleri olmadığını açıkça söylemekten çekinmemişler ve “Eflâk-Boğdan’ın” kilidi mesabesinde, bulunan Silistre’yi Osmanlılara veremeyeceklerini” bildirmişlerdir.*” Bkz. Turan, a.g.m., s. 133.

³² Efe, a.g.m., s. 156-157.

³³ Doğru, a.g.e., s. 126.; Uçarol, a.g.e., s. 164.

inilmiş olduğunu da ifade etmektedir³⁴. 93 Harbi'nin provası olarak kabul edilen 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı, siyasi, askerî, ekonomik ve sosyal açılardan XIX. yüzyılın önemli hadiselerinden bir tanesidir. Özellikle Balkanlarda yaşayan çok sayıda nüfusun yer değiştirmesi binlerce muhacirin ortaya çıkmasına da sebep olmuştur³⁵.

3.3. 1853-1856 OSMANLI-RUS SAVAŞI

Kırım Harbi'ni³⁶, ilk topyekûn, sivil kayıpları ve insanlık trajedilerini de getiren savaşların bir XIX. yüzyıl versiyonu olarak tanımlayan Figes savaşın Tuna üzerindeki bölümünü; 1853 yılında Osmanlı-Rus kuvvetleri arasında Eflak ve Boğdan'da başlayan savaşın ilerleyen safhalarında Osmanlı'nın yanına katılan İngilizlerin ve Fransızların mücadelesi ve Avusturyalıların Rusya karşısında ittifakı desteklemesi ile Rus kuvvetlerin 1854'te Eflak ve Boğdan'dan ayrılarak savaşın Kırım'a kaydığını anlatan ifadeleriyle özetlemiştir³⁷.

Prens Menchikov'un, Kutsal Yerler Meselesi ve Ortodoks tebaanın himayesi hakkındaki Rus Çarının taleplerini iletmek adına Osmanlılarla sürdürmüş olduğu görüşmelerin olumsuz karşılanması neticesinde, Menchikov sefaretini terk edecekti. Rusların diplomatik ilişkileri kesmesi ve devamında Osmanlı Devleti sınırlarına asker ve donanma yığılması gelişmelerin hangi safhalara ulaştığını göstermesi açısından önemlidir³⁸. Diplomasinin çaresiz kaldığı bu günlerde Osmanlı Devleti

³⁴ “Rusya, Edirne Antlaşması gereğince kendi ülkesine kattığı, Tuna'nın delta kolları arasındaki "Yılan Adaları"nda, karantina postaları kurmak hakkını da almıştı. Çar Nikola, neşrettiği beyanname, Tuna sahillerinde kurulacak karantina sayesinde, - harp boyunca Rus ordusuna büyük kayıplar verdirmiş olan - veba salgınının, "bundan böyle iki kat perde ile durdurulacağından bahsediyordu. Bu ifadede hakikat payı bulunduğu şüphesizdir. Fakat bu karantina postaları, icabında pek kolaylıkla askerî postalar haline de konulabilirdi. Bu takdirde de, bu adalar elde olmadıkça Tuna'da seyriüsefere mümanaat olunamayacağından, ileride yapılacak savaşlarda, Osmanlı ordusu Tuna'dan gereği gibi faydalanamayacak ve Avrupa Türkiye'sinin müdafasına ancak Balkan dağlarının eteğinde başlayabilecekti.” Bkz. Turan, a.g.m., s. 147.

³⁵ Ufuk Gülsoy, *1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşında Rumeli'den Rusya'ya Göçürülen Reaya*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1993, s. 7, 83-84.

³⁶ Kırım Harbi çalışmalarıyla ilgili bir yazma eser. Bkz. Erdoğan Keleş, *Kırım Harbi'ne Dâir Notlar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2013.

³⁷ Figes, a.g.e., s.19-20.

³⁸ “Gelişen olaylar çerçevesinde, Tuna'da bulunan Rus ordusunun Memleketeyn'e girip, sınırı ihlal etmeleri halinde sorumluluğun Rusya'da olacağına dair Rumeli Ordusu Müşiri Ömer Paşa tarafından, Prens Gorchakov'a uyarı maiyetinde bir mektup yazılmıştır. Rusya tarafından bir tecavüz

savaşı son çözüm yolu olarak değerlendirirken bir yandan da çıkabilecek bir savaş için hazırlıklarını sürdürüyordu³⁹. Osmanlı Devleti, 1841 Londra Boğazlar Sözleşmesi'ni imza eden devletlere kendini korumak amacıyla Tuna kıyıları ve çevresinde askerî tedbirler⁴⁰ alacağına ilişkin bir nota göndermiş, İngiliz hükümeti ise buna karşılık olarak, Osmanlı Devleti'ne yardım etmek adına 2 Haziran'da donanmasını Beşike Körfezi'ne gönderilmesine dair emir vermiştir⁴¹.

3 Temmuz 1853 tarihinde Ruslar, Osmanlı kuvvetlerinin henüz hazır olmamasından da yaralanarak Eflak ve Boğdan'ı işgal etmişlerdir⁴². 29 Eylül 1853 tarihinde Babıâli'de yapılan bir toplantıyla beraber Rusya'ya savaş kararı alınmıştı. Konunun Sultan Abdülmecit'e arz olunması akabinde Şumnu'da bulunan Tuna ordusu komutanı Ömer Paşa'ya harekete geçmesi emredilmiştir. Derhal, 4 Ekim günü ise, Gorchakov'dan Eflak ve Boğdan'ı boşaltması istenmiştir⁴³.

Osmanlı-Rus kuvvetleri arasındaki ilk ciddi çarpışmalardan bir tanesi Rus ordusunun Niş ve Sofya üzerinden İstanbul'a ilerlemek üzere çevirme plânının fark edilmesiyle Osmanlı Ordusu'nun 7 Ekim'de Kalafat'ı işgal etmesi sonucunda meydana gelmiştir. Ayrıca, Osmanlı Ordusu, Tuna'yı kontrol altında tutabilmek adına Vidin ve Kalafat'ı tahkim ettiği gibi bu bölgelerin güvenliği için de Rusların yığınak yaptığı Olteniçe üzerine de taarruzda bulunarak ve Rus ordusuna karşı başarılı olmuştur⁴⁴.

hareketi vuku bulacak olursa buna ne şekilde karşılık verilmesi gerektiği ve Silistre Valisi Said Paşa tarafından gerekli tedbirlerin alınacağından söz edilmiştir. Rusya askerlerinin Memleketeyn'e girip bölgede toplanması üzere ilk olarak Osmanlı Devleti'nin bu olayı protesto edecek olması, sonrasında ise gerekli tedbir ve politikanın belirleneceği bununla beraber Rusların bu mahalden çıkarılması için eldeki kuvvetin maiyetine göre Memleketeyn içlerine ilerlenmesinin de seçeneklerden birisi olduğu üzerine durulmuştur.” Bkz. Osmanlı Belgelerinde Kırım Savaşı (1853-1856), T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006, s. 14-22.

³⁹ Cezmi Karasu, *Kırım Savaşı Sırasında Osmanlı Diplomasisi (1853-1856)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 1998, s. 57.

⁴⁰ “Rumeli Ordusu Müşiri Ömer Paşa bir yandan askerî hazırlıklar ve müstahkem mevkiilerin daha da güçlendirilmesi ile uğraşırken diğer yandan uluslararası bir su konumundaki Tuna etrafındaki hazırlıkların uluslararası anlaşmalara aykırı olmaması için çaba harcıyordu. Ömer Paşa ayrıca herhangi bir ihtilaf ortaya çıkmaması ve harekât için kolaylık sağlaması bakımından gerekli olan haritaları çoğaltılarak ordudaki komutanlara dağıttırıştır.” Bkz. Karasu, a.g.t., s. 57.

⁴¹ Keleş, a.g.m., s. 163.

⁴² Keleş, a.g.m., s. 163-165.

⁴³ Doğru, a.g.e., s. 128.

⁴⁴ Karasu, a.g.t., s. 73.

3.3.1. Osmanlı Savunması: Silistre Müdafaası

Rus kuvvetleri önceki Osmanlı-Rus savaşlarından edindiği tecrübelere dayanarak Tuna sağ kıyısına geçmek için planlar yapması 1854 yılının ilk çeyreğine denk gelmektedir. Sertoğlu'nun ifadesiyle Ruslar harekâtın icrasını şöyle sürdürmüşlerdir; “*Ruslar 23 Mart 1854 günü sabaha karşı taarruza geçerek Tuna Nehri’ni Kalas, İbrail ve İsmail taraflarından aşıp kuzey Dobruca’yı istila ile başladılar. Tolcu, Maçin, İsakçı, Hırsova ve Köstence üst üste düşerek Trayan hattına kadar olan arazi Rusların eline geçmişti. Bunun üzerine, Serdar Ömer Paşa’nın plâni gereğince bu noktaların bazıları mukavemetsiz tahliye olunmuştu*⁴⁵.”

Rusların planı çerçevesinde, Dobruca’yı hareket merkezi yapmak Silistre, Şumnu ve Varna’ya hâkim olmayı zorunlu tutuyordu⁴⁶. Silistre’nin düşmesi Osmanlı Devleti için olumsuz sonuçlar doğuracağından Gözler’in ifadesiyle kale şöylece müdafaa edilecekti; “*Çanakkale topçularından bir tabur Redif Hassa birinci İzmit alayı ve Anadolu’dan gelen bir hayli taburla takviye edilmişti. Ayrıca dokuz adet tabya on altıya çıkarılmıştı. Kalede 120 adet top, 12 adet de havan topu bulunuyordu. Kalenin kuvvet bakımından bilançosuna bakıldığında mevcut durum şöyle idi: Silistre yerli Türklerinden bir tabur topçu; Aydın Efelerinden Alo’nun yanında bin kadar fedai zeybek; Gönüllü bölükleri üç bölük; Debre, Pirzerin Alayı 80 kişi; Çanakkale Topçu Alayından bir tabur; İstihkâm Birinci Alayından iki bölük istihkâm; İstanbul Topçu Alayından dört kıta top, askerleriyle; Mısır askerlerinden on birinci Piyade Alayından üç tabur; İzmit havalisi askerleri 4 tabur; Edirne havalisi askeri dört tabur; Redif Hassa Birinci Alayı Redif Nizamiye Birinci Alayı ve beş bin kadar da başıbozuk gönüllü*⁴⁷.”

Paskevich tereddüt yaşadığı Silistre kuşatmasından mücadeleler sırasında Rus kayıplarının artmasıyla daha da uzaklaşarak Çar’ın Silistre’ye bir an önce gerçekleşmesini istediği taarruz emrini geciktirecekti. Paskevich’in kendince önlem olarak temkinli davranmayı tercih etmesinin sebebi, Rusya’nın aksi bir durumda voyvodalıklar bölgesinde kuşatılma ile karşı karşıya kalabilme olasılığıdır. Bu

⁴⁵ Mithad Sertoğlu, *Mufassal Osmanlı Tarihi (Resimli-Haritalı)*, C: 6, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2011, s. 3039.

⁴⁶ Sertoğlu, a.g.e., s. 3039.

⁴⁷ Gözler, a.g.m., s. 699.

durum, Avusturya'nın Sırp sınırına asker kaydırması ve İngiliz-Fransız kuvvetlerinin kıyıya çıkması ile mümkün olabilirdi. Korkulan başa gelecek, Rusların Tuna cephesi için Odesa'da 60.000 asker ve büyük bir miktarda mühimmat topladığını öğrenen İngilizler 22 Nisan'da Batı filolarına Odessa'yı bombalatacaktı. Rus topraklarına doğrudan taarruzların başlamasına rağmen Nikolay, Paskevich'in Silistre üzerine yönelik taarruz harekâtına devam etmesini isteyecek ve Ruslar 16 Mayıs'ta şehri bombardımana tutmaya başlayacaktı⁴⁸.

Rusların Silistre temelli olarak Tuna cephesindeki taarruzları ilk olarak kalenin karşısındaki Tuna üzerinde bulunan adayı işgal etmekle başlamıştır⁴⁹. Ruslar Silistre önlerindeki planlarına göre: Sahildeki Osmanlı toplarını etkisiz kıldıktan sonra buradan köprü kurarak veya gemilerle büyük kuvvetlerini kıyılara ulaştırarak kaleyi teslim alacaklardı⁵⁰. Ruslar planları çerçevesinde köprüler kurarak kaleyi topçu ateşine maruz bırakmışlardır. Taarruzlarını; 38 tabur piyade, 6 alay süvari 2 alay topçu ve 150 kadar toptan oluşan kuvvetliyle sürdürürken; Musa Paşa buna 3 bölüm muntazam süvari ile karşı koyuyordu. Fakat Osmanlı birliklerinin iz'aç hareketlerine rağmen sürdürülen kuşatma harekâtı 18 Mayıs 1854 tarihinde kalenin kuşatılmasına engel olamayacaktı⁵¹. Rusların muhasarası Mareşal Paskevich komutasındaki 80.000 bin kişi iken Osmanlı müdafaası Topçu Feriki Musa Paşa komutasındaki 10.000 kişiden ibaretti⁵².

Rusların, kaleleri tahrip edebilmesi için bu mevkilere yaklaşması gerekiyordu. Paskevich, bu adım için istihkâm çalışmalarına izin vererek topları surların karşısına almaya çalışmıştır. Bir diğer yandan nehir filosundaki topların desteğine de başvurulmuştur. Gün boyu şehrin bombardıman altında tutulmasına rağmen Osmanlı direnişi kırılmıyor taraflarca aralıksız taarruz ve müdafaa⁵³

⁴⁸ Figes, a.g.e., s. 188-192.; Emin Âli Çavlı, *Kırım Harbi: Paris Muahedesi 1856*, Hilmi Kitabevi, İstanbul, 1957, s. 19.

⁴⁹ Sertoğlu, a.g.e., s. 3041.

⁵⁰ Gözler, a.g.m., s. 697-700.

⁵¹ Sertoğlu, a.g.e., s. 3041; Gözler, a.g.m., s. 700-701.

⁵² Sertoğlu, a.g.e., s. 3041.

⁵³ Kuşatmanın güncesini tutan Butler'in notları için. Bkz. Figes, a.g.e., s. 192-193.; İlgili notlar Osmanlı savunmasının ayrıntıları açısından da önem arz etmiştir. Bkz. Ferik Ahmed Muhtar, *Kırım Sefer-i Meşhuru Evalindeki 1270 Osmanlı-Rus Tuna Seferi ve Bunun Nihayetindeki Silistre Müdafaa-i Kahramannamesi*, İstanbul, 1922, s. 112.

gerçekleştiriliyordu⁵⁴. 20 Mayıs - 5 Haziran tarihleri arasında Silistre'yi elde etme arzusuyla verilen piyade hücumu emri de sonuçsuz kalacaktı. 9 Haziran'da geniş çaplı bir Rus hücumunun püskürtülmesi Osmanlı kuvvetlerinin Rus mevzilerine karşı çıkış harekâtında bulunması 2.000 Rus kaybına neden olmuştu. Kale Komutanı Musa Paşa'nın⁵⁵ şehit olmasıyla beraber yerine tayin olan Rifat Paşa, 7 Haziran itibariyle kumandayı ele almış bulunuyordu⁵⁶.

Paskevich, 10 Haziran'daki çarpışmalarda yaralandığını belirterek komutayı General Gorchakov'a bırakmıştır. Çar, Avusturya ve müttefik kuvvetlerinin tehdidinden de çekinerek son bir kez de olsa Silistre kalesine taarruz edilmesini istiyordu⁵⁷. 2 ve 11 Haziran'da iki defa takviye alan Silistre Kalesi'nin Şumnu ile irtibatını kesmek isteyen Gorchakov 13 Haziran'da Mecidiye, Arab ve Yanya tabyalarına karşı hücum düzenlemiş ve bu amaçla lağımları ateşe verdirmişti⁵⁸. Ruslar, Şumnu irtibatı konusunda istenene ulaşılar da, tabya muharebelerinde başarılı olamamışlardı. Osmanlı karşı hücumlarıyla ağır zayıatlar alan Rus kuvvetleri muhasarayı kaldırma kararı almaya hazırlanmaktaydı. 15 Haziran'daki Osmanlı karşı hücumu ise Rusları geri çekilme kararı almalarına sevk etmiştir⁵⁹.

3.3.2. Kuşatmanın Kalkması ve Harbin Sonuçları

Figes kuşatmadan vazgeçilme sebebini şöyle belirtmiştir; "...O aşamada 30 bin Fransız, 20 bin İngiliz ve 20 bin Türk askerinin Silistre savunmasını takviye etmeye hazır olduğu ve Sırp sınırına 100 bin asker yığan Avusturya'nın Çar'a Tuna voyvodalıklarından çekilmesi için bir ültimatom verdiğiydi." Figes, konuya ilişkin

⁵⁴ Figes, a.g.e., s. 192.

⁵⁵ "Musa Paşa, Selânik'te doğmuştu. Ataları Anadolu'dan gelmiş Türkmenlerdendi. Askerliğe intisap etmiş ve kısa bir zamanda büyük başarılar göstermişti. Sınıf topçu idi. Bu devamlı başarılar, kendisinin çabucak paşalığa ve ferik rütbesine yükselmesini sağlamıştı. Ölümünden evvel Abdülmecit kendisine "Vezirlik" rütbesi vereceğini bildirmişti. Bunu duyan büyük adam, "Şahadet rütbesini vezirliğe tercih ederim!" demişti. Ölümünden birkaç gün sonra Serdar-ı Ömer Paşa'ya gönderdiği Rifat Bey, mareşallik rütbesinin müjdesini getirmişti. Fakat o, istediği rütbeye, rütbelerin en yükseği olan şehitliğe kavuşmuş bulunuyordu. Paşa'nın Silistre'de bulunan türbesindeki mermer mezar taşında şunlar yazılıydı." "Ferikan-ı Kiramdan Tophane-i Amire Reisi Silistre'de Şehit Olan Gazi Musa Hulûsi Paşa'nın Merkad-i Şerifidir." Bkz. Gözler, a.g.m., s. 703.

⁵⁶ Figes, a.g.e., s. 193; Sertoğlu, a.g.e., s. 3042.

⁵⁷ Figes, a.g.e., s. 194-195.

⁵⁸ Gözler, a.g.m., s. 704.

⁵⁹ Sertoğlu, a.g.e., s. 3042-3043.

açıklamalarını şöylece sürdürmüştür; Avusturya'nın Ruslara batıdan taarruz etmesi Tuna'daki ikmal hattını keseceği ve geri çekilme (ricat) yolunu kapatacağı için Rusların güneyden saldıran müttefik ordularına açık bir hedef durumuna dönüştürmekteydi. Çar'ın ordularını imhadan kurtarmak için çekilmekten başka bir seçeneği kalmamıştı. Gorchakov, Çar'ın istediği üzerine çekilme esnasında şu veda sözlerini askerlerine iletmişti: "*Beyler, Şimdilik Bükreş'ten ayrılıyoruz, ama yakında dönmeyi umuyorum - 1812'yi unutmayın*⁶⁰".

Çekilme zaruretini kabul etmek istemeyen Çar I. Nikolay Başkomutan Gorchakov'a bir emir göndererek Memleketeyn'in yeniden işgalini istese isteklerine ulaşamayacak olan Ruslar Osmanlı taarruzu ile karşılaşacaklardı. Osmanlı kuvvetlerinin Eflak'a girmesiyle Boğdan'a çekilen Ruslar bir süre sonra burayı da boşaltmak zorunda kalacaklardı⁶¹. Osmanlı ve Avusturya arasında 30 Eylül tarihinde Eflak ve Boğdan adına yapılan antlaşmaya göre, harbin sonuna kadar bu bölgeler Avusturya tarafından işgal edilecek ve gelebilecek saldırılara karşı korunacaktı. Böylece, Avusturya Tuna üzerinde etkin durum elde etmiş olsa da Rusya ile savaşılan cephelerden biri kapanmış olacaktı. Cephenin kapanmasıyla müttefikler Rusya'yı barışa zorlamak için Kırım'a saldırmayı uygun bulacaktı⁶².

Efe, savaşın Silistre bölgesini ilgilendiren en önemli sonuçları ise şöylece ifade etmiştir; "*Tuna ağzında bulunan adaların Osmanlıya verilmesi, Tuna'nın serbest ticarete açılması, seyri seferi kontrol için uluslararası komisyon oluşturulması ve Eflak ve Boğdan'ın iç işlerinde özerk hale gelmesi sayılabilir. Kısacası Küçük Kaynarca'dan beri bölge üzerinde siyasi ve ticari etkinliğini artıran Rusya bu haklarını yitirmişti*⁶³".

3.3.3. Silistre'de Muhafaza Üzerine Notlar

Osmanlı Ordusunda savunmanın esas alınmasının nedenlerinden biri, kuvvetlerinin düşmandan sayıca yüksek olmasına karşın plan eksikliğinin var

⁶⁰ Figes, a.g.e., s. 203-206.

⁶¹ Sertoğlu, a.g.e., s. 3043-3044.

⁶² Karal, a.g.e., s. 238.

⁶³ Efe, a.g.m., s.163-164.

olmasıydı. Ömer Lütfi Paşa bu eksikliğin farkına varmış ve her harekât tarzı için talim ve terbiyenin farkında olunarak usulüne uygun hazırlık yapılmasını öneriyordu. Silistre'nin savunulmasında zorluklar çekilmesinin bir başka sebebi ise Osmanlı donanmasının Sakız ve Çeşme facialarında imha edilmiş ve bu eksikliğin bu dönemde de devam etmesiydi⁶⁴.

Ferik Ahmed Paşa eserinde Silistre'nin müdafaasına yönelik vermiş olduğu detaylara ilişkin bilgilerden de bahsetmiştir: Osmanlı Devleti'nin Tuna Cephesinde müdafa için 140.000 kişilik bir ordu hazırladığını ve Müşir Ömer Paşa komutasında çeşitli noktalara yerleştirilen askerlerin belirlenen merkez ve mevkileri müdafa ile görevlendirildiği belirtilmektedir. Bu mevkilere yerleşim planı kapsamında incelendiğinde; Ömer Paşa komutasında Şumnu merkez olmak üzere 40.000 kişi; Babadağı'nda 15.000 kişi; Rusçuk'tan Zıştovi'ye kadar Tuna sahillerinde 20.000 kişi; Zıştovi'den Vidin'e kadar Tuna sahillerinde 20.000 kişi; Varna, Pravadi ve bunlara denk kalelerde 20.000 kişi; ihtiyat suretinde ise Sofya'da 25.000 kişi bulunduğuyla ilgili bilgiler yer almaktadır. Özellikle, Mısırdan gelen askerlerin büyük kısmının Tuna boyundaki Şumnu, Rusçuk, Silistre ve benzer ehemmiyetteki kale ve sahillere yerleştirilmesi ilgili bilgilere rastlanmaktadır. Anlaşılacağı üzere savunma tertibatı alınırken temelde yapılanlardan bir tanesi, Tuna boyunu korumak adına stratejik noktalara asker sevk edilmesi ve gerekli tertibatın alınmasıydı. Mısır askerlerinin Silistre'ye gönderilmesiyle beraber orada inşa edilecekleri olan tabya (Arap Tabya) aracılığıyla savaşın önemli bir safahatını gerçekleştireceklerdir⁶⁵. Silistre'nin bulunduğu mevki dolayısıyla muharebe sırasında savunma açısından bir kazanım elde ettiği de bilinmektedir. Silistre mevkiine doğru "Deliorman" ismiyle anılan ormanlık bölgenin sıklaşması bu noktanın kuşatılması sırasında kaleye gelecek olan yardım kollarını gizleyerek onların düşman tarafından fark edilmemesine sağlardı. Ormanlık bölgenin bir diğer katkısı ise bölgenin düşman tarafından abluka altına alınmasını engellerdi⁶⁶.

⁶⁴ Köremezli, a.g.t., s. 94-97.

⁶⁵ Ferik Ahmed Muhtar Paşa, *Kırım Harbi'nde Silistre Müdafaası 1853-54 Tuna Seferi*, haz., Gültekin Yıldız, Fatih Tetik, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014, s. 25-29.

⁶⁶ Ferik Ahmed Muhtar Paşa, a.g.e., s. 88.

İlgili eserde, önceki seferlerde de olduğu üzere Tuna güneyine ulaşmak için bir geçit kabul edilen Silistre Kalesi'nin muhafazası için ayrıca bir muhafaza kuvvetinin tahsis edilmediği, Ömer Paşa'nın Şumnu merkezli olarak 40.000 askerinden gerektiğinde bu bölgeye yeter sayıda müdafaa ve muhafaza kuvvetinin gönderileceğinden bahsedilmektedir. Muhafaza kapsamında Silistre'de 8.000 civarında bulunan asker mevcudunu gelen yardımlarla beraber 15.000'e kadar çıkarmıştır. Kuşatmanın şiddetlenmesi üzerine Ömer Paşa'nın 30.000 kişilik mevcut ordusuyla kalenin yardımına gitmesi gündeme gelirken Rusların çeşitli sebeplerden ötürü geri çekilmesiyle kuşatmayı kaldırması sonucunda bu faaliyete gereksinim duyulmamıştır⁶⁷.

Sözü geçen eserde, Woods tarafından kaleme alınan "Son Sefer: Doğudaki Savaşın Kısa Hikâyesi" başlıklı kitaba göre, Şehrin muhasaraya dayanabilmek adına yeterli miktar erzak, içecek ve mühimmata sahip olmadığından bahsederken, yapının eski sistemde inşa edilmiş olduğunu, istihkâmların zamanla yenilenmediği için coğrafya ile uyumsuzluk gösterdiğini tepelerin hâkimiyet ve engeli altında kaldığı için gerekli ve yeterli şekilde tertip ve tanzim edilmeye müsait olmadığını ifade ederek konuyla ilgili bilgiler vermiştir⁶⁸.

Ayrıca, Butler'in günlük notlarından, Osmanlı'nın kale sistemlerinin savunma kapasitesi artırılarak silahlandırılmış teknolojiyle beraber düşmana karşı yıkıcı bir etki oluşturulabilecekken bunlardan yararlanılmadığı ve bunun sebebi olarak ise müstahkem mevkilere gerekli yardımın yapılmaması bununda merkez ile olan iletişimin sağlıklı bir şekilde devam ettirilememesine bağlandığı öğrenilebilmektedir⁶⁹.

3.4. 1877-1878 OSMANLI-RUS SAVAŞI

Bu tarihlerde, Tuna Cephesi düşünüldüğünde ve stratejik açıdan değerlendirildiğinde Rusların payitahta ulaşması adına iki güzergâhtan söz edilebilir. Bunlardan biri deniz yolu olmakla beraber kullanılabilirliği mümkün değildir. Çünkü

⁶⁷ Ferik Ahmed Muhtar Paşa, a.g.e., s. 90-91.

⁶⁸ Ferik Ahmed Muhtar Paşa, a.g.e., s. 92-93.

⁶⁹ Köremezli, a.g.t., s. 233-234.

Osmanlı donanmasının Karadeniz'e hâkim pozisyonda olması bunu engellemektedir. Bu durumda Rusların harekât noktası ikinci seçenek, Tuna'nın geçilmesi ve Balkanların aşılması olarak belirlenecekti⁷⁰. Öncelikle, belirlenen yol ile faaliyetlerin kolaylaştırılması gerekmektedir. Osmanlı'nın Romanya'yı kendi yanına çekmemesi Ruslara bu konuda bir fırsat tanımış, Rusların savaş öncesinde Romanya topraklarına anlaşma ile girerek Tuna gerisinde ordusunu daha etkin ve güçlü tutabilmesini sağlamıştı. Bu çerçevede Rusların, Tuna'yı doğusundan, ortasından veya batısından geçerek harekâta başlaması beklenmekteydi. Tuna'nın doğusundan düzenlenecek bir harekât Silistre-Ruşçuk-Varna ve Şumnu kaleleri ile karşı karşıya kalınması demektir⁷¹. Fakat Ruslar, geçiş istikameti olarak bu kez beklenenin aksine Silistre merkezli olmayan bir noktayı tercih edecekti.

3.4.1. Tuna'da Değişen Rus Stratejisi

23 Nisan 1877 tarihinde İstanbul'daki Rus elçiliğinin diplomatik ilişkilerin kesildiğine dair Hariciye Nezaretine bir nota vermesi yeni bir Osmanlı-Rus Savaşı'nın başladığının işaretiydi⁷². Tuna cephesi kumandanlığına Abdülkerim Paşa⁷³ tayin edilmişse de yaşlılığından ötürü vazifesini etkin olarak yerine getiremediğinden yanında Ahmed Eyüp Paşa görev yapıyordu. Genel karargâh Şumnu'da iken Tuna cephesi; Şumnu, Varna, Dobruca, Silistre, Rusçuk, Vidin kuvvetleri olmak üzere altı gurup halinde tertiplenmişti. Fakat bu tertip daha önceki Osmanlı-Rus savaşlarından esinlenerek Rusların geçiş ve taarruz istikametlerine binaen hazırlanmasından ibaretti. Kalelere dayanarak savunmayı esas alan bir niteliğe sahipti. Osmanlı donanması ise, Tuna sağ kıyısı üzerinde Vidin, Rahova, Niğbolu, Zıştovi, Rusçuk, Tutrakan ve Silistre'de dağılmış bulunuyordu. Fakat Tuna'nın sol kıyısında savaşın sonuna kadar Osmanlı donanmasının İsakça'dan

⁷⁰ Süer, a.g.e., s. 28.

⁷¹ Süer, a.g.e., s. 22-28.

⁷² Efe, a.g.m., s. 164-165.

⁷³ "Abdülkerim Paşa, ata binemeyecek kadar ihtiyar ve hastalıklı bulunmakla beraber, değerli ve bilgili bir askerdi. Nitekim Sırbistan savaşında zaferi o temin etmiş bulunuyordu. Ne çare ki kumandanlığı sırasında savaşı istediği gibi yürütmesine meydan verilmemiş ve harp İstanbul'dan idare edilmiştir. Rusların geç kalan davranışlarından faydalanılarak Osmanlı ordusu birlikleri Bulgaristan üzerinden süratle Tuna kıyısında toplanmış olsaydı, düşmanı daha orada durdurmak ve hatta geri püskürtmek kabil olabilirdi." Bkz. Sertoğlu, a.g.e, s. 3301-3302.

ileriye geçmesini engelleyen bir büyük çaplı Rus topları mevcuttu⁷⁴. Şirokorad eserinde, Osmanlı'nın Tuna donanmasına bağlı gemilerin 500 millik bir alanda yayıldığını belirtirken, bazı Sovyet tarihçilerinin bunu bir temel hata olarak kabul ettiğini fakat Tuna Donanması'nın amacının düşmanla çarpışmak yerine düşmanın karşıya geçmesini engellemek amacıyla kullanıldığını ifade etmiştir⁷⁵.

Tuna'nın geçilmesinin ilk adımlarından biri Osmanlı donanmasının aşılmasıydı. Rus ordusu bunu ağır toplar ve nehre mayın döşemek suretiyle denemiştir. Bu amaç çerçevesinde 14 buharlı bot ve 20 kürekli tekne Kişinev'de hazır bulundurulduğu gibi Dinyester'e de bot ustaları getirilmiştir. 21 Nisan 1877 tarihinde başlayan çarpışmalar 15 Haziran'a kadar sürmüştü, bu zaman zarfında Rus toplarının Osmanlı cephesini dövdüğü ve Tuna sol sahilinin yoğun topçu atışı altında kaldığı gözlenmektedir. Atışlar karşıya geçmeye hazırlanan Niğbolu üzerinde arttırılmıştı. Osmanlılar bu noktayı savunmaya yoğunlaştıkları için Zıştovi'yi dikkatlerinden kaçırmışlar, özellikle yoğun topçu atışları yüzünden düşmanın Tuna'yı nereden geçeceğini belirlemede de zorluk çekmişlerdi⁷⁶.

Rusların kaleleri kuşatmadan Tuna'yı aşamayacağını düşünen Serdar-ı Ekrem Müşir Abdülkerim Paşa Tuna Nehri'ni asıl müdafaa hattı olarak görmüyor; kaleleri tercih ediyordu. Tuna'yı geçebilmek ise ancak Haziran sonunda gerçekleşebilmiştir. Bunda, Abdülaziz devrinde düzenlenen Osmanlı donanmasının payı vardır. Dobruca'yı da geçen Ruslar, Silistre, Varna ve Rusçuk Kaleleri'ne saldırmak yerine Niğbolu, Zıştovi ve Tutrakan mevkilerine hücum etmeyi uygun bulmuşlardı. Çünkü Niğbolu ve Zıştovi'den geçerek Bulgaristan'da bir ayaklanma başlatmayı ve Balkanlar'a daha kolay inmeyi amaçlıyorlardı. Ayrıca, Tutrakan'dan geçilmesinin Varna demiryolunun ele geçirilmesi anlamına gelebileceği gibi Silistre ile Rusçuk kalelerinin Şumnu Karargâhı ile bağlantısı da kesilebilecekti. Bu faktörler Ruslar için hayati önem taşıırken, savaşın balkanların geneline yayılması aslında Rusların değişen stratejilerinin de habercisiydi⁷⁷.

⁷⁴ Sertoğlu, a.g.e., s. 3301-3303.

⁷⁵ Şirokorad, a.g.e., s. 416-417.

⁷⁶ Bkz. Şirokorad, a.g.e., s. 417-418.

⁷⁷ Süer, a.g.e., s. 85.; Efe, a.g.m., s. 166-168.

3.4.2. Harbin Askeri Sonuçları

Süer, Tuna'nın muhafaza edilememesinin başlıca nedenleri şöyle özetlemektedir: Ruslar tarafından Tuna'ya dökülen mayınlardan çekinilmesi ve Osmanlı filosu tarafından gereken taarruzun sürdürülmemesi; Rusların isabetli planlamaları ve stratejik yönden önemli noktalardaki hazırlıkları; geçiş bölgelerinin gizlenmesi ve buraların hafif ve ağır silahlarla korunması; bazı durumlarda gösteri çıkarmalarının gerçek olduğu sanılarak Osmanlı tarafından kuvvetlerin erken çekilmesi yönünde emir verilmesi; Rusların Tuna'yı geçebileceği noktaların yanlış öngörülmesi; Ruslar hazırlıklarını keşif ve istihbarat ile sürdürürken, Osmanlılar tarafından izlenen yerlere gerekli takviyelerin yapılmaması ve stratejik bölgelerin sonuna kadar savunulmaması; Dobruca bölgesindeki Osmanlı kuvvetlerinin yetersizliği ve bu kuvvetlere yeterince takviye ve tahkim edememe sorunu⁷⁸.

Yapılan hatalar kapsamında konu değerlendirildiğinde Süerdem, muharebelerde kolordu düzeninin büyük taktik birliği anlamına geldiğini fakat savaşın başlarında Osmanlı Ordusunun tümen tümen dağıldığı belirtirken Osmanlı ordusu ve müdafaa planı ilgili olarak şunları ifade etmiştir; “...*fırtınalı havalarda hareket edemeyen büyük bir zırhlıya benzeyip torpiller gibi birbiri ardınca sevk ettiği tümenler Rus ordusunun dalgalı denizinde hemen arkasından kapanan bir takım delikler açıp yok oluyordu. Başkomutanın sonradan sunduğu rapor -savunma mektubu- birkaç kelimeyle özetlenebilir:*” “*Rus ordularının er geç bir geçiş noktası bulup her engele rağmen geçecekleri kesin olduğundan onların geçişlerine engel olmamak, kendilerini Silistre, Rusçuk, Şumnu, Varna dört kalesi içine geçirmek ve bir kere bu bölgeye girdikten sonra kısım kısım yenmek daha iyidir.*” “*Bu planın temelinden çürük olduğuna şüphe yoktur; çünkü Rusların o kadar büyük yanlış yapabilecekleri nasıl beklenebilir? Dört kale içine girecek yerde, asıl hedeflerine doğru daha doğal ve kısa olan yolu seçecekleri akla daha yakın değil midir? İkinci derecede önemli olan bir takım hedefler karşısında bitmez tükenmez harekât yapmakla ileriye doğru gidişlerini durduracakları düşünülebilir mi?*”⁷⁹

⁷⁸ Süer, a.g.e., s. 97-98.

⁷⁹ Rasim Süerdem, *Kaçırılan Fırsatlar; 1877 Osmanlı-Rus Savaşı Hakkında Eleştiriler ve Askeri Düşünceler*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Ankara, 1997, s. 16.

SONUÇ

Stratejik noktaları ele geçirme arzusu tarih boyunca sayısız savaşlara sahne olurken bunlardan birkaç tanesi de Tuna kilidini kırabilmek adına sürdürülmüştür. Siyasi tarihini stratejik mevkiinin tayin ettiği Tuna coğrafyası, XVIII. yüzyılın son çeyreği ile XIX. yüzyıl boyunca Osmanlı Balkanlarının kilit noktası haline dönuşmüştür. Osmanlı tarihi bağlamında çözüme devrine denk gelen olaylar silsilesi bu coğrafyada zaman zaman tekerrürlerin yaşanmasına da vesile olmuştur. Tuna boyu üzerinde defalarca cereyan eden muharebeler, Rusya açasından taarruzların neticesinde İstanbul'a ulaşılmasıyla sonlanırken; Osmanlı için ise askeri yapılanma sürecinde harekâtların savunma prensibine göre sonlanmaksızın sürdürülmesiydi.

Tuna muhafazasında Silistre ile beraber Rusçuk ve Varna sağ kolda yer alan ana savaş güzergâhlarını oluşturmaktaydı. Burada üstün taraf olmanın yolu yaşanılanlardan anlaşılacağı üzere ordu ve lojistikten geçmekteydi. Öyle ki Karadeniz ve Tuna Kıyısında kilit noktalar olarak bilinen bu Osmanlı kaleleri muharebeler sırasında hata ve eksiklerden ötürü defalarca düşmanın kuşatmasına maruz kalmıştır.

Osmanlı'nın Tuna'da Muhafazayı sürdürememesinin sebepleri konu dâhilinde detaylandırılmış, Silistre bazında muharebe örnekleri gösterilerek faaliyetler hakkında detaylı bilgiler verilmiştir. Muhafaza başlığı altında savunmanın sürdürülememesinin nedenleri üzerine genel bir değerlendirme yapılacak olursa şunlar ifade edilebilir:

1711 Muharebelerinde Osmanlı askeri kuvvetlerinin, Rus kuvvetlerine karşı istatikselsel yönden zayıf olduğu gözlenirse de üstün gelen tarafın Osmanlı ordusu olduğu bilinmektedir. Tersine bir durum 1736-1739 muharebelerinde mevcuttur. Bu kez asker, teçhizat ve ikmal bakımından zayıf olan Rusların Kırım'a girmelerine engel olunamayacaktı. Osmanlı Ordusundaki güç ve kuvvet dengesinin değişimine ilişkin somut anlamda ortaya çıkan ilk örnekler bu şekilde gözlemlenebilmiştir.

XVIII. yüzyılın son dönemlerinde özellikle ekonomik açasından savaşlarla doğru orantılı olarak bir kayıp ve zarar durumu da fark edilebilmektedir. Kırım'ın 1783'de Ruslar tarafından ilhakı sırasında Osmanlı kuvvetlerinin tepki gösterememesinin

bununla ilgili olduğu belirtilebilir. Osmanlı ordusunun askere ihtiyaç duyduğu bu dönemde defterdar savaşa girişebilmek için, 15.000.000 kuruşa ihtiyaç olduğunu ifade ederken bu rakamın o anki hazinenin güncel geliri kadar olduğu bilinmektedir. Bu yüzden, yeni bir sefer açılması için 1787'ye kadar beklemek mecburi bir durumdu¹.

Agoston makalesinde İbrahim Müteferrika'nın risalesinden bilgiler sunarken, Osmanlı'da ıslahatlara uzak durulmasının nedenlerini şöyle özetlemiştir: Müteferrika, Hristiyan ordularındaki dengenin yapısından bahsederken; piyade, süvari ve hafif süvari gibi sınıflar arasındaki işbirliğine dikkat çekmektedir. Özellikle askerlerin eğitim, talim usulleri açısından daha üstün, ordugâhların nizamı, savunma düzenleri, askeri istihbarat, karşı istihbarat, savaş usulleri gibi teknik ve stratejik konularda yetkin olmalarını bu orduların özellikleri olarak belirtmektedir. Petro'nun askeri ıslahatlarına da değinilen risalede, bunlar taklide değer bulunurken özellikle Rusların, Karadeniz'de kurdukları yeni düzen ya da Karadeniz'deki Osmanlı Savunma sisteminin aşılması süreci dikkat çekenler arasındaydı. Müteferrika Osmanlı'da özellikle askeri ıslahatların başarıya ulaşmasını ise askeri örgütlenme, düzen ve disiplin (nizam-ı cedid) gibi konularla ilişkilendirmekteydi. İlgili makalede Müteferrika'nın Avrupalı çağdaşlarından da alıntı yapan Agoston, Mareşal Saxe'nin 1732'de söylediği şu ifadeyi dile getirmiştir: “*Onlarda (Osmanlılar) eksik olan cesaret, sayılar ya da servet değil, düzen, disiplin ve tekniktir.*”²

Osmanlı'nın kendini savunamama nedenleri olarak değinilebilecek bir başka konu ise XIX. yüzyıl sürecindeki askeri düzendir. Yeniçerilerin görevlerini yerine getirmemesi II. Mahmut döneminin temel sorunlarından biri olmuştur. 400.000 Yeniçeri'den 60.000 kadarı görev başında yer alırken bunların sadece 25.000'i savaşa katılmaktaydı. Üstelik Asâkir-i Mansure-i Muhammediye adı verilen yeni orduya birçok kaynak ayrılrsa da bu yol ile de imparatorluğu korumak mümkün olmayınca Redif askeri teşkilatı kurulmuştur³. Var olan askerlik sisteminin bazı olumsuzlukları askerlik alım şartlarında istenilenin sağlanamaması, ömür boyu

¹ Gabor Agoston, *Osmanlı'da Savaş ve Serhad*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2013, s. 107-108.

² Agoston, a.g.e., s. 108,109.

³ Musa Çadırcı, *Tanzimat Süresince Türkiye Askerlik*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2008, s. 9-31.

askerliğin ekonomik ve sosyal anlamda problemlere neden olması gibi çeşitli sorunlara sebebiyet vermiştir. Bunu engellemek adına askerlik süresi üzerine düzenlemeler yapılmıştır. 8 Eylül 1843 tarihinde askerlik süresi beş yıl olarak belirlenirken kura usulü esas alınacak, beş yıllık süreyi tamamlayanlar ise yedi yıl boyunca redif sınıfında hizmet ederek toplamda 12 yıl olarak askerlik süresini icra edeceklerdi. Yine 1848’de ordu sayısının beşe çıkarılmasıyla beraber Asakir-i Mansure yerine Asakir-i Nizamiye ismi benimsenecekti⁴. Kırım savaşı Tanzimat Ordusu adı verilen yeni düzende ilk başarılı sınavının icrası için örnek teşkil edecekti. Ayrıca yapılan düzenlemeler ile piyade, süvari, istihkâm sınıfları için Fransız, topçular için Alman (Prusya) talimnameleri ve eğitimleri esas alınmıştır. 1877-78 Savaşına kadar savaşların teknik ve taktik gelişimi doğrultusunda çeşitli arayışlara girilerek ıslahatlar yapılmıştır.

Görüldüğü üzere Osmanlı Devletinde görülen böyle bir konjonktür altında devletin her neresinde olursa olsun, özellikle Tuna gibi bir coğrafyada savunma icra etmesi kolay bir mesele değildi. Özellikle Rusların politikaları dolayısıyla Karadeniz savunma hattının aşılması ve gözlerin Tuna boyundaki serhad kalelerine çevrilmesi bu faaliyeti daha da zorlaştırmaktaydı. İnceleme alanında da görüldüğü üzere, Silistre Kalesi’nin çok defa düşman eline geçmesinin bir başka sebebi olarak da kale mimarisinin mühendislik açısından yeteri kadar elverişli olmamasıdır. Müstahkem mevkiinin XVIII. yüzyılın son çeyreği ve XIX. yüzyılın tamamında savaş alanına dönüşmesi yapısal bağlamda zarar görmesine sebep olmuştur. Kale inşaatları ise XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde eksikliklerin giderilmesi bağlamında gerçekleşmiştir. Moltke’nin de ifade ettiği gibi 1806-1812 muharebeleri sonrası neredeyse yerle bir olan kale onarılmak suretiyle mümkün mertebe inşa edilmiştir⁵. 1828-1829 savaşının sonucu ise bu söylenenleri kanıtlar nitelikteydi. Bu tarihlerde, II. Mahmut’un askeri uzmanlarla Balkanlar’a icra etmiş olduğu keşif amacı taşıyan gezisi Tuna muhafazası açısından oldukça önem taşımaktaydı. Hem askeri faaliyetlerin hem gereken önlemlerin alınmaya çalışıldığı bu dönem meyvesini Kırım Savaşı sonrasında verecekti. Gerçi Kırım Savaşı sırasında Silistre’de geçen askeri harekâtların bir kale

⁴ Musa Çadircı, a.g.e., s. 104-113.

⁵ Moltke, a.g.e., s. 222-223.

muharebesi değil tabyalarda geçen bir muharebe olduğu göz önüne alınırsa savunmanın Őekli gözler önüne serilebilmektedir.

Tuna'yı muhafaza edebilme, 1877-1878 savaşına hazırlık adına Tuna kıyısındaki pek çok müstahkem mevkide kuvvetlendirme ve eksikleri tamamlama faaliyetine girişilmiştir. Sınırları koruyacak olan Silistre, Şumnu, Varna, Rusçuk ve Vidin müstahkem mevkilerinin eksikleri tamamlanarak Rahova, Niğbolu, Totrakan, Hırsova, Maçin, Tulça kaleleri de elden geldiğince tamir edilmiřtir⁶.

Fakat beklenen olmamış, Ruslar bu kez farklı bir stratejiyle ama birçok muharebede olduğu gibi Tuna'yı aşmış ve Silistre Tuna'yı ancak elinden geldiğince savunabilmişti...

⁶ Erol Özbilgen, *Osmanlının Balkanlarda ekilişi Süleyman Hsn Paşa ve Dönemi*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 99-102.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA):

Haritalar (HRT.h): 257, 44.; Hatt-ı Hümayûn Tasnifi (HAT): 1035/42941-J.; İrade Dahiliye (İ.DH): 315/20358.; İrade Şura-yı Devlet (İ.ŞD):11/536.

Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi (ATASE):

Osmanlı-Rus Savaşı 1877-78 (93) Harbi Kataloğu-I (ORH-I):

Kutu: 4, Gömlek: 110, Belge: 4-110, 4-110A, 4-110B, 4-110C.

Kutu: 4, Gömlek: 112, Belge: 4-112, 4-112A.

Kutu: 4, Gömlek: 125, Belge: 4-125, 4-125A, 4-125B, 4-125C, 4-125D.

Kutu: 5, Gömlek: 78, Belge: 5-78.

Kutu: 5, Gömlek: 71, Belge: 5-71.

Osmanlı-Rus Savaşı 1877-78 (93) Harbi Kataloğu-V (ORH-V):

Kutu: 83, Gömlek: 33, Belge: 83-33.

Osmanlı Belgelerinde Kırım Savaşı (1853-1856), T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006.

Kitap ve Makaleler

“Müselleme”, *İslam Ansiklopedisi*, C: 32, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2001, ss. 83.

Abatan, Dilek, “XII. ve XIX. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nin Kuzey - Batı Karadeniz Savunma Stratejisi”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir, 2003.

Ahmed Lûtfî Efendi, *Vak'aniivîs Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi*, C: 1, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999.

Agoston, Gabor, *Barut, Top ve Tüfek: Osmanlı İmparatorluğu'nun Askeri Gücü ve Silah Sanayisi*, çev., Tanju Akad, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2006.

Agoston, Gabor, *Osmanlı'da Savaş ve Serhad*, çev., Kahraman Şakul, Timaş Yayınları, İstanbul, 2013.

Aksan, Virginia H., *Kuşatılmış Bir İmparatorluk. Osmanlı Harpleri 1700-1870*, çev., Gül Çağalı Güven, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011.

Alptekin, Çoşkun, "Adakale", *İslam Ansiklopedisi*, C: 1, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1988, ss. 340-341.

Uğur Altuğ, "Balkanlar ve Türkler", *I. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Kongresi*, Priştine-Kosova, 6-8 Kasım 2007, ss. 271 - 278.

Altunan, Sema, "XVIII. yy'da Silistre Eyaletinde Haberleşme Ağı: Rumeli Sağ Kol Menzilleri", *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, S: 18, Ankara, 2005, ss. 1-20.

Arslan, Sezer, "Balkan Savaşları Sonrası Rumeli'den Türk Göçleri ve Osmanlı Devleti'nde İskânları", Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne, 2008.

Aslantaş, Selim, "Belgrad-ı Dârü'l-Cihad", *Türkiyat Araştırmaları*, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, S: 15, 2011, ss. 13-37.

Aydın, Mahir, "Kaleler", *Osmanlı Askerî Tarihi: Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri 1792-1918*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2013, ss. 11-33.

Aynural, Salih, "Kapan", *İslam Ansiklopedisi*, C: 24, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2001, ss. 338-339.

Babinger, Franz, "Ruşçuk", *İslam Ansiklopedisi*, C: 9, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Eskişehir, 2001, ss. 784-787

Bakırcılar, Nimet Ayşe, "XIX. Yüzyılda Balkanlarda Dinsel Yapı ve Bunun Ayrılıkçı Hareketlere Etkisi", Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Antalya, 2003.

Batmaz, Efdal Şükrü, “Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Anadolu’da Kalelerin İdari ve Askeri Fonksiyonları (1550-1750)”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1989.

Baysun, M. Cavid, “Belgrad”, *İslam Ansiklopedisi*, C: 2, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Eskişehir, 1979, ss. 475-481.

Berkes, Niyazi, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008.

Besbelli, Saim, *1853-1856 Osmanlı-Rus ve Kırım Savaşı Deniz Harekâtı*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1977.

Büyükbaş, Burcu, “1844 Nüfus Sayımına Göre Dobruca, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir, 2006.

Çakın, Naci ve Orhon, Nafız, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III’ncü Cilt 5’nci Kısım (1793-1908)*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1978.

Cebeci, Ahmed, “XVI. Yüzyılda Silistre Sancağı Vakıfları, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tez), Ankara, 1994.

Clausewitz, Carl Von, *Savaş Üzerine*, çev. Selma Koçak, Doruk Yayınları, İstanbul, 2011.

Çadırcı, Musa, *Tanzimat Süresince Türkiye Askerlik*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2008.

Çağ, Galip, “Osmanlı Öncesi Balkanlarda Türk İzlerine Dair Toponimler”, ed., Ebubekir Sofuoğlu, *Şar Dağlarındaki Genetik Şifreler Gora Abidesi*, UKİD Kültür Yayınları, İstanbul, 2007, ss. 113-120.

Çakın, Naci, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III ncü Cilt 5 nci Kısım Eki Osmanlı Rus Harbi (1828-1829) Etüt*, T.C. Genelkurmay Askeri Tarih Yayınları, Ankara, 1978.

Çavlı, Emin Âli, *Kırım Harbi: Paris Muahedesi 1856*, Hilmi Kitabevi, İstanbul, 1957.

Darkot, Besim, “Adakale”, *İslam Ansiklopedisi*, C: 1, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Eskişehir, 2001, ss. 124.

Decei, Aurel, “Demir-Kapı”, *İslam Ansiklopedisi*, C: 3, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul-1993.

Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 2012.

Djuric-Zamolo, Divna, “Belgrad”, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C: 5, Ankara, 1988, ss. 407-409.

Doğru, Halime, *XIII.-XIX Yüzyıllar Arasında Rumeli’de Sağ Kolun Siyasi, Sosyal, Ekonomik Görüntüsü ve Kozluca Kazası*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2000.

Dursun, Halûk, “Silistre'den Plevne'den Tuna: Kültür Tarihimizde Tuna Nehri 2”, *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Yıl:31, S: 2, 2002, ss. 28-33.

Dursun, Halûk, “Türk’ün Nehri Hangisidir? Kültür Tarihimizde Tuna Nehri 1”, *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Yıl:31, S: 1, 2002, ss. 48-56.

Edhem, Eldem, “Kırım Savaşı Hazırlıkları ve Silistre Kuşatması-3”, *Toplumsal Tarih*, S:191, 2009, ss. 6-8.

Efe, Ayla, “Silistre Eyaletinde Osmanlı-Rus Savaşları Küçük Kaynarca’dan Berlin’e”, *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, S: 19, Ankara, 2006, ss. 139-175.

Efe, Ayla, “Tanzimat’ın Eyalet Reformları 1840-64: Silistre Örneği”, *Karadeniz Araştırmaları*, C: 6, S: 22, 2009, ss. 87-113.

Erdoğan, Meryem Kaçan, “Ruşçuk Kalesi”, *Osmanlı İdaresinde Bir Balkan Şehri Rusçuk*, Editör: Meral Bayrak (Ferlibaş), Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2011.

Ertaş, M. Yaşar, “İbrahim Hamdi’ye Göre Silistre’den Vidin’e Tuna Kıyısındaki Osmanlı Şehirleri”, *Uluslararası Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk-Bulgar İlişkileri Sempozyumu*, Eskişehir, Eskişehir Odunpazarı Belediyesi, 2005, ss. 243-252.

Ferik Ahmed Muhtar Paşa, *Kırım Harbi 'nde Silistre Müdafası 1853-54 Tuna Seferi*, haz., Gültekin Yıldız, Fatih Tetik, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014.

Ferik Ahmed Muhtar, *Kırım Sefer-i Meşhuru Evalindeki 1270 Osmanlı-Rus Tuna Seferi ve Bunun Nihayetindeki Silistre Müdafaa-i Kahramannamesi*, İstanbul, 1922.

Figes, Orlando, *Kırım Son Haçlı Seferi*, çev., Nurettin Elhüseyni, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2012.

Furieux, Rupert, *Tuna Nehri Akmam Diyor*, çev., Ş. ve D. Türkömer, Milliyet Yayınları, 1971.

Gökbilgin, M. Tayyib, Varna, *İslam Ansiklopedisi*, C: 13, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1986, ss. 210-214.

Gözler, H. Fethi, “Silistre Müdafası (18 Mayıs 1854-29 Haziran 1854)”, *Türk Kültürü*, C: 6, S:70, 1968, ss. 697-704.

Gülsoy, Ufuk, *1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşında Rumeli'den Rusya'ya Göçürülen Reaya*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1993.

Gürkan, İhsan, “Jeopolitik ve Stratejik Yönleriyle Balkanlar ve Türkiye Geçmişin Işığında Geleceğe Bakış”, *Balkanlar, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları*, İstanbul, 1993.

Halaçoğlu, Ahmet, “Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1990.

Herbert, F. W. Von, *Plevne Müdafasında Bir İngiliz Zabitinin Hatıraları*, çev. Nurettin Artam, Ulus Basımevi, Ankara, 1938.

İnalcık, Halil, “Rumeli”, *İslam Ansiklopedisi*, C: 35, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1988, ss. 232-235.

İnalcık, Halil, “Türkler ve Balkanlar”, *Balkanlar*, Danışma Kurulu: Halil İnalcık, Erol Manisalı, Eren Yayıncılık ve Kitapçılık, İstanbul, 1993.

İnbaşı, Mehmet, “Osmanlı-Lehistan Harplerinde Sefer Yolu ve Tuna Nehri'nin Stratejik Önemi (XVII. Yüzyıl)”, *XII. Askeri Tarih Sempozyumu*, İstanbul, T.C. Genelkurmay Başkanlığı, Ankara, 2009, ss. 185-207.

İnciciyan, P.L., Andreasyan, H.D., “Osmanlı Rumelisi'nin Tarih ve Coğrafyası” *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, S: 4-5, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul, 1976.

Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, C: 5, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.

Karasu, Cezmi, “Kırım Savaşı Sırasında Osmanlı Diplomasisi (1853-1856), Ankara Üniversitesi”, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 1998.

Karatay, Osman, Gökdağ, Bilgehan A., *Balkanlar El Kitabı Cilt 1: Tarih*, Karam Yayınları, Çorum, 2006.

Karpat, Kemal H., “Balkanlar”, *İslam Ansiklopedisi*, C: 5, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1988, ss. 25-32.

Karpat, Kemal H., “Dobruca”, *İslam Ansiklopedisi*, C: 9, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1994, ss. 482-486.

Karul, Necmi, “Tarih Öncesi Anadolu'da Savunma ve Çevirme Sistemleri”, *19. Kaleli Kentler Sempozyumu: Savunma Hatlarından Yaşam Alanlarına Kentler*, Bursa, 2010.

Kaya, Filiz, “Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de Uyguladığı İskân Siyaseti (XV. XVI. Yüzyıllar)”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2006.

Kaya, Sezgin, “Osmanlı Savunma Stratejisinde Nehirler - Rumeli'deki Nehirler ve Stratejik Kaleler Örneği”, *XII. Askeri Tarih Sempozyumu*, T.C. Genelkurmay Başkanlığı, Ankara, 2009. ss. 337-346.

Keleş, Erdoğan, “Kırım Savaşı'nda (1853-1856) Karadeniz ve Boğazlar Meselesi”, *OTAM(Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, S: 23, Ankara, 2008.

Keleş, Erdoğan, *Kırım Harbi'ne Dâir Notlar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2013.

Kemal, Namık, *Silistre Muhasarası: Kalede Bulunan Gazilerden Ahmed Nafiz'in Hatıraları*, Hazırlayan: Hakkı Tarık Us, Vakit Gazete ve Kütüphanesi, İstanbul, 1946.

Kılıçaslan, M. Emre, "XVIII. Yüzyılda Tuna Demirkapısı ve Girdaplar İdaresi", *Karadeniz Araştırmaları*, S: 25, 2010, ss. 59-76

Kiel, Machiel, "Niğbolu", *İslam Ansiklopedisi*, C: 33, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1988, ss. 87-89.

Kiel, Machiel, "Ruşuk", *İslam Ansiklopedisi*, C: 35, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2008, ss. 246-250

Kiel, Machiel, "Silistre", *İslam Ansiklopedisi*, C: 37, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1988, ss. 202-205.

Kiel, Machiel, Vidin, *İslam Ansiklopedisi*, C: 43, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1988, ss. 103-106

Kocakaplan, "Saim Çağrı, Temettüât Defterleri Çerçevesinde Silistre Kazası'nın İktisadî ve Sosyal Yapısı", Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2007.

Koloğlu, Orhan, "Osmanlı Döneminde Balkanlar", *Balkanlar*, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993.

Kozlubel Doğru, Halime, *1844 Nüfus Sayımına Göre Deliorman ve Dobruca'nın Demografik, Sosyal ve Ekonomik Durumu*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2011.

Köksal, Osman, *XIX. Yüzyılda Bir Osmanlı Ordugâh Kasabası*, Araştırma Yayınları, Ankara, 2006.

Köremezli, İbrahim, "Ottoman War On The Danube: State, Subject, and Soldier (1853-1856)", İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 2013.

Köremezli, İbrahim, “Osmanlı-Rus Harpleri (1768-1878)”, *Osmanlı Askerî Tarihi: Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri 1792-1918*, ed., Gültekin Yıldız, Timaş Yayınları, İstanbul, 2013, ss. 181-203.

Kurt, Niyazi, *Bulgaristan’da Osmanlı Şehirleri*, Hakses Yayıncılık, Bursa, 2011.

Kutlu, Sacit, *Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzylında Balkanlar ve Osmanlı Devleti*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007.

Manastırlı Mehmet Rifat Bey, *93 Harbi Faciası*, haz., Tahsin Yıldırım, Dün Bugün Yarın Yayınları, İstanbul, 2010.

Maxim, Mihai, “İbrail”, *İslam Ansiklopedisi*, C: 21, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2001, ss. 363-366

Mehmet Zillî Oğlu, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Beşinci Kitap, Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul, 1970.

Moltke, Helmuth Von, *The Russians in Bulgaria and Rumelia in 1828 and 1829*, London, 1854.

Okçu, Yahya, *Türk-Rus Mücadelesi*, Berikan Yayınları, Ankara, 2001.

Özbilgen, Erol, *Osmanlının Balkanlarda Çekilişi Süleyman Hüsnü Paşa ve Dönemi*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2006.

Özbozdağlı, Özer, “İttihat ve Terakki’nin Balkan Siyaseti (1908-1914)”, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Hatay, 2005.

Özcan, Abdülkadir, “II. Mahmud’un Memleket Gezileri”, Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu’na Armağan, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırmaları Merkezi*, İstanbul, 1991, ss. 361-380.

Özcan, Abdülkadir, “Eşkinci”, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2001, ss. 469-471.

Özey, Ramazan, “Balkanların Coğrafi Yapısı”, *Balkanlar El Kitabı Cilt 1: Tarih*, der., Osman Karatay, Bilgehan Gökdağ, Karam ve Vadi Yayınları, Çorum-Ankara, 2006.

Parker, Geoffrey, *Cambridge Savaş Tarihi*, çev., Füsün Tayanç, Tunç Tayanç, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014.

Peremeci, Osman Nuri, *Tuna Boyu Tarihi*, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1942.

Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-2010)*, Der Yayınları, İstanbul, 2010.

Selçuk, Hava, “Ziştovi ve Yaş Antlaşması Arasında Tuna Kıyısında Bir Osmanlı Kenti: Silistre (1791-1793)”, *Turkish Studies*, C: 8, S: 5, Ankara, 2013, ss. 645-674.

Sertoğlu, Mithad, *Mufassal Osmanlı Tarihi (Resimli-Haritalı)*, C: 5, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.

Sertoğlu, Mithad, *Mufassal Osmanlı Tarihi (Resimli-Haritalı)*, C: 6, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.

Solak, Mehmet, “Osmanlı İdaresi Altındaki Balkanlar (1789-1806)”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kütahya, 2007.

Stein, Mark L., *Osmanlı Kaleleri: Avrupa’da Hudut Boyları*, çev., Gül Çağalı Güven, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007.

Strec, M., “Kale”, *İslam Ansiklopedisi*, C: 6, Miili Eğitim Bakanlığı Yayınları, Eskişehir, 2001.

Süer, Hikmet, *1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Rumeli Cephesi*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1993.

Süerdem, Rasim, *Kaçırılan Fırsatlar; 1877 Osmanlı-Rus Savaşı Hakkında Eleştiriler Ve Askeri Düşünceler*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Ankara, 1997.

Tekindağ, M.C. Şehâbeddin, “Niğbolu”, *İslam Ansiklopedisi*, C: 9, Miili Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2001, ss. 247-253.

Topal, Mehmet, “Rusçuk Şehri’nin Yeri ve Adı Üzerine Düşünceler”, *Osmanlı İdaresinde Bir Balkan Şehri Rusçuk*, Editör: Meral Bayrak (Ferlibaş), Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2011.

Topdağı, Sabri, “93 Harbi’nin Yaşayan Şahitleri Erzurum Tabyaları”, *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, Genelkurmay Basımevi, Yıl:132, S: 416, Ankara, 2013.

Turan, Şerafettin, “1829 Edirne Antlaşması”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C: 9, S:1-2, Ankara, 1951, ss.111-151.

Uyar, Mesut ve Erickson, Edward J., *Osmanlı Askeri Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.

Ülküsal, Müstecip, *Dobruca ve Türkler*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1987.

Yalçinkaya, M. Alaaddin, “Osmanlılar Döneminde Bulgaristan” *Balkanlar El Kitabı Cilt 1: Tarih*, der., Osman Karatay, Bilgehan Gökdağ, Karam ve Vadi Yayınları, Çorum-Ankara, 2006.

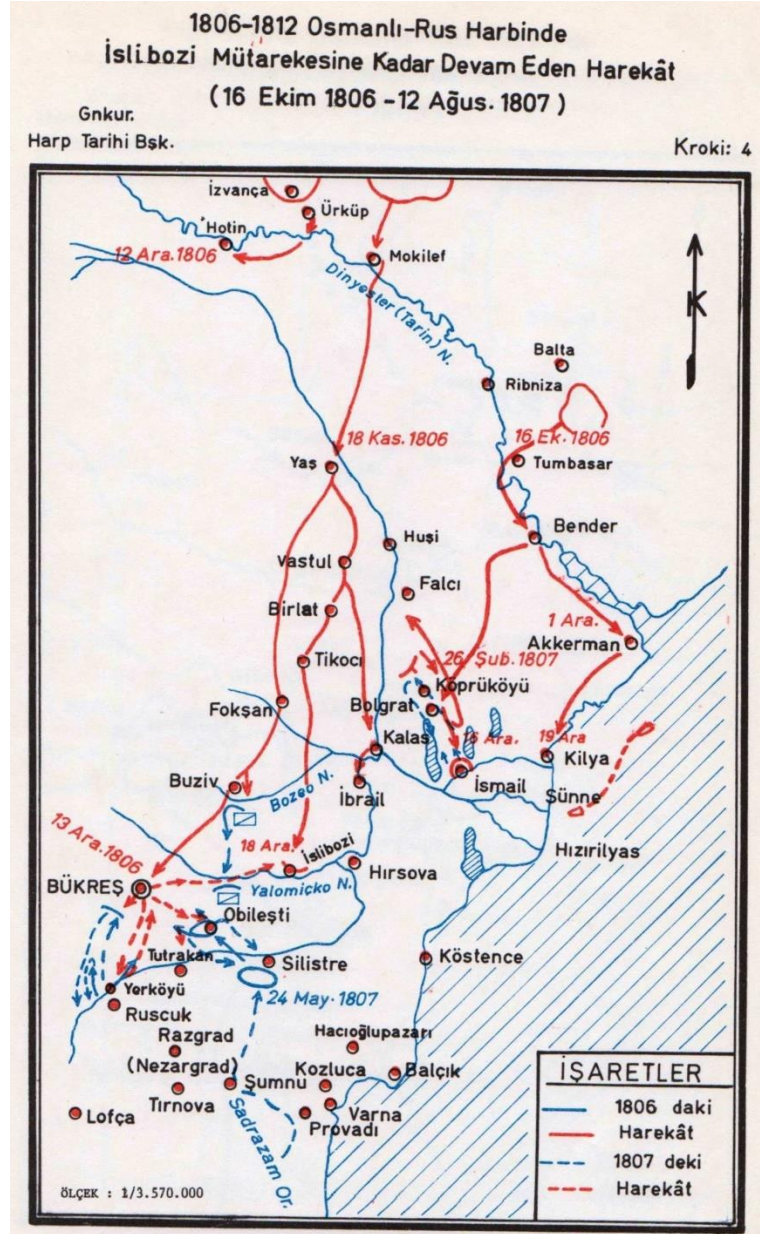
Balkanlar El Kitabı Cilt 1: Tarih, der., Osman Karatay, Bilgehan Gökdağ, Karam ve Vadi Yayınları, Çorum-Ankara, 2006.

Fatih Yeşil, “Nizâm-ı Cedid’den Yeniçeriliğin Kaldırılışına Osmanlı Kara Ordusunda Değişim 1793-1826”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2009.

Yıldız, Gültekin, *Neferin Adı Yok: Zorunlu Askerliğe Geçiş Süresince Osmanlı Devleti’nde Siyaset, Ordu ve Toplum (1826-1839)*, Kitabevi Yayınevi, İstanbul, 2009.

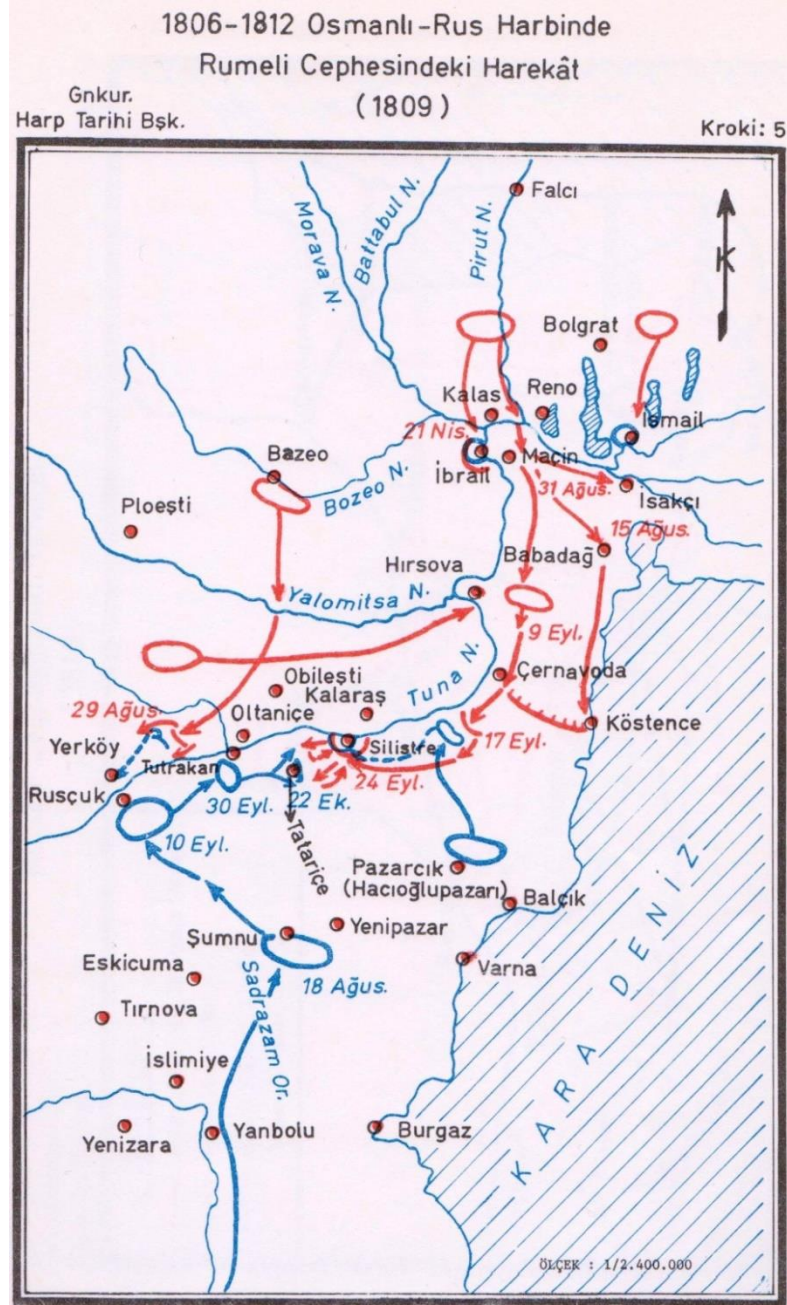
EKLER

Ek 1: 1806-1812 Osmanlı-Rus Harbinde İslıbozi Mütarekesine Kadar Devam Eden Harekât Eden Harekât

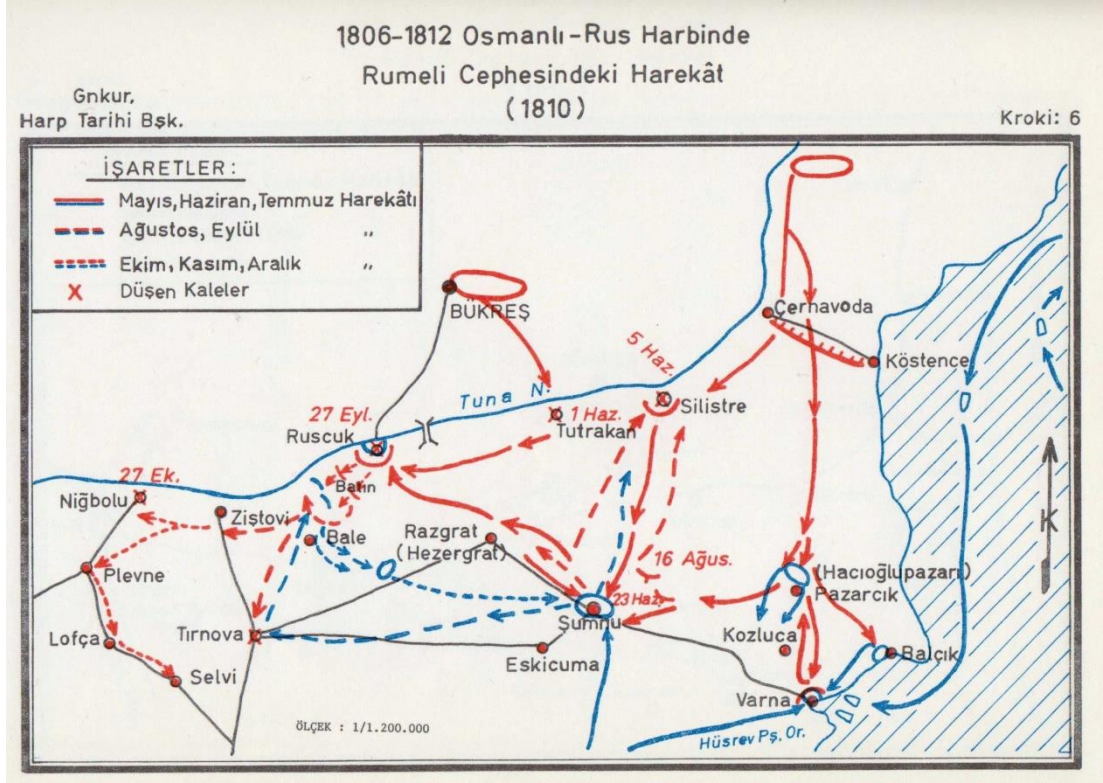
Çakın, Orhon, a.g.e., Kroki:4.

Ek 2: 1806-1812 Osmanlı-Rus Harbinde Rumeli Cephesindeki Harekât (1809)

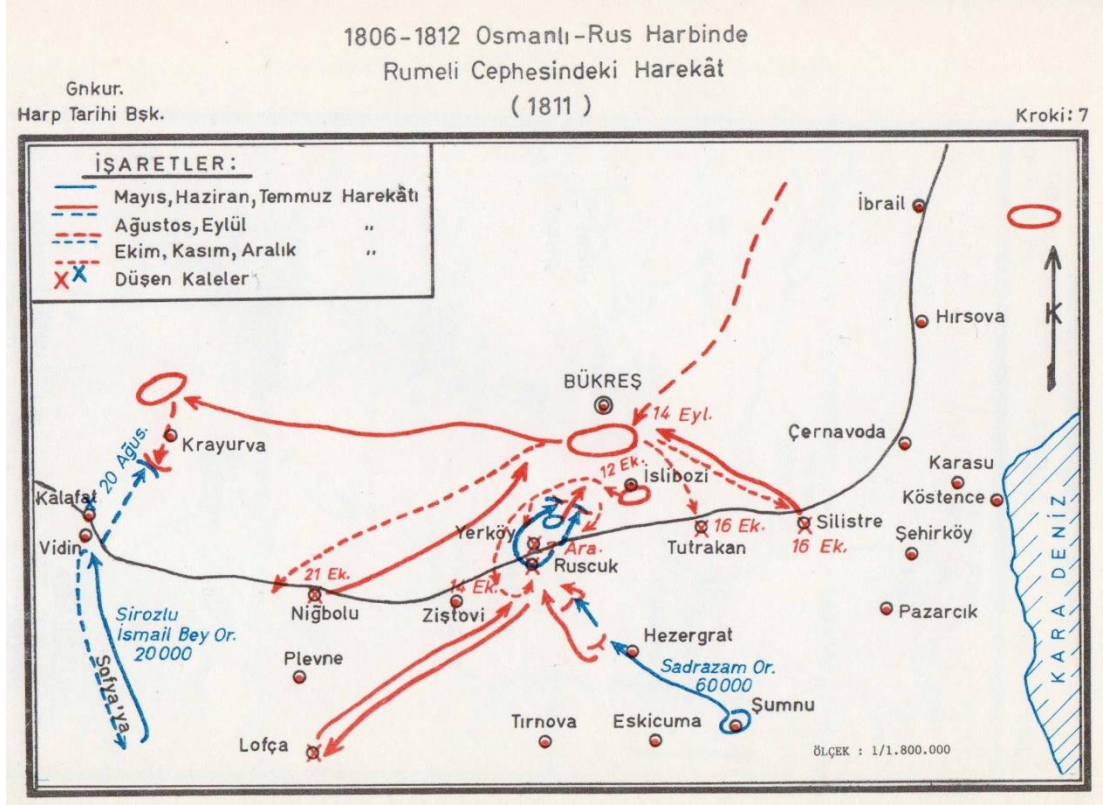
Çakın, Orhon, a.g.e., Kroki:5.

Ek 3: 1806-1812 Osmanlı-Rus Harbinde Rumeli Cephesindeki Harekât (1810)

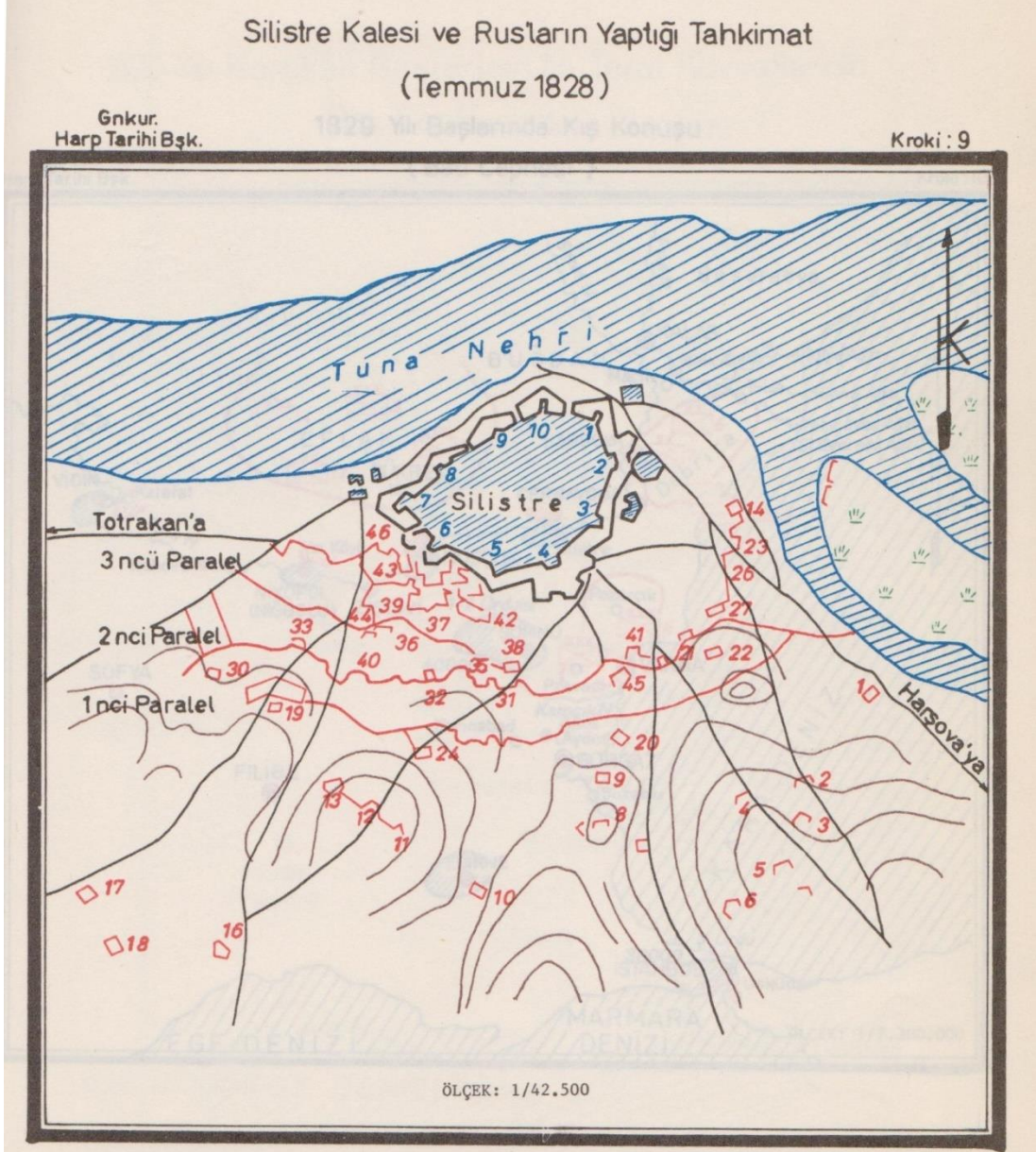
Çakın, Orhon, a.g.e., Kroki:6.

Ek 4: 1806-1812 Osmanlı-Rus Harbinde Rumeli Cephesindeki Harekât (1811)

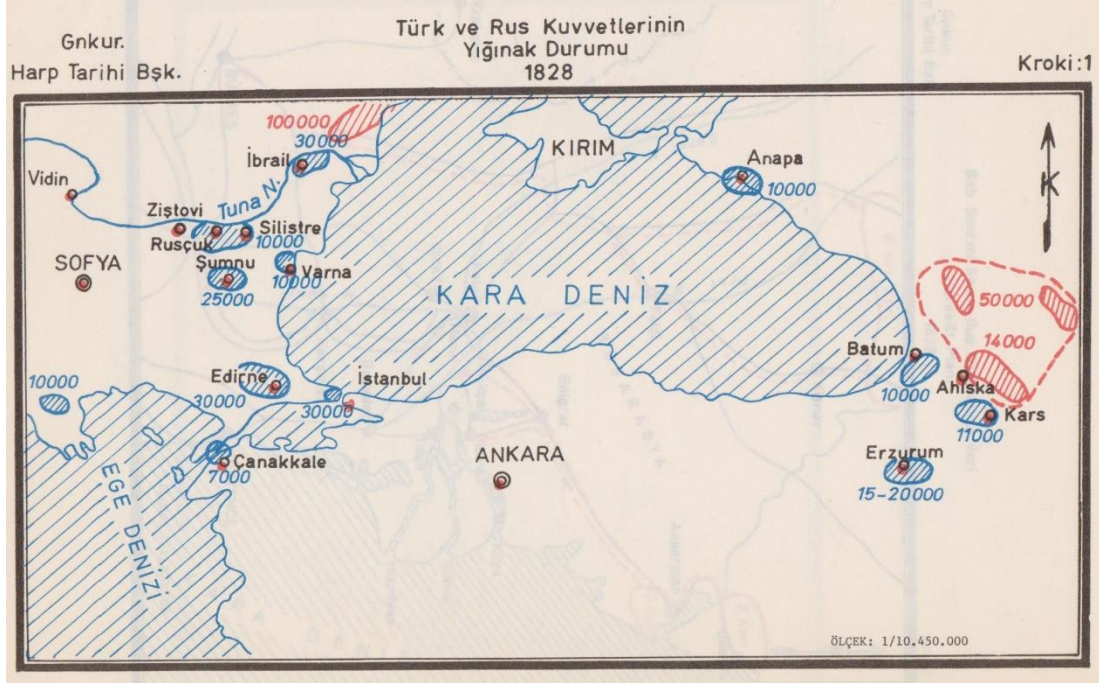
Çakın, Orhon, a.g.e., Kroki 7.

Ek 5: Silistre Kalesi ve Rusların Yaptığı Tahkimat (Temmuz 1828)

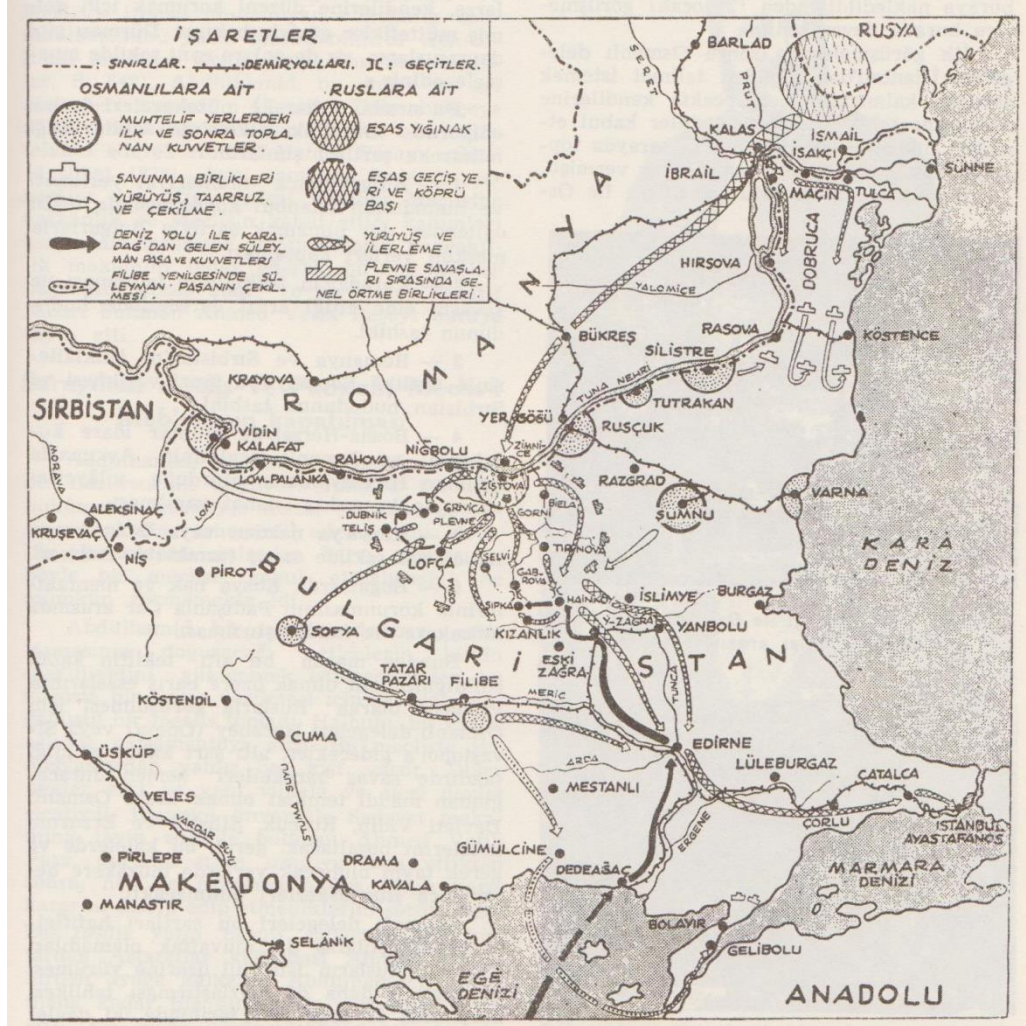
Naci Çakın, a.g.e., Kroki 9.

Ek 6: Türk ve Rus Kuvvetlerinin Yığınak Durumu (1828)

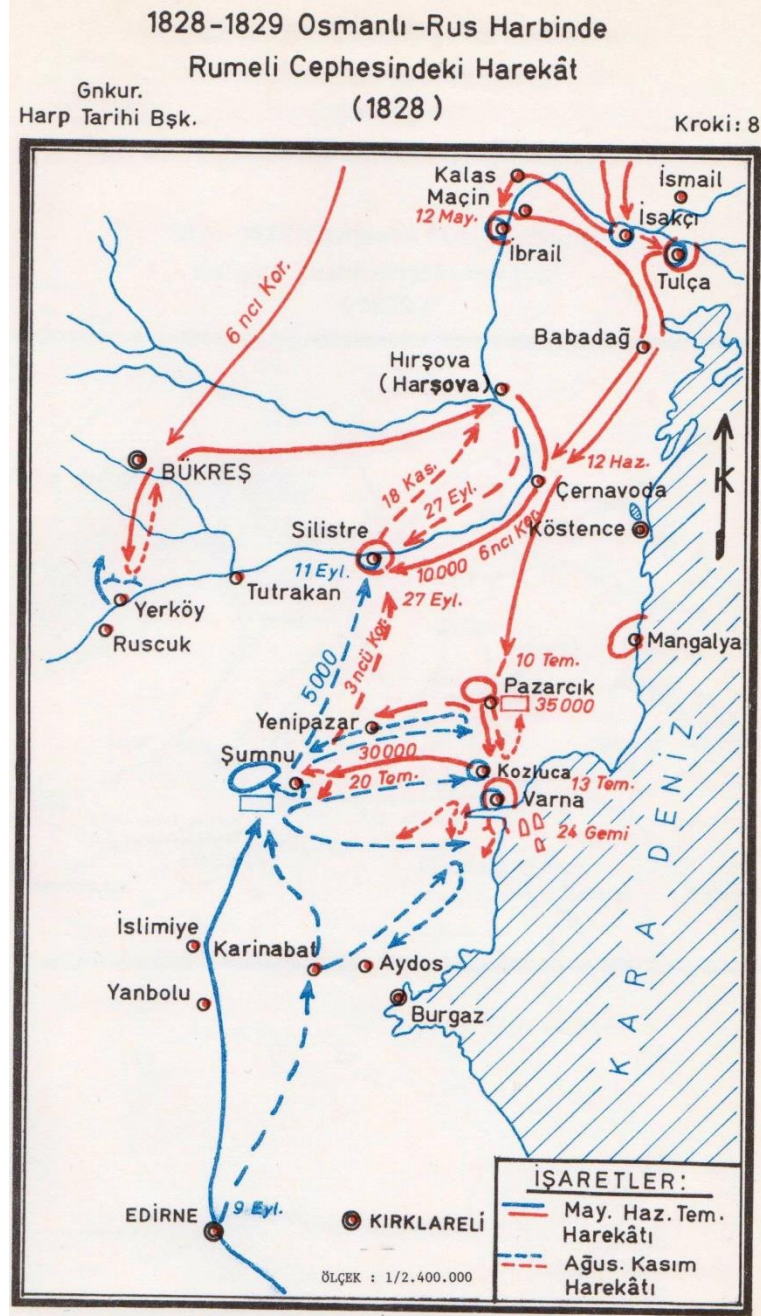
Naci Çakın, a.g.e., Kroki 1.

Ek 7: Tuna ve Balkanlarda, Osmanlı ve Rus Ordularının Genel Harekâtını Gösterir Kroki

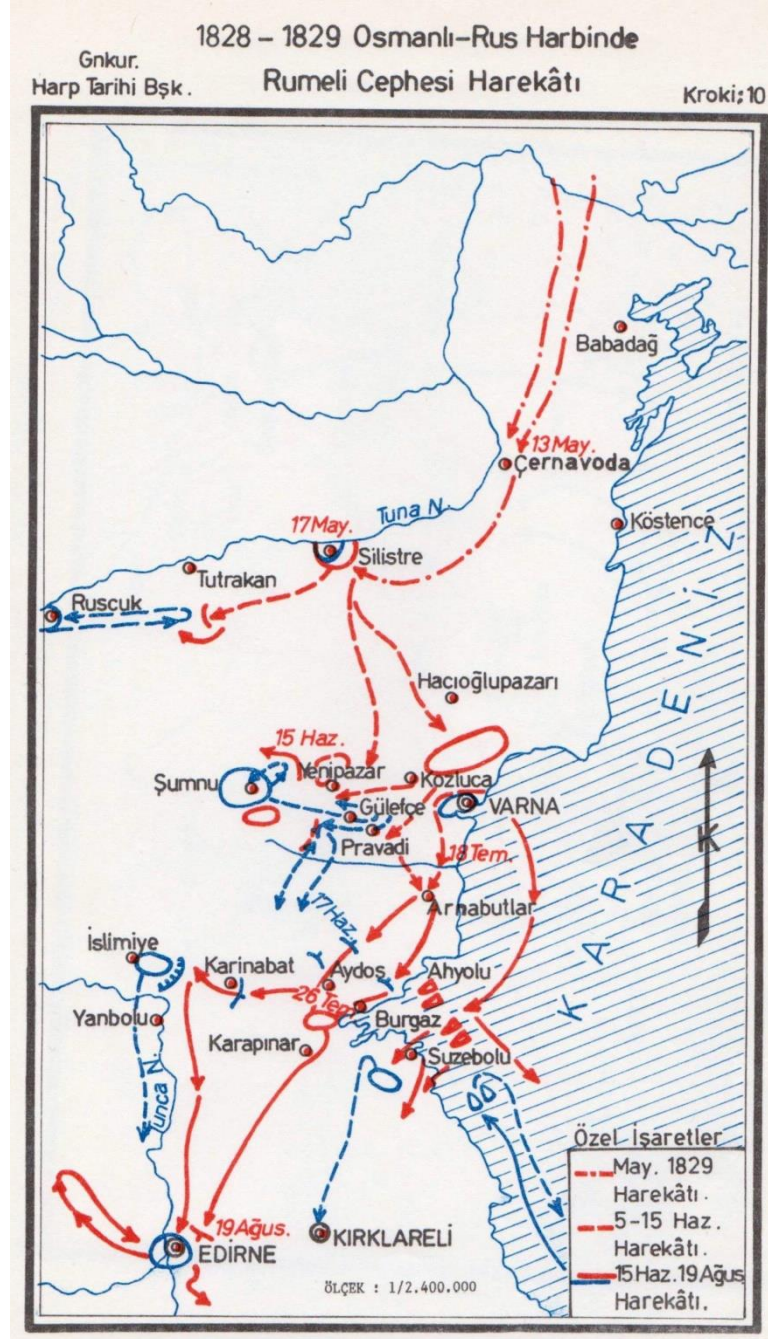
Midhat Sertoğlu, a.g.e, s. 3321.

Ek 8: 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbinde Rumeli Cephesindeki Harekât (1828)

Çakın, Orhon, a.g.e., Kroki 8.

Ek 9: 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbinde Rumeli Cephesi Harekâtı

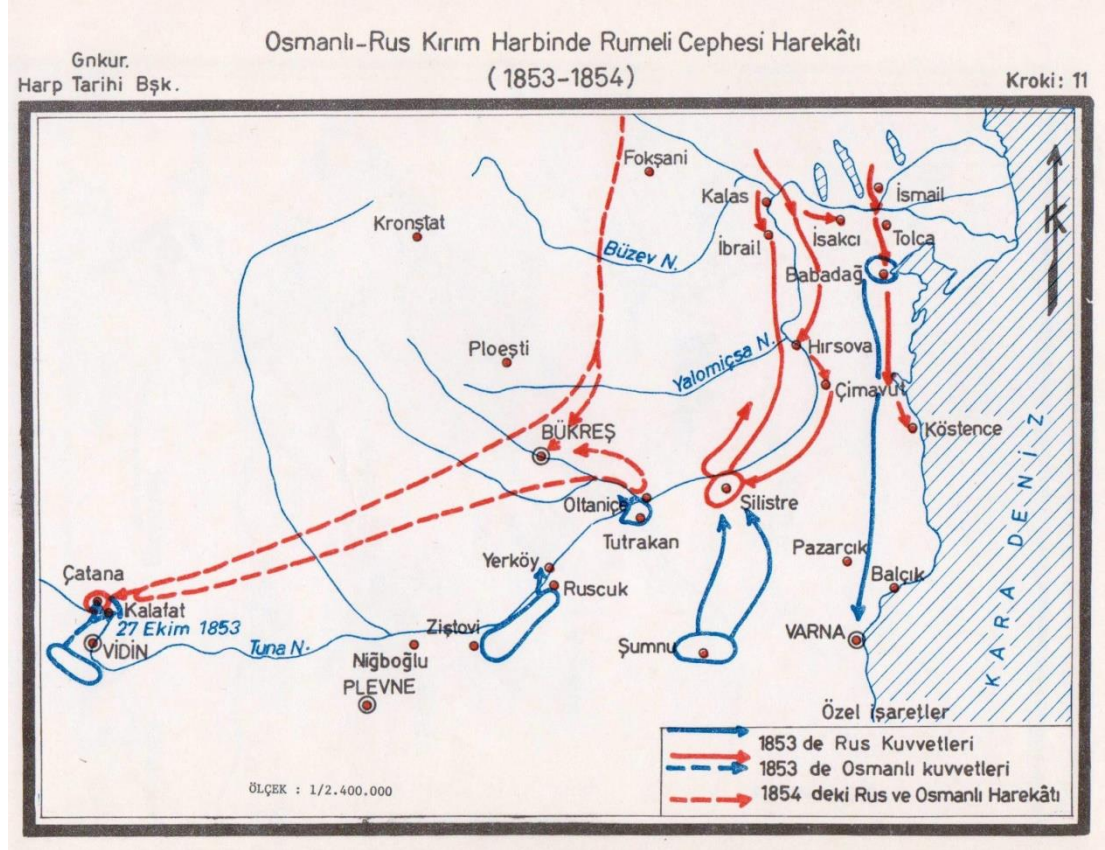
Çakın, Orhon, a.g.e., Kroki 10.

Ek 10: Osmanlı İmparatorluğu'nun Edirne Andlaşması Hükümlerinin Yerine Getirilmesinden Sonra Avrupa Kitasındaki Vaziyeti

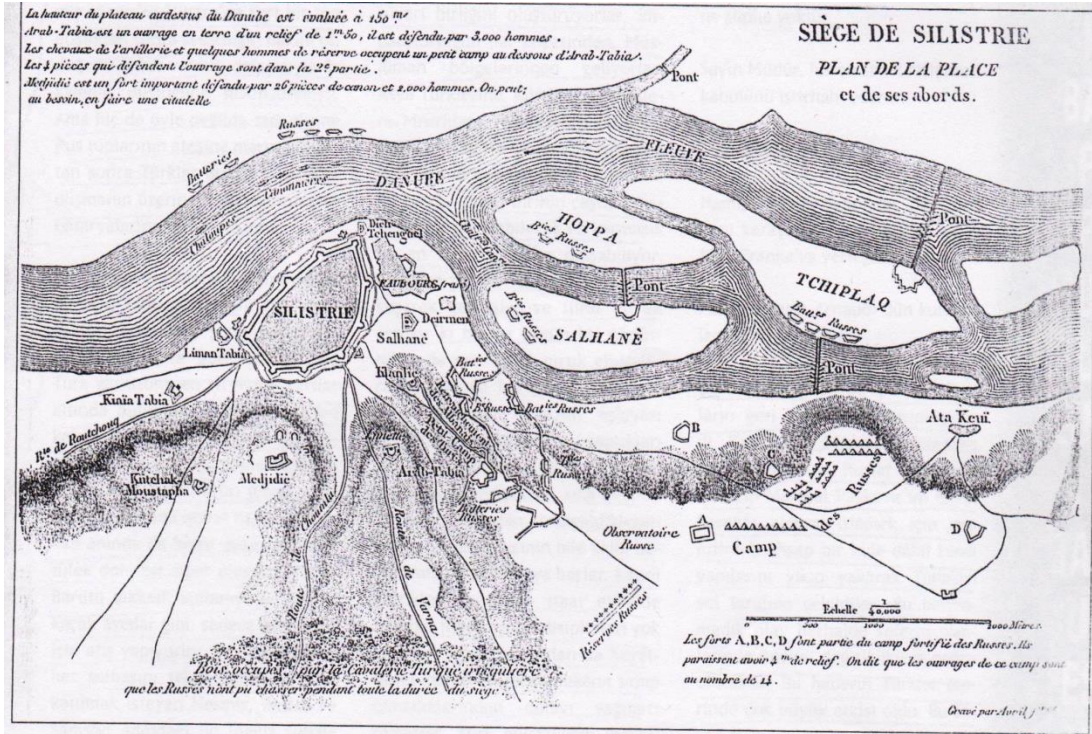
Midhat Sertoğlu, a.g.e., C: 5, s. 2920.

Ek 11: Osmanlı-Rus Kırım Harbinde Rumeli Cephesi Harekâtı (1853-1854)

Çakın, Orhon, a.g.e., Kroki 11.

Ek 12: Silistre'deki Osmanlı Ordusunun Muhasarasını Gösteren Kroki

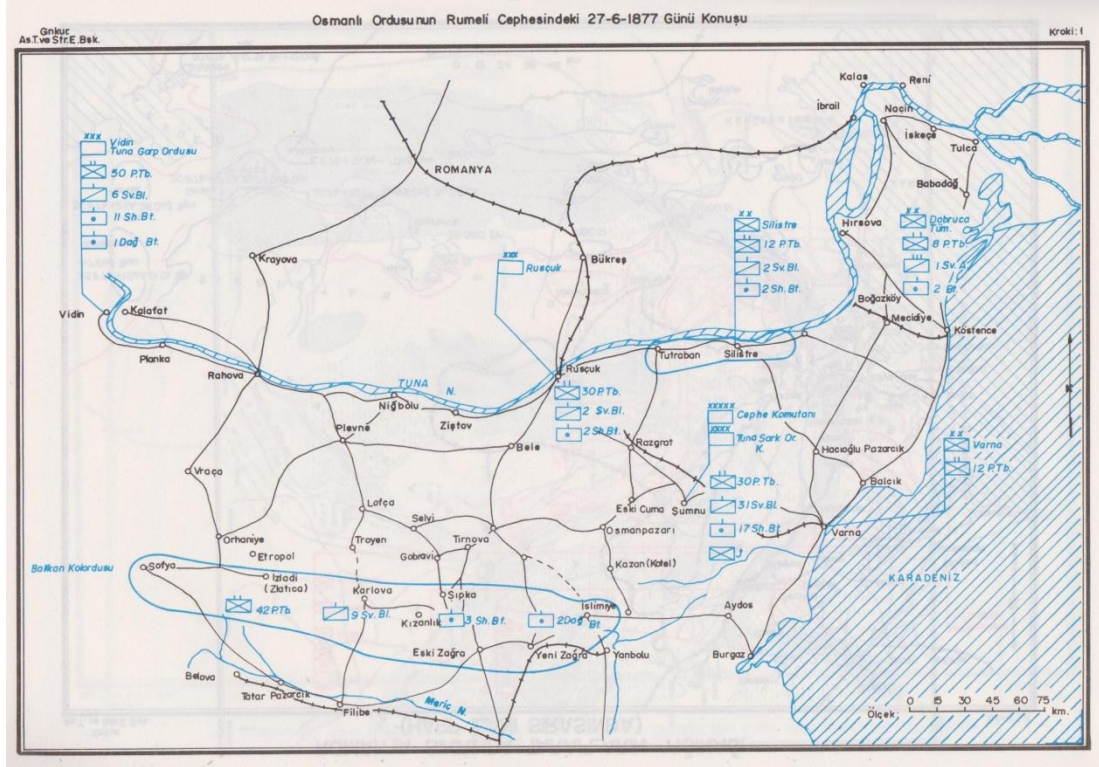

Silistre Kuşatması 1853-1856

“Kale civarlarının planı. Tuna üzerindeki platonun yüksekliği 150 m. olarak tahmin edilmekte. Arap Tabya, 3.000 nefer tarafından korunan 1.50 m. yüksekliğinde topraktan bir yapıdır. Topçu atları ve birkaç yedek asker. Arap Tabya'nın altındaki bir kampta bulunuyorlar. Yapıyı koruyan dört top, ikinci kısımdadır. Mecidiye Tabyası, 26 top ve 2.000 nefer tarafından korunan önemli bir yapıdır. Gerekliğinde kaleye dönüştürülebilir. Rusların kuşatma boyunca yerinden edemedikleri gayri nizami Türk süvari birlikleri tarafından işgal edilen orman. A, B, C, D tabyaları Rusların müstahkem kalelerinin öğeleridir. 4 m. yükselteleri olduğu gözüküyor. Bu kampın yapılarının adedinin 14 olduğu söyleniyor.”

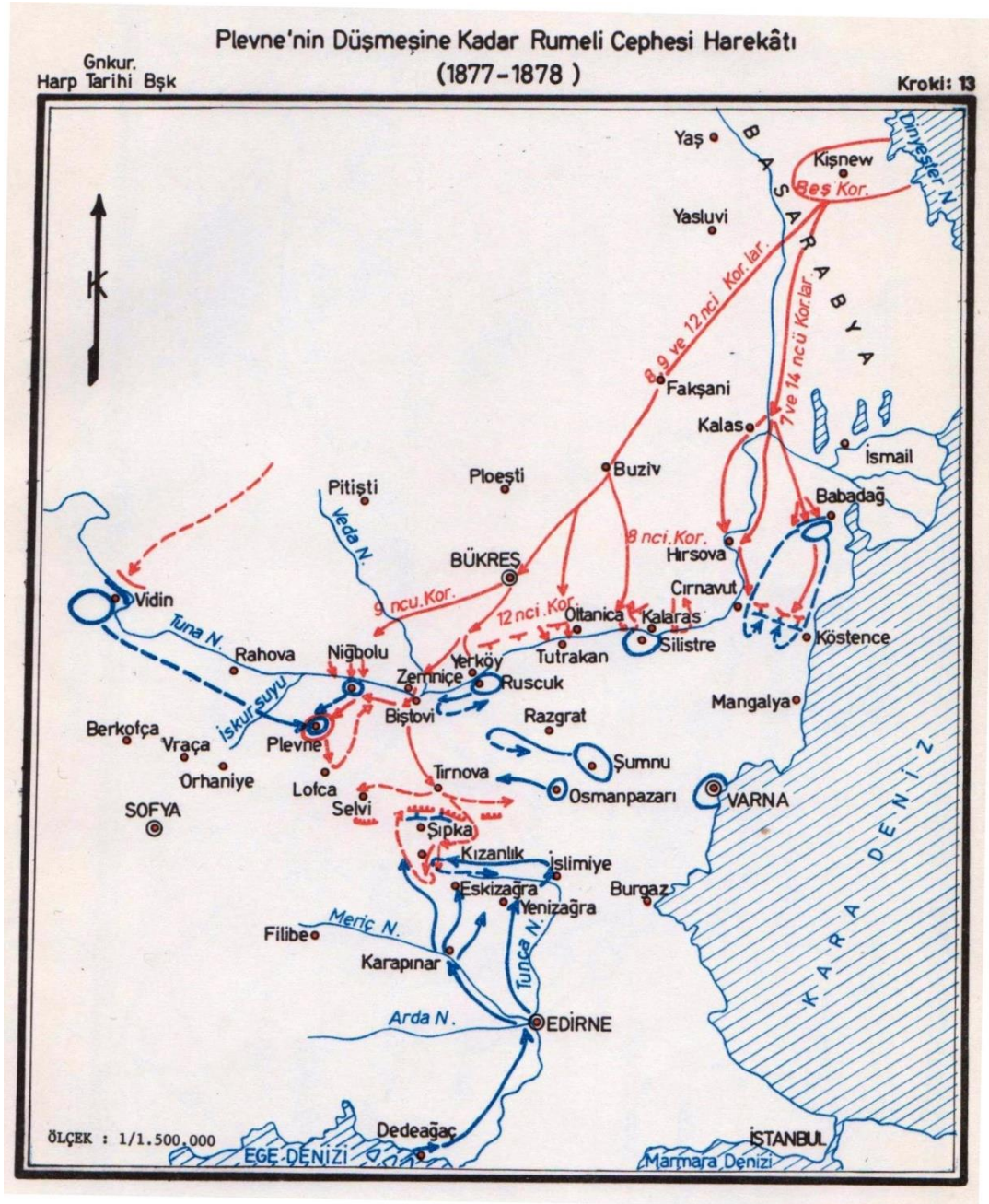
Edhem, Eldem, “Kırım Savaşı Hazırlıkları ve Silistre Kuşatması-3”, *Toplumsal Tarih*, S:191, 2009, ss. 6-8.

Ek 13: Osmanlı Ordusunun Rumeli Cephesindeki 27.06.1877 Günü Konuşu

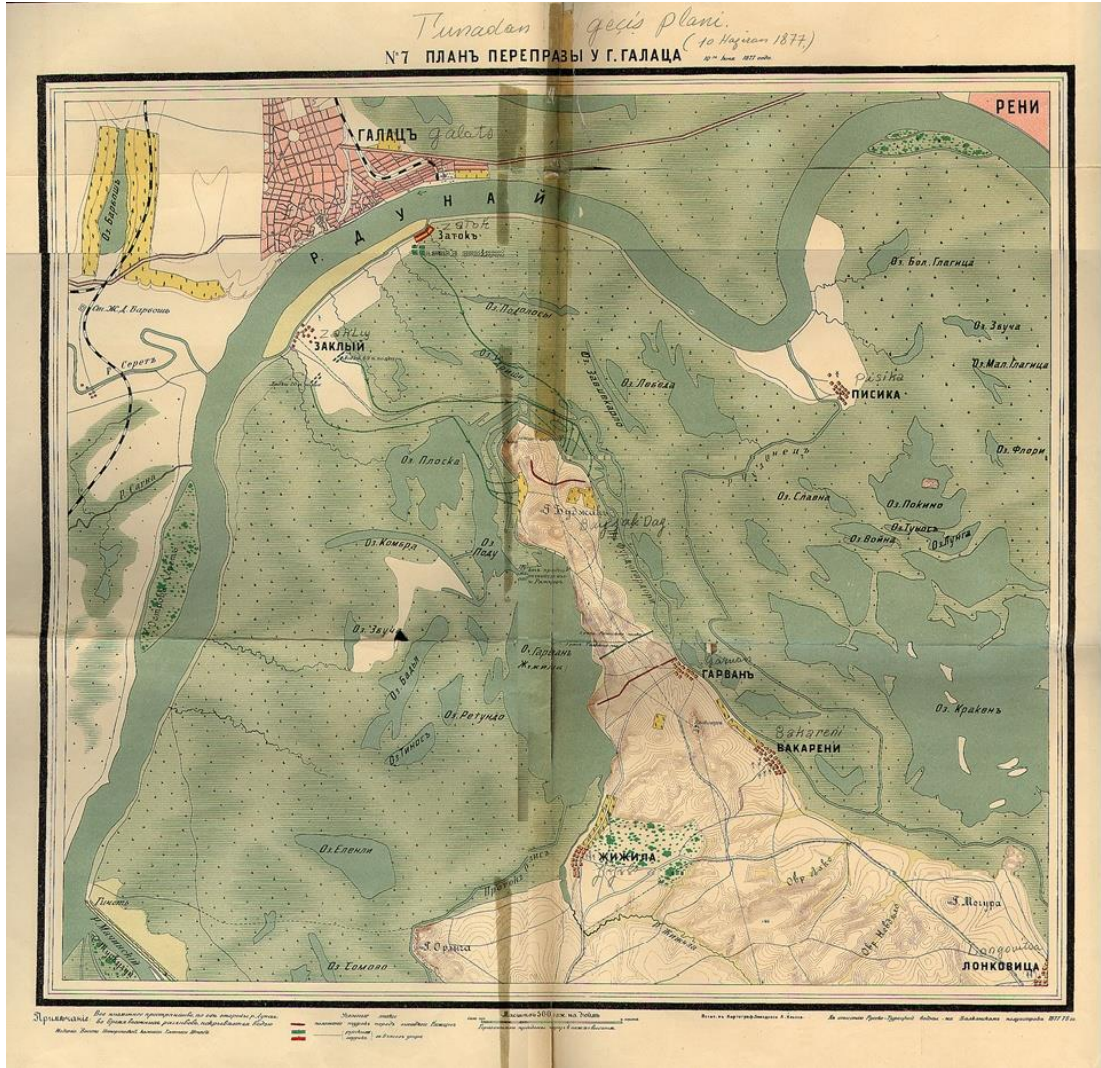
Rasim Süerdem, a.g.e., Kroki:1.

Ek 14: Plevne'nin Düşmesine Kadar Rumeli Cephesi Harekâtı (1877-1878)

Çakın, Orhon, a.g.e., Kroki 13.

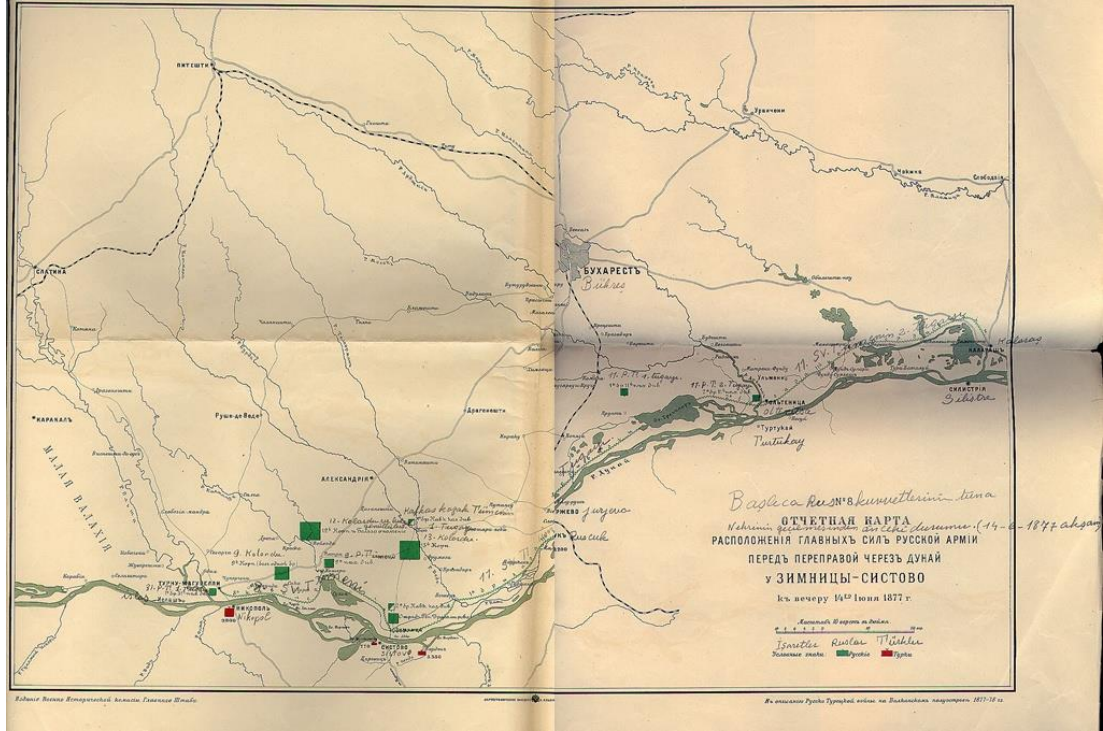
Ek 15: Rusça Tuna Nehri'nden Geçiş Planı

“27.03.1293 Plan: Rusça Tuna Nehri'nden geçiş plânı.”

ATASE, ORH-I, Kutu: 4, Gömlek: 110, Belge: 4-110, 4-110A, 4-110B, 4-110C.

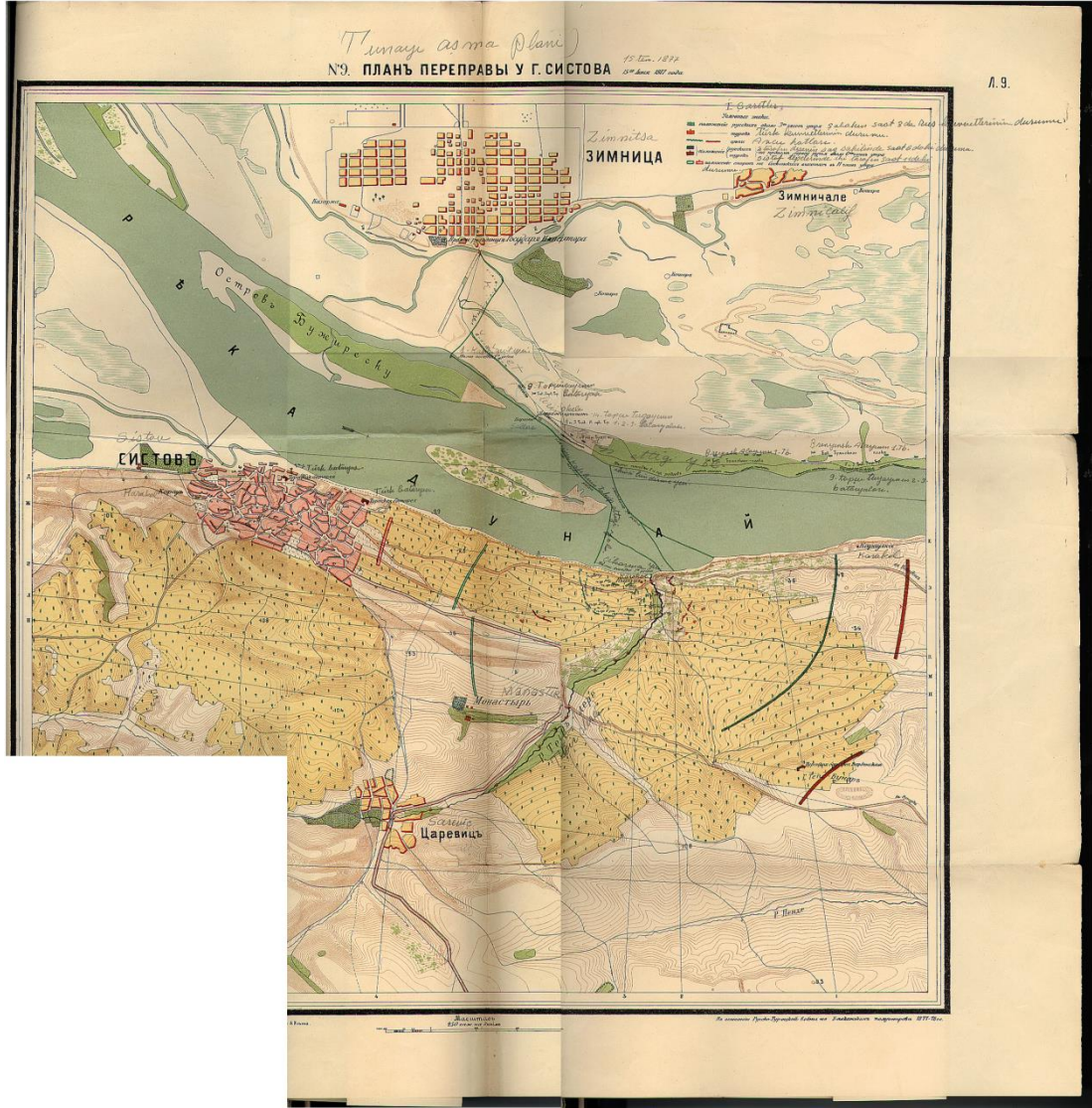
Ek 16: Osmanlı ve Rus Kuvvetlerinin Tuna Nehri'nin Geçirilmesinden Önceki Konuş Durumunu Gösterir Rusça Kroki

01.04.1293

ATASE, ORH-I, Kutu: 4, Gömlek: 112, Belge: 4-112, 4-112A.

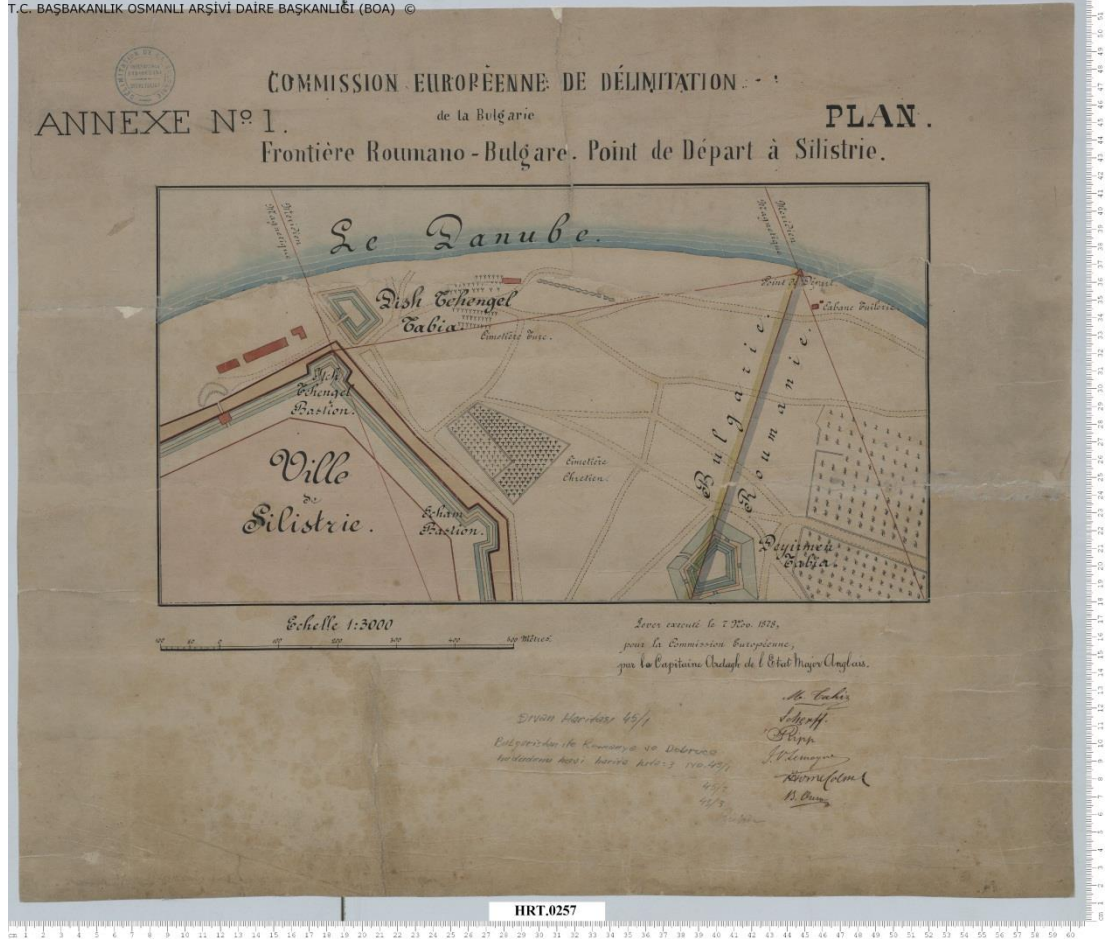
Ek 17: Tuna Nehri Geçişte Osmanlı-Rus Kuvvetlerinin Konuş Durumunu Gösterir Rusça Plan

02.05.1293

ATASE, ORH-I, Kutu: 4, Gömlek: 125, Belge: 4-125, 4-125A, 4-125B, 4-125C, 4-125D.

Ek 18: Bulgaristan ile Romanya ve Silistre Hududunu Kapsayan Harita

“Sene 1299, Bulgaristan ile Romanya ve Silistre hududunu kapsayan harita
a.g.y.tt, EHT, Fr. (Ölçek 1/3000, 1 adet belge).”

BOA, Haritalar, 257.

Ek 19: Tuna Deltası ve Dobruca Havalisi Haritası

“Sene 1341, Tuna deltası ve Dobruca havası haritası. Elle yapma. Tuna üzerindeki kaleler işaretlenmiştir. XVIII. yy. a.g.y.tt, EHT (Ölçek 1/400000).”

BOA, Haritalar, 44.

